IMT Nuremberg Archives

H – 4076

International Court of Justice

H4076-0001A

G.B. 554

D 945

Extract.

Report No. 5
of the Jugoslav State Commission for Ascertaining
the Crimes of the Occupiers and their Accomplices.

..... We submit here the wording of "Report No. 3" (No. 49/944 of the 30 September 1944) of the Croatian Commission for Ascertaining the Crimes of the Occupiers and their Accomplices, in which this Commission, among other things reports this crime, also on the basis of the original report of the Domobran Lieutenant-Colonel Potocnik, garrison commandant of Linj, that miserable accomplice of the same 118th German Division, who reported about this crime to Pavelic's Ministry for War in the following terms:

" In accordance with the order of the commander of the 118th German division, an SS battalion of the "Prinz Eugen" division and a battalion of the "Teufels-Division"(Devils Division) under the command of the German Lieut. Col. Dietsche, carried out on the 27. 3. 1944 and on the following days a "purge action" from Sinj in the direction of the villages of Otok-Ruda-Udovicic-Krivodol-Vostane-Grab.

On the 28 March this SS battalion overran the villages of Otok Cornji, Ruda and Dolac Dolnji one after the other and carried out horrible massacres, destructions by fire and looting. These beasts murdered on a single day in the three above named Dalmation villages 834 people, - a part from grown-up men also women and children - set on fire 500 houses and looted everything there was to be looted. They removed rings, watches and other valuables from the dead bodies. The mass sloughter was carried out in all the villages in the same horrible manner. The German soldiers gathered women, children and men in one place and then opened fire on the crowd with machine-guns, throw bombs at them, looted their property and set them on fire. In the House Milanovic-Trapo 45 burned bodies were found. In another house in the same village of Otok 22 unburned corpses were found in a pile. In the village of Ruda they collected all the people in one place and killed all of them . Those who happened not to be collected were killed where they were found. Not even the smallest babies at their mothers' breasts were spared. In some places the victims were soaked in petrol and set on fire. They also killed those who offered them hospitality out of fear. They also killed those people who were forced to follow them to carry their ammunition and other things. According to the evidence of reliable witnesses, the massacres were prepared beforehand, and this all the more so as the above mentioned villages gave no reason whatsoever previous to the "purge action" for any kind of reprisals. Neither then nor ever previously was a single shot fired at German soldiers, nor was any hostile action undertaken against the same in the area of these villages....."

Secretary:
Dr. Ivan Grgic

President of the State Commission
Dr. Dusan Nedeljkovic
University professor.

This is to certify that this extract from report No. 5 of the State Commission for Ascertaining the crimes committed by the occupiers and their accomplices in Belgradeand is printed on p.p. 78-87 of the first volume of the State Commission's reports is in full accord with the original text. It is further certified that this is a true German translation of the original Serbo-Croatian text.

Nurnberg, 10th June 1946.

Delegate of the Government of the Federate
People's Republic of Yugoslavia
at the International Military Tribunal,
Nurnberg.

(Signed) Dr. Albert Vajs.

8771

B 042718

H4076 – 0002

V/132

ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА

САОПШТЕЊА

БР. 1—6

О ЗЛОЧИНИМА ИТАЛИЈАНСКИХ И НЕМАЧКИХ ОКУПАТОРА

ДРЖАВНА КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

БЕОГРАД, 1944 ГОДИНЕ

САОПШТЕЊА ДРЖАВНЕ КОМИСИЈЕ, БР. 1—6

B042706

H4076 – 0003

INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL
NURNBERG, GERMANY
GB Exhibit 554
Filed August 6th 1946
B 042707

J/132

ДЕМОКРАТСКА ФЕДЕРАТИВНА ЈУГОСЛАВИЈА
ДРЖАВНА КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА
ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА

САОПШТЕЊА бр. 1—6

О ЗЛОЧИНИМА ИТАЛИЈАНСКИХ И НЕМАЧКИХ ОКУПАТОРА

Page 78
80
82

БЕОГРАД, 1944 ГОДИНЕ

H4076 – 0004

Ovime se potvrđuje, da je ova knjiga službeno izdanje Jugoslovenske Državne Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Beogradu i da sadrži knjenu Saopštenja br. 1-6.

Također se potvrđuje, da ova knjiga sadrži Saopštenje br. 5" i da knjiga se izvod podnosi "Međunarodnom Vojnom Sudu u Nürnbergu, kao jugoslovenski dokument br. J/132. (str. 48 dokumenta)

Nürnberg,
10. juna 1946.

Delegat Vlade
Federativne Narodne Republike
Jugoslavije - pri Međunarodnom Vojnom Sudu u
Nürnbergu —:
Dr Albert Vajs

H4076 – 0005

H4076 – 0006

U V O D

Saopštenja Državne komisije su pravni akti utvrđivanja zločina okupatora i njihovih pomagača. Ona donose imena utvrđenih zločinaca i opis njihovih zločina na osnovu onih dokumenata, koje *Državna komisija* momentano ima u rukama, i koji su dovoljni za donošenje odluke o utvrđivanju dotičnih zločina i zločinaca.

Ako ratne prilike u našoj zemlji nisu dozvoljavale dosad *Državnoj komisiji* da utvrdi sve zločine svakog zločinca, niti sve zločince koji su učestvovali u zverstvima izvršenim nad ovim ili onim krajem ili mestom, niti sve žrtve, niti sve strahovite štete, pa je slika, koju daje svako posebno *Saopštenje,* iako grozna, ipak bleda prema jezovitoj potpunoj stvarnosti, — dalja ispitivanja *Državne komisije* će utvrditi sve ostale zločine i zločince, i sledećim *Saopštenjima* iscrpsti svu dokumentaciju o svima zločinima sviju okupatora i svih njihovih pomagača u našoj zemlji i zajedno sa prethodnim *Saopštenjima* pružiti punu sliku svih zverstava koja su počinjena nad našim narodima i svih strahovitih šteta koje su im pričinjene.

Jedno za drugim, svako *Saopštenje* će doneti onaj utvrđeni dokazni materijal o zločinima okupatora i njihovih pomagača na osnovu kojeg ćemo preko *Međunarodne komisije,* a uz pomoć naših velikih saveznika Sovjetskog Saveza, Engleske i Sjedinjenih američkih država, dobaviti te ratne zločince, makar ih gonili do na kraj sveta, da im sude naši Narodni sudovi, ukoliko ih sama naša herojska NOV ne pohvata na našem rođenom tlu ili u samoj Nemačkoj i neposredno ne privede našim Vojnim ili Narodnim sudovima. Čvrstu garanciju da će

H4076 – 0007

svi zločini okupatora i njihovih pomagača biti kažnjeni i da će naši narodi dobiti potpunu moralnu i materijalnu zadovoljštinu imaju junački i mučenički naši narodi u svojoj herojskoj NOV i svojoj novoj državi, demokratskoj federativnoj Jugoslaviji, koje se pobedonosno razvijaju pod mudrim vodstvom velikoga našega Maršala Tita, a s druge strane u odluci koju su na Moskovskoj konferenciji doneli naši veliki saveznici Sovjetski Savez, Engleska i Sjedinjene američke države da će svi okupatorski zločinci i njihovi pomagači »biti vraćeni natrag u zemlje svojih zločina, kako bi mogli biti suđeni i kažnjeni po zakonima tih oslobođenih zemalja«.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Pretsednik Državne komisije

Dr. **Dušan Nedeljković**
prof. Univerziteta

H4076 – 0008

SAOPŠTENJE BR. 1

Državne komisije za utvrdivanje zločina okupatora i njihovih pomagača

Na osnovu dosada prikupljenih dokumenata, svedočanstava i fotografija *Državna Komisija* je utvrdila strahovite pljačke i uništavanje narodne imovine i grozne zločine izvršene od strane italijanskih fašističkih okupatora nad narodom Dalmacije.

Iz tek delimično prikupljenog materijala vidi se jasno, da su fašistički zločinci bili pristupili planskom istrebljivanju našega naroda i uništavanju svih njegovih sredstava i uslova za život, ne bi li kako od istrebljene i opustele Dalmacije napravili ono što su zvali »la Dalmazia nostra«. Omiljena sredstva u uništavanju naroda bila su im postepena, ali stalna, planska, masovna streljanja, uzimanje talaca, masovna interniranja u logorima koje je narod zvao »grobnice živih«, masovne osude na dugogodišnje robije, stalne bezrazložne kaznene ekspedicije koje su mučile, ubijale i na razne načine terorisale narod i uništavale čitava sela, sračunate na to da se ostatak naroda razbegne i zauvek otseli sa svoga pradedovskog tla. Fašistički teror nije štedeo ni starce, koji su vezivani kozama za rogove da ih poplašene životinje u svome besomučnom trku smrskaju vukući ih po krševitu tlu — nije štedeo ni decu u osnovnim školama paleći im ručice polivene benzinom.

Fašistička okupatorska banda

I zverska fašistička banda bila je dobro organizovana i obuhvatala je sav okupatorski aparat odozgo do dole, od guvernera do poslednjeg agenta ili karabiniera ili običnog člana fašie. Fašistički guverner je držao sve u svojim rukama, popuštajući tu i tamo da se medusobno takmiče pojedini naročito istaknuti fašistički krvoloci.

H4076 – 0009

Tako, guverner Dalmacije GIUSEPPE BASTIANINI, glavni je krivac za sve zločine, jer je bio njihov duhovni začetnik, organizator i naredbodavac. Po njegovom dolasku nastaje novi talas okupatorskih zlodela u Dalmaciji, koji ne prestaje ni onda kada je Bastianini otišao a na njegovo mesto došao po zlu čuveni slavoložder GIUNTA.

Pod njihovom upravom zločinima počinjenim u samom Šibeniku i okolini diriguje NICOLETTI TULLIO advokat, sada u Trstu, inače fašistički gradonačelnik Šibenika. Bez njegovog znanja i njegovog učešća nije se ništa preduzimalo. — LOCCI NICODEMO, automehaničar, rodom iz Ternia kod Trsta, sada u Trstu, i MONTORI GIUSEPPE, automehaničar, sada u Trstu, bili su najaktivniji članovi fašija u Šibeniku i glavni pomagači Nicolettia u njegovoj zločinačkoj delatnosti. — ALACEVICH JOSIF, sada u Zadru, inače bivši sekretar fašija u Šibeniku — bio je ličnost oko koje se okretao ceo fašistički politički aparat u Šibeniku. On je organizator skoro svih zločina, jer nijedno streljanje, interniranje ili ma kakva presuda nisu izvršeni, a da prethodno cela stvar nije bila izneta pred jedan uži skup fašista koji je imao o tome da reši, a u kome je Alacevich, kao sekretar fašija, imao glavnu reč. — General brigade MAGALDI GHERARDO, general brigade CONTE CIGALO FULGOSI ALFONSO, general divizije LOMAGLIO CESARE (Divisione »Celere«), colonnello CURRENO GIUSEPPE, general brigade GRIMALDI PAOLO i svi komandanti mesta u Šibeniku — odgovorni su za zločine koji su na zverski način počinjeni prilikom mnogobrojnih „rastrelamenta". — Tenente colonnello CC. RR. SESTILLI GUARTIERO, capitano CC. RR. BUNGARO GIUSEPPE, — sottotenente TERRANOVA IGNAZIO, ragioniere pri Minist. inostranih poslova u Rimu su, kao vodeće ličnosti karabinijera u Šibeniku, odgovorni za streljanja mnogobrojnih talaca, i to SESTILLI kao naredbodavac, a BUNGARO i TERRANOVA u svojstvu lica koja su određivala ko se ima streljati. Sestilli je odgovoran i za sve zločine koje su karabinieri počinili u Šibeniku. A Terranova je takođe odgovoran kao starešina »Centro controspionaggio« za streljanje u Kotoru Grubišić Petra, svršenog pravnika iz Šibenika. — MODICO Dr. VITTORIO, commissario capo di P. S., RENDINA Dr. PIETRO, vicecommissario di P. S. sada u Varese, INTRASSA Dr. MICHELE, vicecommissario di P. S., su, kao starešine policije, glavni inicijatori i odgovorni naredbodavci svih batinanja, zlostavljanja i mučenja u policiji, kao i svih interniranja koja su vršena u Šibeniku i okolini. Pored toga, oni su odgovorni i za sve ostalo počinjeno zlo, jer su pripadali onoj grupi

oko Alacevicha, koja je odlučivala o svemu što se preduzimalo protiv naših ljudi. Intrassa se odlikovao još i svojim bestidnim ponašanjem prema ženama prilikom »saslušavanja«. — TARANTINO ANTONIO, maresciallo di P. S. (iz provincije Napoli), SATIENO CARLO, vicebrigadiere di P. S., (iz provincije Napoli), TONELLI ENRICO, vicebrigadiere di P. S., (iz La Spezia), CERLENCO (Crljenko) ANTONIO, vicebrigadiere di P. S. (iz Fontane, Pola) bili su najbliži potčinjeni gore označenih šefova policije i njihovi referenti i glavni rukovodioci pri batinanju i zlostavljanju pritvorenika. — MARENGHI RICCARDO, guardia scelta di P. S., FALCONE ROCCO, agente di P. S. (iz Taranta), SAPARO ANTONIO, agente di P. S. (iz provincije Napoli), GALVISI NELLO, agente di P. S. (iz Abruzzi), CARBONE SIGISMONDO, agente di P. S. (iz provincije Napoli), bili su najistaknutiji članovi policiskog kora i neposredni izvršioci svih batinanja i zlostavljanja. — SARTORI GIUSEPPE, bio je caposquadra fašističke milicije, koja je izvršila najveći broj zverstava. — FAIS GIOVANNI, maresciallo, pridodat »Ufficio informativo e politico della compagnia interna di Sebenico« bio je najveći krvolok u Šibeniku. Po njegovom naređenju i inicijativi izvršena su mnoga hapšenja i streljanja i opljačkane su mnogobrojne obitelji. Lično je rukovodio mnogim streljanjima i istragama sprovođenim na brzu ruku. Njegovo najveće delo, kako se on sam hvalio, bilo je izvršenje presude Specijalnog suda nad 26 mirnih građana Splita, koji su 20-V-1942 streljani. — VISCARDI GIUSEPPE, vicebrigadiere, iz Verone. Bio je desna ruka Faisa i glavni sukrivac za sve zločine, koje je ovaj počinio. — DELOGU GIUSEPPE, karabinijer (iz Commune di Chilivani, Sassari), bio je prisni pomagač Faisa u interniranjima i streljanjima naših sugrađana. O radu ove trojice kao i drugih svedoče čak i izjave jednog karabiniera iz »Compagnia interna di Sebenico«, Tanboli Savino.

Sudovi smrti

I čitava ova fašistička banda u Šibeniku istupa u svima zlodelima sistematski, planski, kao jedan čovek. A kakvim sredstvima i načinima, i šta ona čini na istrebljivanju našega naroda, evo iz ogromnog niza slučajeva tipičnih primera.

I. *Izvanredni sud,* sastavljen na brzu ruku, odlikuje se skroz neobjektivnim i pristrasnim suđenjem. General MAGALDI GR. UFF. GHERARDO kao pretsednik i SERRENTINO CAVV. VINCENZO i CARUSO CAVV. UFF. PIETRO kao čla-

H4076 – 0010

H4076 – 0011

novi odgovorni su za bezbroj presuda toga suda na smrt i doživotnu robiju, donetih bez ikakvih dokaza. Navodimo samo:

a) 13-X-1941 streljani su po presudi toga suda Junaković Drago, Lazić Ivan, Vrljević Dušan, Bujaš Mate, Višić Blaž i Belamarić Ante a da im se nije ništa moglo staviti na teret.

b) 29-X-1941 streljani su u Vodicama kod Šibenika, opet po presudi toga suda, Antulov Ivan, Kursar Fridrih, Jurić Ivan, Bilan Šime, Udovičić Ante, Greblja Petar, Mijat Ante i Cvitko, Skroza Jozo Rokov, Skroza Jozo pok. Tome i Skroza Špiro pok. Duje, iako se nema ništa čime bi se dokazala neka njihova krivica.

II. *Specijalni sud* — u sastavu: general divizije MAGGIARA VERGANO Nobile ERNESTO, pretsednik, generale console DE CASTIGLIONE MASSIMO i generale console Dott. Ing. GIUFFREDI GINO, potpredsednici, colonnello VIGNERI ACHILE, console DE VECCHIO ENNIO, I° seniore CASABRIONI CORRADO, FRANCIOSINI MARIO, BELOSI LUIGI, OLIVIERI EDMONDO, ODETT. SANTINI UMBERTO, RADINITEDESCHI FRANCESCO, maggiore DE VECCHI PIETRO, seniore NAPOLITANO VINCENZO sudije, colonnello INGLESE glavni državni tužilac u Zadru, tenente colonnello MASTROIANI OTTAVIO državni tužilac, maggiore ZANZI GIOVANNI zamenik državnog tužioca, — kriv je za bezbroj presuda donetih bez ikakvog ispitivanja krivaca i dokaza, a u većini slučajeva utvrđenih već pre samog sudenja. Pred ovim sudom prošla je ogromna povorka od skoro 5000 naših ljudi, od kojih su 400 osuđeni na smrt, a ostali osim malog broja svršio u internaciji, osuđeni su na ukupno 30.000 godina robije.

Navodimo samo jednu od mnogobrojnih presuda:

29-V-1942 streljano je 26 ljudi dovedenih iz Splita i osuđenih po kratkom postupku ovog takozvanog Specijalnog suda.

Koljačka banda istupa i bez sudske kamuflaže

III. Posle sredstava kojima se barem donekle želi da dâ prividnost zakonitosti, dolaze dela pojedinaca, kojima nedostaje čak i kamuflaža u ovom opštem sistemu fašističkih okupatorskih zločina. Učestvuju u tome svi, širom čitave Dalmacije. Od najvišeg funkcionera političke i vojne vlasti, kao naredbodavaca i organizatora, pa do najnižih, do izvršilaca. A ta su dela toliko zločinačka i nečovečna, da se čak i Tanboli Savino, bivši karabinijer iz »Compagnia interna di Sebenico« našao pobu-

H4076 – 0012

denim da se javi kao svedok i digne optužbu. Mnogobrojna su ta dela:

1) 12-IV-1942 upali su u kuću Crvaka Momčila u Šibeniku FADDA GIOACCHINO maresciallo, CASU (CASSU) GIOVANNI iz Cagliari-Sardegna, MORO GARINO iz Bono (Muoro) Sardegna i D'AUTILIO SALVATORE iz Figgia, svi karabinijeri iz postaje »Sebenico sud« i bez ikakvog razloga ubili tri mladića: Crvaka Momčila, Baranović Antu i Trlaja Antu, a samo zato što su ih zatekli skupa sa još četiri mlada čovjeka, koji su bili po njihovoj optužbi docnije osuđeni na smrt, ali im je kazna pretvorena u doživotnu robiju. Prilikom ovog ubistva izvršena je opšta pljačka do gola.

2) Kako su se vršila »saslušavanja«, neka posluži kao primer jedno od mnogih, koja je izvršio pomenuti karabinijer CASU GIOVANNI: pod njegovim *udarcima izdahnuo je Pučo Josif,* mehaničar iz Šibenika.

3) 6-XI-1942 sekretar mesnog fašija pomenuti Alacevich, pokupiv njemu slične zlotvore, članove istog fašija, započeo je *opšte batinanje prolaznika po ulicama Šibenika, i to je trajalo tako celo pre podne.*

4) Po ličnom nalogu kapetana ROGANI GIANNETTO (iz Rima) streljano je u dvorištu kasarne u Kistanjama 16 naših ljudi i izvršena masovna hapšenja.

5) Tenente FRANGIPANE GIOVANNI, bivši zapovednik »Tenenza di Vodizze«, a sada zapovednik »Tenenza di Bari-Interna«, lično je izvršio zversko ubistvo žene Benjamina Udovočića iz Vodica, a kriv je i za sva druga zločinstva izvršena u Vodicama.

6) Brigadiere DE PAOLO izvršio je ubistvo nad Živković Petrom iz Zatona. Osim toga kriv je za sva druga zverstva izvršena u Zatonu.

7) Jednom prilikom vice-brigadiere MANGANELLI ANGELO (iz Đenove) samovoljno je uhapsio Lakoš Nikolu iz Vodica i lažno ga optužio poručniku Frangipanu, koji je na osnovu toga naredio da se strelja. Lakoš je uspeo da pobegne, ali je zato nastradala njegova žena i dete.

8) 24-VI-1943 komandir stanice u Ćari, brigadiere LA BROCA GIUSEPPE, na svoju ruku je streljao u pomenutom mestu Marelić Vlaha, Roka, Slavu i Mirka, Krcjančić Jerolima i Tomić Antu.

9) 13-VII-1943 italijanski vojnici iz garnizona Zaostroga na čelu sa svojim komandantom kapetanom VOLPI ADAM-om uhapsili su Alfirević Mandinu i Matu, Bulat Jelu i Mariju, tukli

H4076 – 0013

ih i pokušali da ih siluju. Zatim, pošto su je prethodno potpuno opljačkali, upalili su kuću Alfirević Mandine.

10) 20-VI-1943 upali su u Blato na Korčuli brigadiere ANTONIO DI FRANCESCO i karabinijeri MURIGI NATALE, VACARO CARMELLO i BARBERA GUIDO i bezrazložno zapalili kuću Sardelić Ivana.

11) 27-I-1943 izbacili su brigadiere ANTONIO DI FRANCESCO i karabinijeri VACARO CARMELLO, BARBERA GUIDO, MURIGI NATALE, GROSSI i CARBONI u mestu Blatu na Korčuli iz kuće porodicu Kraljević Marka, izbatinali je, strpali u štalu, a kuću zapalili.

12) a) 24-VI-1943 karabinieri iz Vele Luke BENITO DUSTI (iz Rima), MURGANTI, MORIGHI ANGELO i GUIDO i SCUTELI, a po nalogu karabinijerskog poručnika GAETANI GIUSEPPE streljali su noću na groblju Petković Ivana i Priznić Ivana.

b) 25-VI-1943 isti karabinieri, opet po nalogu poručnika GAETANI, streljali su opet noću na groblju Petković Franka, Benković Božu i Tabaina Ivana.

c) 28-VI-1943, pohvatali su karabinijeri iz Vele Luke Surjan Franka i Božu, Barčat Antuna, Milošević Nikolu, Dragojević Marka i tri Jevrejina i sve su, po nalogu poručnika GAETANI, streljali u prisustvu svih stanovnika Vele Luke.

d) 7-VIII-1943, karabinijeri u Veloj Luci ubili su bez ikakvog razloga na obali, pri radu na iskrcavanju peska, mladiće Bačić Antu i Žuvela Ivana. I ovo je ubistvo izvršeno po nalogu poručnika Gaetani.

e) Februara 1943, opet po naredbi poručnika GAETANI GIUSEPPE, komandanta karabinijera u Veloj Luci, karabinijeri su razrušili i potpuno uništili kuću Žuvele Marka.

f) Avgusta 1943, po nalogu poručnika GAETANI, zapalio je brigadiere LA BROCA GIUSEPPE dvospratnu kuću Dragojević Nikole.

13) a) Po nalogu kvesture u Splitu, koncem 1942, izvučen je iz policiskog zatvora Urlić a iz sudskog zatvora Čerina i Dolči i, pod komandom policijskog komesara FRANCESCHETTI, sva trojica su streljana na splitskom groblju.

b) Početkom 1942 fašisti su opkolili kuću Hajdukovića, u Razmilovića ulici u Splitu, i, kada se Hajduković pomolio na prozoru, karabinijeri su pripucali i ubili ga.

c) U februaru 1942 u policiskom zatvoru u Splitu pod batinama italijanskih karabiniera izdahnuli su Ivančić Jerko i Radanović Ante.

d) Početkom 1943 izvučeni su iz svojih stanova u Splitu Peković i Štambuk i streljani pred Realkom.

Sve ove zločine ubistva naredili su i učestvovali u izvršenju policijski komesari FRANCESCHETTI i Dr. DE VINCENZO, oba italijanski okupatori sa službom u Splitu.

14) 17-VIII-1943 karabinieri su uhapsili veliki broj lica na Visu i smestili ih pod stražom na brod u Luci u svojstvu talaca, pa 20-VIII-1943 od ovih su izdvojeni Ilić Miho, Mandaković Frane, Pečarević Ivan, Puhalović Mate, Radica Ivan, Radišić Nikola, Restović Josip, Ruljanić Jakov, Svicarević Grgo i Tomić Dušan-Luidji, te streljani, a mnogi drugi odvedeni u internaciju. Naredjenja za izvršenje ovih zločina izdali su poručnik DE MARCHI FEDERICO i opštinski komesar PETROSSI VERDI, a učešća je imao i karabinier COREL EMILIO.

»Rastrellamenta«

IV. Sve se to kruniše jednim italijanskim fašističkim okupatorskim specijalitetom, takozvanim »rastrellamenti«, zloglasnim tim krvoločnim hajkama na naš narod i njegovu imovinu. U njima učestvuje po nekoliko jedinica regularne vojske uz ostali fašistički i karabinijerski šljam. Iza njih ostaje pustoš i smrt. U ovome su na terenu prednjačile jedinice »Divisione Celere«. One su formalno opustošile i opljačkale celu okolinu Šibenika, služeći se i zverskim bombardovanjem na pr. Primoštena i okoline. U »rastrellamentima«, koja vrše širom čitave Dalmacije, okupatori se služe raznim načinima i pomoćnim sredstvima:

1) 13-V-1942, torpiljerke italijanske ratne mornarice otvorile su topovsku paljbu na selo Gradac, zaseok Grma. Tada su izginule tri devojke: Peko Marija, Andrijašević Severka i Adar Natalija, a mnogi stanovnici ranjeni.

2) 26 i 27-VI-1942 upali su u selo Podaci italijanski vojnici alpinskih jedinica i izvršili opštu pljačku nad mirnim stanovništvom.

3) 23-VII-1942 pukovnik ROMEO PIETRO iz Ancone i brigadiere MADERAZZI, upali su sa svojom bandom u Gradac i uhvatili Milošević Tomicu. Prilikom »saslušavanja« tukli su je nogama, šakama i kundacima tako da su joj izbili sve zube i ruke isprebijali. Zatim su je onesvešćenu od bolova bacili zajedno sa njenom ćerčicom Vinkom u zahod, gde su ostale dva dana. Posle petomesečnog lečenja u bolnici, odvedena je u internaciju.

H4076 – 0014

H4076 – 0015

4) 26-VII-1942 italijanski vojnici iz »bataglione d'assalto 108« iz garnizona u Gradcu, na čelu sa pukovnikom ROMEO PIETRO-m pucali su iz topova na zaseok Miljačicu. Kada je stanovništvo počelo bežati, Italijani su iz mitraljeza otvorili vatru i tom prilikom je ubijen 14-godišnji Bartulović Mate, a mnogi ranjeni.

5) Početkom oktobra 1942 upali su u selo Podaci vojnici gore pomenutog bataljona, predvodjeni od pukovnika ROMEA PIETRA i, ne našavši nikoga, izvršili opštu pljačku a zatim upalili 11 kuća.

6) 12-VII-1942 priredjen je »rastrellamento« po otoku Braču. Predvodio ga major CAPOGROSSO CAVAGNIN. Pored

Sl. 1. — U mestu Bolu su italijanski okupatori uništili 180 domova

ostalih izvršenih zločina, uništila je ova ekspedicija u Bolu sve vinograde i ostalu poljoprivredu, a u mestu Dolu opljačkala nekoliko kuća, tri zapalila i opljačkala koze, ovce i magarce. Niko od stanovnika nije bio uhvaćen.

7) Avgusta 1942 italijanski finansi iz Vele Luke priredili su zasedu na berbu grožda i tom prilikom ubili Marinović Krista.

8) 27-VIII-1942 prilikom »rastrellamenta« ustaše su u selu Živogošću (kot. Makarska) odveli u italijansku komandu Branković Maru, Grbić Štefícu, Glemuzina Danicu i Vicu - Fran-

H4076 – 0016

ković Milku i Ljubu, Majstorović Nedu i Danicu, Jelaš Anu, Brajković Juru, Franičević Žarka, Kalata Lakišu i Antunović Antu. Ovde su ih tukli i zlostavljali, a Antunović Anti, koji je najviše mučen, kidali su kliještima meso sa lica. U ovom divljačkom zlostavljanju učestvovao je karabinijer COPPI (iz Gorice), a sve je vršeno u prisustvu pukovnika ROCCHI, koji je bio došao u kaznenu ekspediciju sa poluotoka Pelješca. Pohvatane su držali u zatvoru 8 dana. U međuvremenu doveli su na ispitivanje pred pukovnika ROCCHI-a Bertu Olač iz Drašnica. Pri ispitivanju su je nemilosrdno mučili, tukli, svlačili golu, kidali

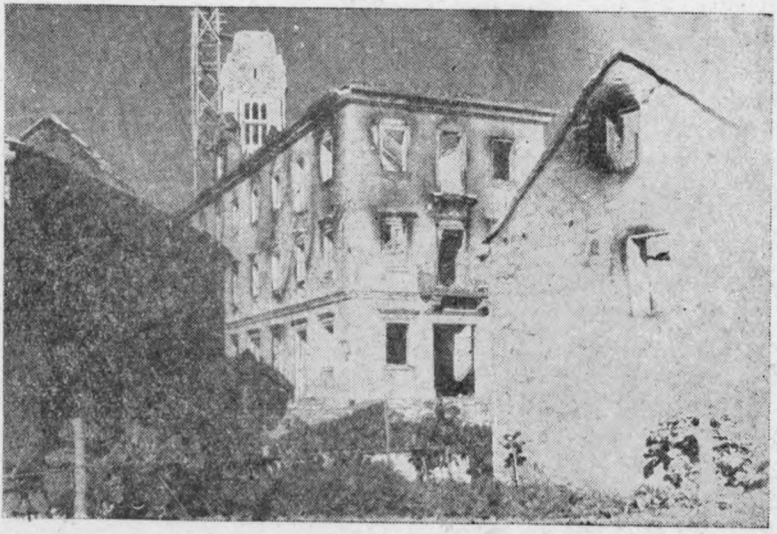

Sl. 2. — U mestu Selcima su italijanski okupatori uništili 300 domova

joj meso tako da je bilo jeza slušati njeno zapomaganje. Po saslušanju izveli su je pred kuću i tu streljali.

5-IX-1942 učesnici ovoga »rastrellamenta« su poveli sve gore pohvatane put Gradca. Usput, u selu Drveniku, uhapsili su Krležu Ivana. U selu Zaostrogu pomenuti Krleža i Antunović Anton odvedeni su pred pukovnika ROCCHI na »saslušavanje«. Posle nekoliko sati izvedeni su potpuno krvavi i na mestu streljani, a ostali su bili primorani da, zajedno sa stanovnicima sela Drvenika, gledaju. U ovim delima učestvovao je i karabinijer COPPI. Posle toga odveli su ostale u Gradac a odatle, posle zlostavljanja i mučenja, u internaciju na Prevlaku.

H4076 – 0017

9) 3-I-1943 priredjen je bezuspešan »rastrellamento« na Smokvice (Korčula) kad je samo opljačkana kuća Tomašić Nika. Prilikom novog bezuspešnog »rastrellamenta« u mesecu februaru iste godine opet je samo potpuno uništena kuća Tomašića, ali »rastrellamentu« od 5-III-1943 pošlo je za rukom da uhvati Tomašićevog sina Jerka, koji je odmah na mestu streljan.

Vodje ovih ekspedicija bili su poznati krvoloci, kapetan karabinijera RONCORONI ALFREDO i brigadiere LA BROCA GIUSEPPE, koji su takođe krivi i kao izvršioci pomenutih zločina.

10) 31-VII-1943 po naredbi pukovnika ROCCHI upala je u selo Županje na poluotoku Pelješcu kaznena ekspedicija, spalila čitavo selo koje se sastojalo od 14 kuća i uhvatila i na mestu streljala Jurovića Ivana, Jurakovič Rajku, Antičevič Marka, Luku, Katicu i Mariju, Grujušić Katu i njenu kćer Rosić Anu, Cibilić Maru, Rončević Stjepana i ženu Katu, i njihove leševe spalila.

11) 11-I-1943 prilikom prolaska bezuspešnog »rastrellamenta« kroz mesto Brno, sa karabinijerskim kapetanom RONCORONI ALFREDOM, brigadierom LA BROCA GIUSEPPOM na svome čelu, izvršena je pljačka u kući Baničević (Orebičić) Franje Ivanovog.

12-I-1943 prilikom prolaska »rastrellamenta« italijanske vojske kroz Žrnovo, potpuno su opljačkane kuće Laus Kate pok. Antuna i Laus Jake ud. Marka. U ovom delu su lično učestvovali karabinijerski kapetan RONCORONI ALFREDO, maresciallo karabinijera VANINI GIUSEPPE i karabinijer BIANCHI.

13) 13-VI-1943 karabinijeri i finansi u selu Velem Ižu ranili su Nikolu Sultovića i ubili Ivana Brčića, a zatim dvojicu bolesnih primorali da nose ubijenog Brčića, dok su karabinijeri i finansi u njihovoj pratnji kroz selo pevali i veselili se. Ovom prilikom dvojicu su gradjana odveli u internaciju.

Medu ovim zločincima nalazi se i ALFREDO LUBINI, pomorski finans iz Alfera (Sassari) na Sardiniji, koji je lično sa dva pucnja iz puške ubio Ivana Brčića.

14) 29-VII-1942 oko 2500 fašista opkolili su selo Veli Iž, uhapsili šest ribara iz Malog Iža, koji su tog dana došli radi ribanja u Veli Iž, kao i jednog berberina, odveli ih u komandu te ih batinali i mučili čitav dan, a predveče svih sedam streljali.

Vojsku, koja je ovaj zločin izvršila, predvodili su i izdavali naredenja za streljanje policiski komesar ANARELI, koji je bio na službi kod italijanske komande u Velom Ižu, ROM-

H4076 – 0018

BOLI, fašistički opštinski komesar u Velom Ižu i *Ante* CONCINI, kapetan sa službom u Zadru.

15) U oktobru 1942 italijanska vojska alpinaca opljačkala je svu pokretnu imovinu Cvitanića Mate iz Nerežišća na ostrvu Braču, u vrednosi od 100.000 kuna, njega sa maloletnim sinom odveli u zatvor u Supetar, gde su držani 25 dana bez hrane i pokrivača na golom betonu, lišila slobode 25-godišnju devojku

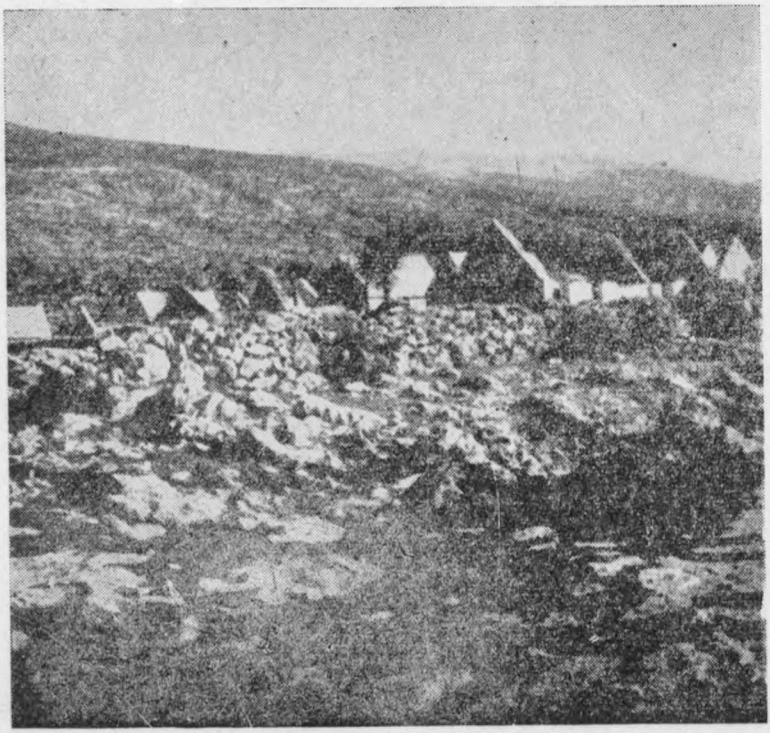

Sl. 3. — Selo Ruda koje je italijanska vojska potpuno uništila

Gardinčić Dinu pok. Jurja, koja je pred čitavom četom vojnika svučena gola te izvrgavana ruglu, tučena i zlostavljana, a zatim odvedena u zatvor.

Ovu vojsku je predvodio i zločine naredivao MILAN CARLO, kapetan iz Torina.

16) Karabinijeri, finansi, fašisti i vojnici Italijani izvršili su nekoliko »rastrellamenta« u okolini Zadra u junu i julu 1943:

H4076 – 0019

a) 1-VII-1943 noću su ušli u selo Vela Rava, zatvorili u školi osam muškaraca te ih mučili i zlostavljali, pljačkali čitavu noć selo i zatvarali mirne porodice, a ujutru 2-VII-1943, prešli u selo Malu Ravu i prvo zapalili kuću Faričić Santa, a potom i većinu drugih. Istoga su se dana vratili u Velu Ravu i nastavili sa pljačkom preostalih stvari čitavu sledeću noć, pa su ujutru rano izvukli iz škole od ranije zatvorenih dvojicu, odveli ih na groblje i tamo streljali. 3-VIII-1943 potpuno su opljačkali selo Malu Ravu, vezali 9 muškaraca, mučili ih najtežim mukama i najzad izmrcvarene streljali na obali, a pri odlasku pucali su iz mitraljeza sa broda u njihove leševe. Ovog dana, po završenoj pljački, zapalili su još sedam kuća u Veloj Ravi.

b) 6-VII-1943 upali su u sela Veliki i Mali Iž, te u Velikom Ižu zapalili osam kuća kao i nekoliko u Malom Ižu.

c) 30-VI-1943 posle hapšenja i zlostavljanja stanovništva ubili su Stiponić Ljubu, a druga dvojica, medu kojima Faričić Šime, odvedeni su u internaciju.

d) 4-VII-1943 u zaseocima i selima: Drage, Veliki Iž, Muče, Makovac i Porovac zapalili su 79 stanbenih zgrada, uhapsili nekoliko devojaka, pa ih u zatvoru svlačili gole, zlostavljali i silovali, te najzad poslali u logor interniraca na ostrvo Molat. Ovom prilikom je ubijena devojka Toman Mila.

Naredenja za ove zločine izdavali su kapetan MELOCHI ERNESTO (iz Milana) i fašistički komesar FANTOLI koji su i »rastrellamenta« predvodili, a kapetan MELOCHI je lično iz revolvera ubio Stiponić Ljubu i devojku Toman Milu.

17) Dalja »rastrellamenta«: a) 3-I-1943 italijanska je vojska ušla u selo Dol, popalila i opljačkala selo, ranila jednu devojku i ubila Roić Matu sa još tri osobe, dok su jednu osobu sagoreli u kući.

b) 1-I-1943 italijanska vojska iz Starog Grada, u selima Dolu i Vrbanju na Hvaru opljačkala je, popila i prolila oko 10.000 Hl. vina, rakije i prošeka, popalila 140 kuća u Vrbanju i 40 u Dolu, te ubila 4 osobe u Dolu a 3 u Vrbanju;

c) 3-I-1943 crne košulje opljačkale su sve životne namirnice, stoku i pokućstvo, popili i prolili 8.000 Hl. vina, 300 Hl. rakije i 100 Hl. ulja u selu Vrbanju a zatim popalili 133 kuće, streljali uhvaćenog Vodanović Antu i ranili Razović Mariju, te najzad iznudili novac od Sušića Nikole i Bratanića Nikole uz obećanje da će im kuće poštedeti, a zatim im kuće popalili.

U svim ovim zločinima vojsku je predvodio, izdavao naredenja i lično iz revolvera ranio jednu devojku italijanski

kapetan MINUTELLI FABIO, bivši komandant mesta u Starom Gradu.

18) U januaru 1943 vojnici alpiskog korpusa iz okoline Rima ušli su u selo Milnu te su uhapsili, tukli i zlostavljali Bonačić Miku, Lozić Josipa, Restović Jerka i druge, potpuno opljačkali kuću zatvorenog Bonačić Mika i odneli mu zlato i nakit u vrednosti od 10.000 predratnih dinara.

Komandant ove zločinačke akcije bio je kapetan GIUSEPPE GIULIANI.

19) 6-VIII-1943 započeo je da besni po otoku Braču veliki i drugi »rastrellamento« koga je naredio i organizovao pukovnik

Sl. 4. — Osnovna i Građanska škola u Starom Gradu spaljena od italijanske vojske

FANTINI FERDINANDO, tadašnji komandant divizije »Bergamo« i komandant otoka Brača. Ekspedicija je u toku od šest dana — do 12-VIII — u šest mesta na otoku Braču, i to: Bolu, Gornjem Humcu, Pučišću, Selcu, Novom Selu i Praznicama spalila preko 800 kuća i više od 250 sporednih zgrada, opljačkala pokretne imovine od ogromne vrednosti, pohapsila više naših građana, koje je uspela da uhvati, a četvoricu ubila, i to *jednog starca na taj način što je vezan za pet koza, koje su ga, terane, vukle sve dok nije izdahnuo.* U ovoj groznoj pljački i paležu potpuno su uništena mesta Selce, Novo Selo i Gornji Humac a ostala mesta su potpuno opustošena i opljačkana.

H4076 – 0020

H4076 – 0021

Zverska mučenja i ubistva staraca i dece

V). I zversko ubistvo bračkoga starca nije usamljen slučaj u fašističkim hajkama na naš narod i njegovu imovinu. Evo kako oni još zverski muče čestite starine našega naroda i kako trpaju u zatvor i malenu decu od nekoliko meseci:

19-I-1943 uhapsili su karabinijeri iz stanice Blato, i to brigadiere ANTONIO DI FRANCESCA i karabinijeri MORIGI NATALE, BARBERO GUIDO, VACARO CARMELLO, BERTIOTO, GROSSI, BINDOLO, CARBONARI, BUIOLI, SALVATORE i BRUNEO, sledeća lica: Sardelić Kraljević Mirka, njegovu ženu Katu i sina od 11 meseci Svetozara, Sardelić Kraljević Jakicu sa sinom od 12 meseci Petrom i Sardelić-Kraljević Petricu. Još iste večeri odveli su na ispitivanje Kraljević Mirka i tom prilikom ga tukli neprekidno tri sata i u tome su učestvovali tenente GAETANI GIUSEPPE i karabinijeri VACARO CARMELLO, MORIGI NATALE i BARBERO GUIDO. Sutradan su svi sprovedeni u sudski zatvor, odakle su posle 28 dana pustili na slobodu sve osim Kraljević Mirka, koji je i dalje vođen na »saslušanja« i tučen; 27-II- sproveden je u Korčulu gde je 30 istog meseca izveden na »saslušanje« koje je trajalo punih 10 sati i za sve vreme je strahovito mučen. Kapetan RONCORONI ALFREDO, maresciallo VANINI GIUSEPPE, brigadiere LA BROCA GIUSEPPE, karabinijeri SULAS GIOVANNI i VACARO CARMELLO mučili su ga na najkrvoločnije načine. Užarenim gvoždem probušili su mu desnu nogu, bajonetima rezali telo, polomili desnu ruku, užarenim pečatima pečatili telo, užarenu naftu stavljali na spolni organ, krivili levu stopalu, vešali za kosu, šibicom palili brkove i bradu i rukama ih čupali, šakama mu prebili vilice i nos. Za to vreme padao je sedam puta u nesvest. Usled ovog mučenja izgubio je desno oko i 70% sluha na levom uvetu i živčano oboleo.

A kako su italijanske fašističke zveri decu jezivo mučili govori sledeći ispitani slučaj:

9-III-1943, u učionici petog razreda osnovne škole u Visu neki od učenika je na školskoj tabli napisao »Živela Rusija«. — Po prijavi nametnutog učitelja LOMONACHIA GUIDA i učiteljice ELENE DOIMI, preduzeta je odmah od strane karabinijera krvava istraga po ovome slučaju. Uhapšena su deca: 14-godišnji Krstulović Boris Antin, 13-godišnji Radica Andro pok. Nikole, 12-godišnji Sablić Ilija Mijin i 12-godišnji Čikalović Dinko Antunov i odveden u karabinijersku stanicu radi provođenja »istrage«, koja je počela prvo šamarima a produžila se pendrecima. Ali su ova sredstva ostala bezuspešna. Pribeglo se

H4076 – 0022

novim sredstvima, pa su karabinijeri malom Krstuloviću polili ruke benzinom i zapalili. Oko 12 sati noću »islednici« su sa šest drugih karabinijera izveli decu na obalu i svakom od njih podnosili revolver pod grlo sileći ih da »delo« priznaju. »Mi smo vikali pozivajući upomoć, da uzbunu napravimo« — priča mali Krstulović sa izgorelim rukama. Pošto ni ova sredstva nisu postigla željeni cilj, decu su vratili u školu, gde su našli i učitelja, te su nastavili sa »istragom«. I pored svih mučenja, deca nisu ništa priznavala, pa su vraćena u stanicu gde su zadržana četiri dana bez hrane i vode. »Za ovo vreme dali su nam jesti svega

Sl. 5. — Pozornica Starog pozorišta u Hvaru (iz 1612 godine) porušena od italijanskih okupatora

jedanput, a spavali smo u jednoj tesnoj prostoriji ispod skala i u kuhinji i blagovaoni na golom podu ili pločama« — kaže Krstulović. Hranu koju su roditelji donosili za decu, karabinijeri su vraćali. »Jelo koje su im donosili roditelji, stavljao je ELMI i COREL ispred njih, koji su bili vezani, ali im jesti nisu davali« — kaže svedok Komar Petar zvani Bernardo, tadašnji kuvar u karabinijerskoj stanici u Visu, kojemu je poručnik DE MARCHI zabranio da deci daje vodu, jer će inače biti streljan. Svedok Ćikalović Ante kaže da mu je sin pričao, da je od straha i usled mučenja šest puta mokrio pod sobom.

H4076 – 0023

Zločinačka ova mučenja dece vršili su pored ostalih: DE MARCHI FEDERICO, poručnik i bivši komandant splitske karabinijerske brigade, čija je jedna četa bila na Visu, PIACENTE NICOLO, karabinijerski narednik stanice Vis, ELMI ANTONIO iz Firence i COREL EMILIO, oba karabinijeri stanice Vis, a uzeli su učešća i bivši upravitelj osnovne škole u Visu LOMONACHI GUIDO (VITO) iz Cafala (Sicilija) i ELENA DOIMI, učiteljica iste škole.

Međutim, italijanski fašistički zlikovci nisu samo najgnusnijim mukama decu mučili, — oni su decu zajedno sa njihovim majkama, iz pustog besa, usput i kao od šale, prosto ubijali.

Aprila 1943 karabinieri stanice Vela Luka, kojom je komandovao brigadiere SALVATELLI, ubili su na obali *8-godišnju devojčicu Oreb Šorić Elzu i njenu majku.*

Logori »grobnice živih« sa »gredama mučenja«

Ali italijanskim fašističkim zlikovcima je bilo malo njihovih »izvanrednih« i »specijalnih« sudova smrti, malo njihovog istrebljivanja našeg naroda preko pojedinih organa svoje dželatske bande po zatvorima, ulicama i domovima gradova, i po selima i poljima, malo im je bilo njihovih »rastrellamenta«, tih krvoločnih hajki za uništenje našeg naroda i njegove imovine — oni su veliki broj dalmatinskih ostrva naselili ogromnim koncentracionim logorima u koje su dovlačili naš narod ne samo iz Dalmacije, već i iz Slovenije, Hercegovine, Crne Gore, Boke Kotorske. Njih je narod nazvao »grobnicama živih«. U njima se, pored stalnih streljanja, svakodnevno stotinama ubijalo gladju, žedju, raznim bolestima i najgroznijim mučenjem. U mnogima od njih postavljane su »grede mučenja«, na kojima su nevini ljudi, žene, starci i deca umirali pod batinama. Prema dosadanjim podacima, u nekim od ovih logora smrti je na razne načine umoreno desetinama hiljada naših ljudi i žena. Grozna je slika uništavanja našeg naroda u ovim »grobnicama živih« koju pružaju dokumenti o njima i koju ćemo saopštiti čim isledne komisije budu završile rad.

No na osnovu gore već utvrdenih teških okupatorskih zločina, počinjenih nad narodom Dalmacije, i konkretnih podataka o njima, utvrdjuju se kao zločinci svi odgovorni ministri italijanskih fašističkih vlada pod čijom vladavinom su ovi fašistički zločini počinjeni, kao i svi odgovorni činioci italijanske Vrhovne Komande i njenih štabova na teritoriji Dalmacije, a posebno se utvrdjuju zločincima posredni i nepo-

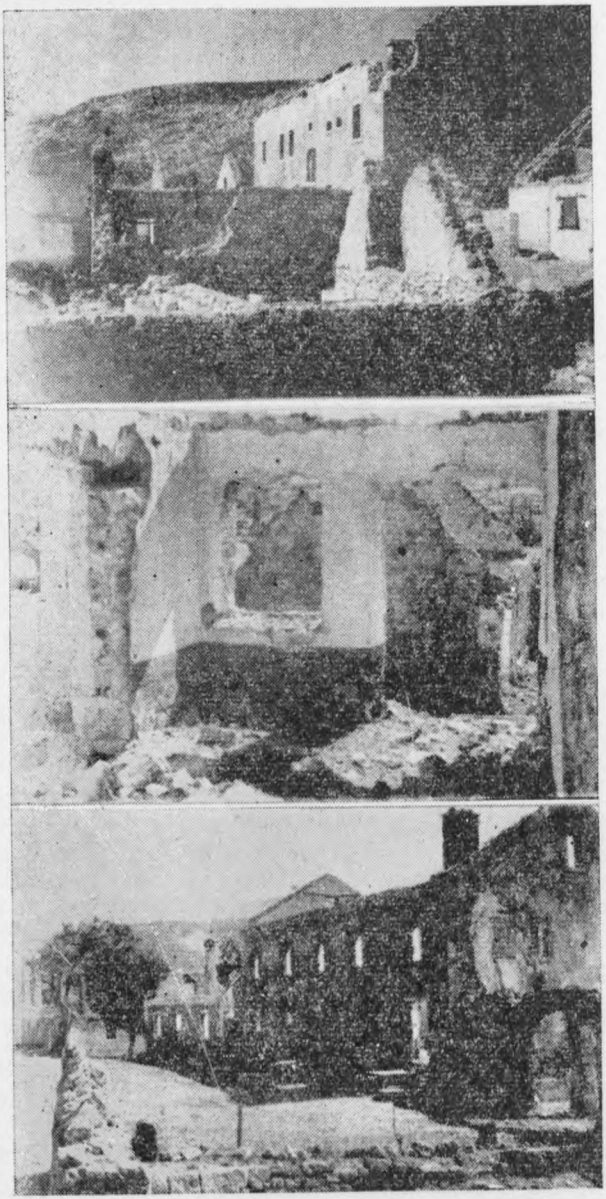

Sl. 6. — Italijanski okupatori su potpuno uništili i selo Zrmanju

H4076 – 0024

H4076 – 0025

sredni počinioci gore izloženih zločina: guverneri Dalmacije GIUSEPPE BASTIANINI i GIUNTA; general divizije LOMAGLIO CESARE; general divizije MAGGIARO VERGANO NOBILE ERNESTO; general brigade MAGALDI Gr. Uff. GHERARDO; general brigade Conte CIGALO FULGOSI ALFONSO; colonnello ROMEO PIETRO; colonnello ROCCHI; colonnello CURRENO GIUSEPPE; colonnello VIGNERI ACHILE; colonnello INGLESE; colonnello FAOTINI FERDINANDO; tenente colonnello CC. RR. SESTILLI GUARTIERO; tenente colonnello MASTROIANI OTTAVIO; major DE VECCHI PIETRO; major ZANZI GIOVANNI; maior CAPOGROSSO CAVAGNIN; generale console DE CASTIGLIONE MASSIMO; generale console Dott. Ing. GIUFFREDI GINO; console DE VECCHIO ENNIO; I° seniore CASABRIONI CORRADO; I° seniore FRANCIOSINI MARIO; I° seniore BELOSI LUIGI; I° seniore OLIVIERI EDMONDO; seniore ODETT. SANTINI UMBERTO; I° seniore RADINI-TEDESCHI FRANCESCO; seniore NAPOLITANO VINCENZO; cavv. Uff. CARUSO PIETRO; cavv. Uff. SERRENTINO VICENZO; avvocato NICOLETTI TULLIO; ALACEVICH JOSIP, sekretar fasija Šibenik; commisario di P. S. RENDINA Dr. PIETRO; vicecommisario Dr. INTRASSA MICHELE; vicecommisario Dr. DE VICENZO; komesar ANARELI; komesar FANTOLI; kapetan VOLPI ADAM; kap. karab. RONCORONI ALFREDO; kapetan CC. RR. BUNGARO GIUSEPPE; kapetan ROGANI GIANNETTO; kapetan MINUTELLI FABIO; kapetan GIUNDIANI GIUSEPPE; kapetan CONCINI ANTE; kapetan CARLO MILAN; kapetan MELOCHI; tenente GAETANO GIUSEPPE; tenente FRANGIPANNE GIOVANNI; s. tenente TERRANOVA IGNAZIO; marescialli: VANINI GIUSEPPE, FAIS GIOVANNI, FADDA GIOACCHINO, TARANTINO ANTONIO; brigadieri: MANDERAZI; ANTONIO DI FRANCESCA; LA BROCA GIUSEPPE; DE PAOLI; SALVATELI; vicebrigadieri di P. S.: SATIENO CARLO, TONELLI ENRICO, CERLENCO (Crljenko) ANTONIO,, VISCARDI GIUSEPPE, MANGANELLI ANGELO; caposquadre della M. V. SN. SARTORE GIUSEPPE; guardia scelta di P. S. MARENGHI RICARDO; agenti di P. S. FALCONE ROCO, SAPARO ANTONIO, GALVISTI NELLO, CARBONE SIGISMONDO; karabinijeri: COPI, MURISI NATALE, VACARO CARMELLO, BARBERO GUIDO, VACARO NATALE, CARBONI, GROSSI BERTIOTO, BINDOLO, BUIOLI, SALVATORE, BRUNEO, DELOGHI GIOVANNI, CASSU (CASU) GIOVANNI, MORO GARINO (GAVINO), D'AUTILO SALVATORE, BENITO DUSTI, MORIGHI ANGELO, MORIGHI GUIDO, MURGANTI, SCUTELI, BIANCHI,

SULAS GIOVANNI, ELMI ANTONIO, COREL EMILIO, LOMONACHI GUIDO (VITO), učitelj; DOIMI ELENA, učiteljica; poručnik DE MARCHI FEDERICO; narednik PIACENTE NICOLO, Dr. DE VICENZO; pomorski finans LUBINI ALFREDO, LOCCI NICODEMO i MONTORI GIUSEPPE.

Državna Komisija smatra da svi ovi ministri, generali, oficiri, podoficiri, civilni funkcioneri i vojnici zverske italijanske fašističke okupacije Dalmacije, moraju biti strogo kažnjeni za sve zločine koje su počinili nad našim narodom.

Pretsednik Državne komisije,

Dr. **Dušan Nedeljković,** s. r.

Sekretar,

Dr. **Ivan Grgić,** s. r.

H4076 – 0026

H4076 – 0027

SAOPŠTENJE BR. 2

Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača

Iz dosad prikupljenog dokaznog materijala o zločinima koje su počinili italijanski okupatori, vršeći svoj fašistički teror u Crnoj Gori i nad Crnogorcima interniranim u koncentracionim logorima u Italiji, *Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača* utvrđuje u glavnim crtama sledeće:

Komesar i guverner Crne Gore

Serafino Mazzolini, sadanji ministar spoljnih poslova u Musolinijevoj vladi, bio je od početka okupacije Visoki Komesar za Crnu Goru i na čitavoj njenoj teritoriji vršio vojnu i civilnu vlast. Pod njegovom upravom vršena su u Crnoj Gori masovna hapšenja, interniranja, ubijanja, streljanja, zlostavljanja stanovništva i uhapšenih lica, paljenja i bombardovanja sela, razne pljačke i otimačine i mnoga druga zločina dela.

Nakon ukidanja Visokog Komesarijata, naimenovan je za vojnog guvernera Crne Gore armiski general *Alessandro Pirzio-Biroli.* Pod njegovom upravom nastavljeno je, još u daleko većoj meri, vršenje svih onih vrsta zločinstava, koja su počinjena za vreme Mazzolinijeve uprave. Osim toga, po njegovim naređenjima, koja su delom objavljena i u cetinjskom listu »Glas Crnogorca«, kao taoci su masovno hapšena mirna lica od kojih je stotinama streljano. On je najzad, u svojstvu pretstavnika okupatorske vlasti, pružio naoružanje, vojnu i političku saradnju i materijalnu podršku četnicima Draže Mihajlovića i »zelenašima« u Crnoj Gori za njihovu izdajničku borbu protiv naroda Crne Gore i njegovog Narodno-oslobodilačkog pokreta, te naročito uz pomoć četnika Draže Mihajlovića, planski priveo u delo masovne zločine izvršene nad crnogorskim narodom.

Sud smrti i robije

Od početka okupacije, a i docnije, komandant divizije »Messina« na Cetinju bio je *general Tucci.* Pod njegovom komandom italijanska vojska je vršila ubistva, streljanja, mučenja, zlostavljanja, paljevine i pljačke po gradovima i selima Crne Gore. On je bio i pretsednik Prijekog vojnog suda na Cetinju, koji je osudio na smrt i dao streljati mnoge Crnogorce bez ikakvog prethodnog saslušanja i uopšte ma kakvog postupka ili dokaza.

Ratni vojni sud na Cetinju, pod pretsedništvom *generala Marotte,* izrekao je na stotine smrtnih presuda i presuda na

Sl. 7. — Italijanski snimak italijanskog streljanja

večitu ili dugogodišnju robiju protiv mirnih gradjana Crne Gore, te su mnogi streljani, a mnogi po italijanskim kazamatima, mučenjem, gladju, iznuravanjem ili bolestima umoreni.

O tome kako je bio organizovan i kako je sudio ovaj cetinjski italijanski ratni sud za Crnu Goru, okupatorski sud smrti i robije svedoči Todor Sušić, tumač kod tog suda za sve vreme italijanske okupacije, sledećim rečima:

H4076 – 0028

H4076 - 0029

»Ovaj sud bio je obrazovan i uvijek je djejstvovao u vijeću od četiri člana i pretsjednik, dakle svega od pet lica. Pored ovih pet članova vijeća sud je uvijek na svim sudjenjima imao i jednog vojno-državnog tužioca i jednog branioca. I vojno-državni tužilac i branilac bili su skoro svakodnevno mijenjani izuzev oficira i, u koliko mi je poznato, tužioca je odredivao glavni državni tužilac za Crnu Goru, te su ovi tužioci ustvari bili njegovi zamjenici, a branioca takodje, u koliko mi je poznato, odredjivala je Komanda mjesta na Cetinju.

Vijeće je bilo sastavljeno stalno od istih lica, ali u ovom vremenu dešavalo se da je neki sudija bio na otsustvu ili bolestan i u tom slučaju na njegovo mjesto dolazio je drugi, koji je već kao redovni sudija bio odredjen za otsutnoga sudiju.

Ne bih se mogao sjetiti kad je i koje vijeće ovoga suda i od kojih lica zasijedalo, ali znam da su kao sudije u sudjenjima učestvovali i to:

General Marotta Antonio iz Rima, potpukovnik Palma, u koliko se sjećam, zvao se Giuseppe, ali znam bio je iz Baria, kapetan Albertaci Augusto iz Bolonje, major Scalzo, čijega se ličnog imena ne sjećam, no znam rodom je iz Rima i da mu je početno slovo ličnog imena M., major Sepili čijeg se imena ne sjećam iz Trsta, kapetan Bianchi Guido iz Baria, kapetan Montaruli Sabino iz Baria, kapetan Frizzari Vito ne znam iz koga mjesta iz Italije, general Chinici Domeniko iz Spezia, pukovnik Toscano, čije ime počinje sa slovo Dj., ali punog imena se ne sjećam, no znam da je iz Bolonje, major Di Giovani iz Kosenza, poručnik Picillo Gjovani iz Firenze, poručnik Galterio Enrico iz Salerna, kapetan Cataldi Giovanni-Battista iz Palerma, kapetan Giusepe, ne znam iz koga mjesta Italije, kapetan Diesi čijeg se ličnog imena ne sjećam, ali je iz Ankone, a pored ovih bio je sudija i kapetan Landini, čijeg se ličnog imena i mjesta zavičajnosti ne sjećam, samo znam da je iz Italije i kapetan Germano čije lično ime počinje sa slovom T, no ne znam iz kojega je mjesta Italije.

Pored ovih sudija sudili su još i drugi oficiri, ali se njihovih imena i prezimena ne sjećam.

Ne mogu se sjetiti svih imena onih boraca N. O. vojske i ostalih koji su tu borbu pomagali, a koji su bili osudjeni od ovog suda, ali znam da su stotine njih od strane ovoga suda, čiji su sudije bili gore imenovani, bili osudjeni na smrt, vječitu robiju, dugogodišnju robiju, zatvor i slično.

Tako na primjer, sjećam se da su u 1941 godini od ovog suda bili osudjeni na smrt, i to:

Sl. 8. — Italijanski snimak italijanskog streljanja

H4076 – 0030

H4076 – 0031

Milatović Dušan, čobanin od oko 17 godina rodom iz okoline Risna, Vrbica Jovan, diplomirani pravnik sa Njeguša, koji su strijeljani u Budvi iste godine; Jovanović Luka i Božo, te Perović, čije lično ime ne znam, ali su sva trojica iz sela Bjeloša, opštine i sreza Cetinjskog, koji su takodje iste godine strijeljani t. j. 1941 na Cetinju, zatim Miković Risto, zatim kafedžija iz Budve, Djurović Božo, kafedžija iz Rijeke Crnojevića i dva žandarma, čijih se imena i prezimena ne sjećam, ali znam da su njih dvojica bili na službi u Petrovcu. Sva ova četvorica strijeljana su rečene godine na Rijeci Crnojevića; Radonjić Lazar, žandarm iz Kosovog Luga strijeljan na Cetinju. Sva ova lica osudjena su od pom. suda i strijeljana 1941 godine.

Po tom u 1942 godini osudjeni su i strijeljani od istog suda: Vojo Ražnatović pravnik iz Cetinja, Boško Strugar pravnik iz Ulcinja, Krsto Trifunović, radnik iz Bosne, Leverda Pavle i Tomašević Dušan, kafedžija iz Vir-pazara, Daković Dušan hotelijer iz Grahova i još neki, čijih se imena ne sjećam, a 1943 godine, znam da su od pom. suda osudjeni i strijeljani Savićević Marko, publicista iz Peći, Bakoč Kosta, zemljodjelac iz Grahova i jedan finansijski preglednik iz Andrijevice, čijeg se imena i prezimena ne sjećam i drugi, čija imena takodje ne pamtim. Isto tako od istog suda osudjen je na smrt i na Cetinju strijeljan Sjekloća Vido i Šaranović, žandarm iz Kosovog Luga, čije lično ime takodje ne pamtim.

Pored ovih strijeljanih, osudjeni su od istog suda na višegodišnju robiju na stotine ljudi, ali ja se sjećam samo ovih imena: Ilija Marković, zemlj. iz Brijega-Brčeli, sreza crmničkobarskog, Milo R. Jovović, djelovodja iz Gluhog Dola, Djuro Bošković, zemlj. iz istog sela, Vukmanović Marko, zemlj. iz Podgora, Strahinja Marko, zemlj. iz istog sela, Jovanović Milica, iz istog sela, Sverda Danica iz Brčeli, Djurović Mitar, zemlj. iz Dupila, Mijović Nero iz Brijega-Brčeli, svi sreza barskog; Bjelica Savo, Milutinović Stevo, Popović Blažo, Popović Luka, svi iz Petrovca, Borota Joko, Stanišić (Pero) Petar, Stanišić Miloš, svi iz opštine budvanske; Stanišić Petar, student iz Bjelopavlića, Laković Milija, sudija iz Kuča, Lopičić, učitelj iz Ceklina, Sjekloća Savo, zemlj. iz Dobrskog Sela, Žarić koji je strijeljan, Marković Savo i sin, iz Nikšića i još mnogi i mnogi drugi.

Prilikom ovog suđenja, zapazio sam i jasno se videlo, da je na strogost osude uticala situacija, koja je bila u Crnoj Gori, a ponekad i situacija koja je bila i na spoljnim ratištima. Direktivu sudu davao je u pogledu blažije ili strožije kazne, prema ratnoj i političkoj situaciji, ondašnji guverner Crne Gore Pirzio

Sl. 9. — Italijanski snimak italijanskog ubistva na drumu

H4076 – 0032

H4076 – 0033

Biroli, a to znam otuda, što je vrlo često pretsjednik suda deneral Marotta govorio pri izricanju kazne mnogim osuđenima ili oslobođenima, da je kazna »ublažena« blagodareći plemenitosti njegove ekselencije g. guvernera i t. d. te sam uvjeren, da su mnogi streljani ili osuđeni na višegodišnju robiju i za one iste krivice, za koje su pod povoljnim prilikama ratne ili političke situacije drugi umjesto smrtne kazne bili osuđivani na robiju, a oni koji su bili osuđivani na robiju, osuđivani su u takvim prilikama mnogo blažije ili, obrnuto, već kako je kad njihov interes osudu diktirao«.

Sud je dakle, bio samo forma, a zločinačko ubijanje našeg naroda prava sadržina.

Italijanski okupatorski bes

Ali italijanski okupatori su ubijali naš narod i bez ikakve forme.

Vojni komandant na Rijeci Crnojevića, *major Spitalieri* je u svome fašističkom besu izvršio na stotine zverstava, čak i svojom sopstvenom rukom, ispadajući na drumove mučeći i ubijajući mirno stanovništvo bez ikakva povoda.

Komandant prvo jednog alpinskog bataljona, a docnije civilni delegat pri cetinjskoj opštini, *ppukovnik Ragozzi,* dok je bio sa svojom jedinicom na Rijeci Crnojevića, izvršio je niz streljanja našega naroda, mnoge paljevine i otimačine. On se pored toga kao civilni delegat pri cetinjskoj opštini materijalno obogatio organizovavši sistematsku pljačku našega naroda raznim spekulacijama i malverzacijama.

Komandant karabinijera za Crnu Goru i Boku na Cetinju, *pukovnik Montuoro,* komandant XI karabinijerskog bataljona na Cetinju *ppukovnik Gandini,* kojega je docnije u toj dužnosti nasledio *ppukovnik Canada,* naređivali su pretrese kuća i pljačku stanova mirnoga građanstva, ubistva, hapšenja, interniranja, tuču i zlostavljanja uhapšenih lica i uopšte zaveli u cetinjskim zatvorima koji su bili pod njihovom upravom u svakom pogledu zločinački režim utamanjivanja zatvorenika namjernim mešanjem tifusnih bolesnika sa zatvorenicima i odbijanjem da se preduzmu mere protiv vašiju.

Karabinijerski *kapetan Siracusa,* koji je bio i upravnik policije na Cetinju, naročito se isticao u pomenutim zločinima karabinijerskih komandi, naređivao i sam vršio torturu nad uhapšenim licima, odvodio naše ljude na streljanje i sa sadističkim uživanjem, uz razne pretnje, zatvorenicima saopštavao pojedina streljanja.

Karabinijerski *marešal Malentacchi,* koji je neko vreme bio starešina cetinjskog zatvora u »Bogdanovom Kraju«, upravo je životinjski postupao sa zatvorenicima, zlostavljao ih, tukao, vređao i vršio torturu nad njima.

Karabinijerski *marešal Virgilio,* vršio je hapšenja na Cetinju, a za vreme saslušanja tukao je i zlostavljao zatvorenike.

Karabinijerski agent ili agent italijanske političke policije OVRA *(Mario) Marini* na Cetinju izvršilac je mnogih zločinačkih naredba kapetana Siracuse. Govoreći srpski, organizovao je špijunažu, hapsio, zlostavljao, tukao i odvodio na streljanja.

Karabinijer Ficini, tukao je i prebijao hapšenike u cetinjskom zatvoru »Bogdanov Kraj«.

Lekari-zveri

Major Dr. Mandel, šef saniteta pri Guvernerstvu na Cetinju, i *poručnik Dr. de Marko* (iz Napulja), lekar cetinjskog zatvora, teški su ratni zločinci zbog svoga svesnoga sprovođenja takvog sanitarnog režima u okupatorskim zatvorima Crne Gore, koji je išao na uništenje zatvorenika. U zatvorima je sistematski sprovođena prljavština, zatvorenici su usred zime morali ležati na golim betonima ili zemlji ili u vlažnim i mračnim podrumima, u jednom memljivom senjaku i na snegu pod šatorima, pa su se zato razboljevali i umirali. I teški bolesnici živeli su pod istim uslovima, odbijalo se njihovo prenošenje u bolnicu, i nije im ukazivana nikakva nega ni lečenje. Izbio je pegavi tifus među cetinjskim zatvorenicima. Svi zatvorenici su imali vašiju i njihovom zahtevu dezinsekcije nije se udovoljavalo. Oboleli zatvorenici od pegavca zlonamerno su ostavljani po nekoliko dana u istoj zatvorskoj prostoriji sa neobolelim zatvorenicima, pa čak i pod istim pokrivačem, dok su i posle pojave pegavca u zatvoru novi uhapšenici smeštani u iste prostorije sa bolesnicima. Od 500 zatvorenika u samome zatvoru je oko 140 obolelo od pegavca, mnogi pomrli, a mnogi ostali sa teškim fizičkim manama, dok su mnogi zatvorenici odnosili opaku zarazu u druge zatvore i logore, a mnogi, koji su puštani, u narod.

Osim toga, Dr. de Marco lično je pomagao kapetanu *Siracusi* u vršenju torture nad pojedinim zatvorenicima prilikom njihovog saslušavanja.

Pomenuti *major Dr. Mandel,* koji je pre mnogo godina živeo u Kotoru, *kapetan Nascimbeni,* koji je pre rata živeo u Beogradu kao pretstavnik firme »PIRELLI«, i *poručnik prof.*

H4076 – 0034

H4076 – 0035

Biagi, bili su glavni savetodavci italijanskih okupatorskih organa u svima njihovim zločinačkim nedelima u Crnoj Gori, jer su vladali srpskim jezikom i važili kod italijanskih vlasti kao poznavaoci prilika u Jugoslaviji. Biagi je u listu »Glas Crnogorca« svojim člancima harangirao i propagirao na razne načine vršenje zločina nad narodom Crne Gore.

Streljanje talaca, paljevine, pljačke

U funkciji vojne i civilne okupatorske vlasti, izvršili su niz krvavih zločina, paljevina, ili pljački u Crnoj Gori i Boki Kotorskoj takođe *general Dominico Chinici iz Spezie; pukovnik Antonio Toscanino iz Bolonje; ppukovnik Giuseppe Paolo iz Baria; major Giovanni Ghiy; kapetan Guido Bianchi iz Baria; kapetan Sabino Montaroli iz Baria; kapetan Vito Frizari iz Baria; kapetan Giovanni Battista Cataldi iz Palerma; kapetan Giuseppe Scalpa; kapetan Antonio Cesi iz Ancone; poručnik Vani Picologio iz Firence; poručnik Enriko Galterio iz Palerma; Franco Scaselati, biv. prefekt u Kotoru; Pietro Loti, biv. kvestor u Kotoru.*

Pod upravom gore imenovanih italijanskih policajaca i komandom gore imenovanih italijanskih okupatorskih generala i oficira nema u Crnoj Gori i Boki Kotorskoj skoro nijednog sela koje nije paljeno ili bombardovano, nema skoro nijednog sela koje nije pljačkano i nema nijednog bratstva u kojem nije streljano. Paljeno je i mušketano čak i njeguško pleme, koje Italijani smatraju »kraljevskim« i »rođačkim« italijanske kraljice Jelene. U njemu je na pr. selo Majstori do temelja popaljeno, čitavo bratstvo Kustudija raseljeno, a 11 najodabranijih članova ovoga bratstva sa njegovim glavarom Mašom Kustudijom na čelu, postreljano. Ovaj banditski pohod na Njegoše predvodio je krvolok major *Belozzi.* Ali ovakvih je zločina ogroman broj i njima planski komanduju sva gore imenovana gospoda okupatorski oficiri i policajci. Na početku čine to oni javno i uz pompu, ali docnije streljaju uvek iznenadno, na brzu ruku i većinom tajno simulirajući da se žrtve tobož šalju u internaciju u Italiju, gde je odista bilo i poslato preko 100.000 naših ljudi i žena. Na početku ovi zlikovci streljaju svečano, uveče pod svetlošću reflektora, uza zid cetinjskog manastira, prvom sredinom jula Vasa Kovačevića i Sarajliju Levog, a zatim 21 jula 1941 Luku Jovanovića, Boža Jovanovića i maloletnog Luku Perovića, ali kad je na stratištu slobodarska pobednička pesma ovih herojskih žrtava pobrkala račune krvave tero-

Sl. 10. — Italijanski snimak italijanskih zverstava

H4076 – 0036

H4076 – 0037

rističke fašističke propagande streljanjima, italijanski okupatorski koljači su prešli na manje ili više uvek tajna ubistva i streljanja. Tako su streljane tri veće grupe o kojima se dosad nije ništa moglo utvrditi, zatim je jedna velika grupa Bjelopavlića pobijena na mestu Paprati Bjeloške, u kojoj Đurović i Martinović, a na Obilića Poljani, pored Vojnog Stana na Cetinju, Savo Vuković, hotelijer i pretsednik opštine iz Petrovca na moru, Ivo Sudjić iz Petrovca i Moric Demajo, advokat iz Beograda. Na dan 3 avgusta 1941 fašisti su u Bajicama, na Gorniču, pobili trojicu Martinovića: Blaža Martinovića, sanitetskog narednika, Dušana Martinovića, seljaka, i Sveta Martinovića, apsolviranog pravnika. Italijanskim okupatorima su bili sumnjivi i jugoslovenski žandarmi, pa su ih za »veleizdaju« hapsili i streljali. Tako dve grupe su njih streljane na Cetinju avgusta 1941. Sa drugom od ovih, streljan je i Božo Đurović, kafedžija s Rijeke Crnojevića. O junačkoj smrti ovih sinova crnogorskog naroda čak su sami fašistički dželati drhteći pričali. Žandarm Šaranović je pred polazak na streljanje pismo svojoj ženi hladno adresovao: »Udovici Šaranovića«, a na streljanju kad su ih italijanske ubice u uniformama, po svome običaju, okrenuli da ih streljaju sleđa, jedan od samrtnika, iako vezan, uspeo je da se izvije i okrene, te dovikne svojim ubicama: »Ovo je na meni jugoslovenska uniforma, u njoj se ne strelja sleđa«. I kukavički fašistički oficir, koji je komandovao, stresao se, zanemeo, da je žrtva umesto njega komandovala fašističkim kukavicama: »Pali!« — i one su opalile. I mnogi znani i neznani junaci ginuli su pod mučkim fašističkim plotunima. Tako u Brajićima je pobijena jedna grupa u kojoj dvojica Prentovića, jedna grupa na Cetinju u kojoj su bili dvojica maloletnih gimnazista Gojko i Mirko Milići i dva seljaka, Kaluđerović iz Čeklića i Avramović iz Bjelica. I grupe se za sve vreme okupacije iz nedelje u nedelju izvlače noću i narod crnogorski se tamani. U njima stradaju i takvi ljudi kao što su Strugar, Bakoč, Ražnjatović i seda starina Marko Savićević, povodom čijeg streljanja 19 februara 1942 okupatorski »Glas Crnongorca« doneo je vest da je Savićević streljan »zato što je 1918 učestvovao u ujedinjenju Crne Gore sa Srbijom u državu Jugoslaviju.« A kakva je bila »pravda fašističkog Rima« u ovome uništavanju crnogorskog naroda na Cetinju i oko njega, koje ovde primera radi iznosimo, neka posluži za dokaz slučaj streljanoga Milutina Ćeranića, koga su, već odavno mrtvoga i pod zemljom, fašisti prozivali u cetinjskom zatvoru da bude pušten kući, na »slobodu«.

H4076 – 0038

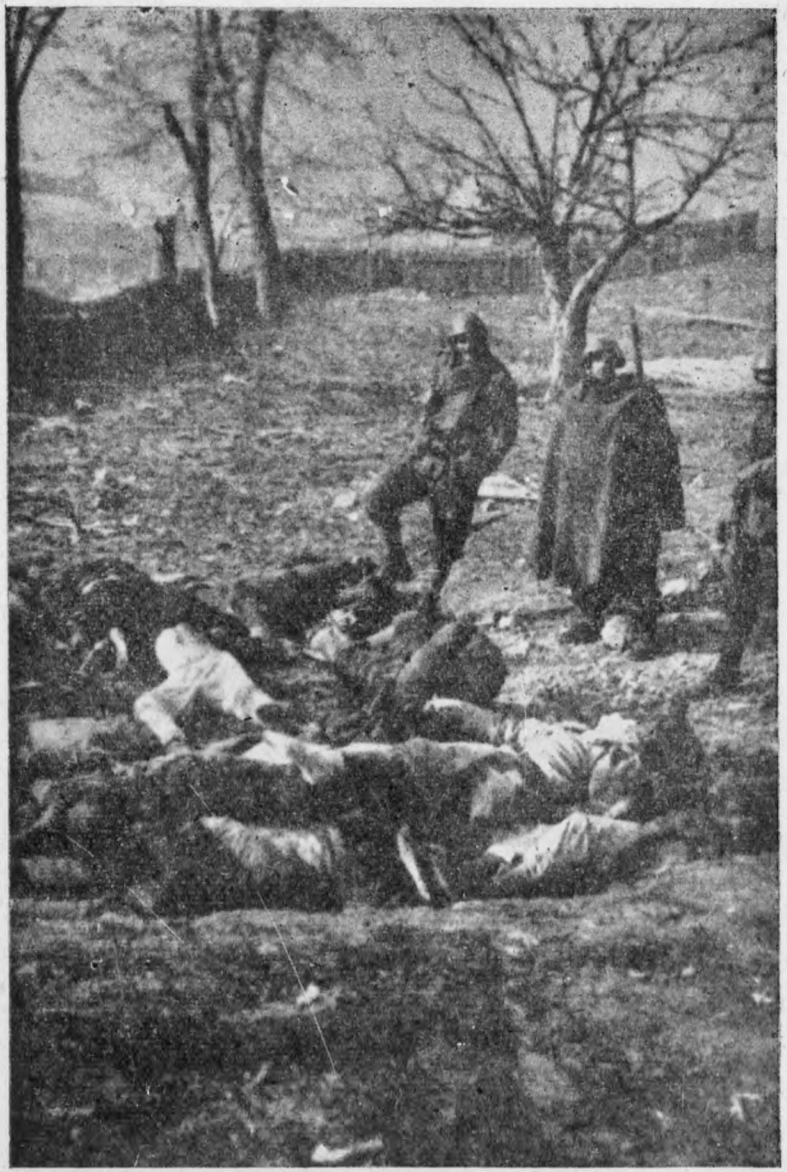

Sl. 11. — Italijanski snimak italijanskog streljanja u logoru

H4076 - 0039

I svi ovi konkretni dosad utvrdjeni podaci o fašističkom ubijanju našega naroda u Cetinju i oko njega pružaju samo bledu sliku onoga što su gore imenovani fašistički dželati počinili u čitavoj Crnoj Gori i Boki Kotorskoj. Ratne prilike nisu dozvolile *Državnoj Komisiji* da završi istrage o opustošenju Rijeke Crnojevića, Crmnice, Bjelopavlića i drugih krajeva Crne Gore i o stotinama i hiljadama pobijenih mirnih građana u njima, niti da privede kraju istrage kako o masovnim streljanjima talaca koja su se obavljala samo u Podgorici, tako i o ogromnim grobljima našeg naroda u Kolašinu, Nikšiću, Baru i drugim centrima Crne Gore. Tek kad ove istrage budu završene, te njihove rezultate objavimo, biće potpuna slika grozote zločina gore navedenih italijanskih fašističkih zločinaca.

Preko 195 logora za naše ljude samo u Italiji

Ovde još saopštavamo da smo dosad potpuno utvrdili da je u *Italiji bilo 195 logora sa 98.703 interniranih naših ljudi, žena i dece*, koji su nemilosrdno mučeni i moreni gladu i bolestima. (Ali imamo pozitivne indikacije o tome da kako broj naših logora tako i interniraca daleko premašaju ove dosad utvrdene cifre). I to je delo gore imenovanih fašističkih zločinaca, koji su masovno slali naš narod u te logore smrti, o kome ćemo docnije moći da saopštimo sve podatke. Ovde egzemplarno iznosimo dosad prikupljene podatke o logoru na Ponzi i zločinačkom radu njegovih upravljača i njihovih pomagača.

Direktor koncentracionog logora na ostrvu Ponza u 1942 godini, *Bandini Atilio*, terorisao je internirce, tukao ih, huškao i izazvao fizičke napade šake interniraca, koje je pridobio sebi za špijune i agente, na ostale internirce, nezakonito hapsio internirce, potkradao internirsko sledovanje hrane i prouzrokovao glad u logoru, od koje su internirci umirali.

Vassallo Silverio, bivši šef OVRA u Milanu i Đenovi (rodom sa Sicilije), bio je direktor koncentracionog logora na ostrvu Ponza od druge polovine 1942 do kapitulacije Italije. On je kriv za još veće pooštravanje režima u logoru i za glad od koje je još veći broj interniraca umro; za nasilno i bezrazložno odvodenje sa Ponze u zatvor u Littoriji 12 interniraca, vezanih lancima i golih i bosih, koje je lažno optužio kao rukovodioce pobune u logoru; za zlonamernu predaju interniraca nemačkim vojnim vlastima u Gaeti na dan kapitulacije Italije,

H4076 – 0040

koga je dana na Ponzi kundačio i prebijao internirce zbog njihovog protivljenja prevođenju u Gaetu i predavanju u ruke Nemcima.

Marešal karabiniera Marini imao je žandarmerisku vlast nad koncentracionim logorom u Ponzi, te je sistematski terorisao internirce, nasrtao na njih, lično ih tukao, hapsio itd. Saučesnik je direktora Vassalla u odvođenju 12 interniraca sa Ponze u zatvor u Littoriji, i predaje interniraca nemačkim vojnim vlastima u Gaeti na dan kapitulacije Italije, kao i u kundačenju interniraca toga dana na Ponzi.

Sa radom karabinierskog marešala Marinia prijave interniraca tesno povezuju zločinački rad ponzanskog paroha *Don Luigia Diesa,* koji je sa predikaonice govorio da »i treba svi internirci da pomru« i »potstrekavao stanovništvo na progone interniraca, proklinjao ih s predikaonice i najstrožije zabranio da ijedan internirac sme stupiti nogom u crkvu. On je u istoj meri zlikovački radio kao i mesni marescialo karabinierski Marini, koji je bio šef u tom velikom zatvoru koji se zove Ponza, koji je samo zato što bi neko od njih pogledao put mora zatvarao ljude i držao ih nedeljama u tamnici, koji je sopstvenom rukom tukao i zlostavljao, koji ih je, najzad, uveče 8 septembra 1943, posle potpisane i objavljene kapitulacije Italije sproveo brodom u Gaetu gde ih je predao nemačkim vojnim vlastima«.

Italijanski lekar *Dr. Coppa,* sekretar fašističke organizacije na Ponzi, bio je jedan od glavnih podbadača i saučesnika direktora logora Bandinia i Vassalla za teror, zlostavljanja, hapšenja i glad u logoru tokom 1942 godine. On je takođe kao lekar logora uskraćivao lekarsku pomoć bolesnim internircima i slanje teških bolesnika u bolnicu, i time uslovio smrt izvesnih interniraca.

Utvrđeni su, dakle, mnogobrojni okupatorski zločini počinjeni nad narodima Crne Gore i Boke Kotorske, i utvrđeni njihovi italijanski fašistički počinioci: *Visoki komesar za Crnu Goru Serafino Mazzolini; Guverner Crne Gore, armiski general Alessandro Pirzio-Biroli; komandant divizije »Messina«, general Tucci; pretsednik ratnog suda, general Marotta; major Spitalieri; ppukovnik Ragozzi; komandant karabiniera za Crnu Goru pukovnik Montuoro; ppukovnik Gandini; ppukovnik Canada; kapetan Siracusa; major Belozzi; karabinijerski marešali Malentacchi i Virgilio; agent Marini; karabinier Ficini; major Dr. Mandel; kapetan Nascimbeni; poručnik prof. Biagi; poručnik de Marco, ljekar; direktori koncentracionog logora na Ponzi*

H4076 – 0041

Bandini Atilio i Vassallo Silverio; marešal karabiniera Marini; ljekar Dr. Coppa, sekretar fašističke organizacije na Ponzi; general Dominico Chinici; pukovnik Antonio Toscanino; ppukovnik Giuseppe Paolo; major Giovanni Ghiy; kapetan Guido Bianchi; kapetan Sabino Montaroli; kapetan Vito Frizari; kapetan Giovanni Battista Cataldi; kapetan Giuseppe Scalpa; kapetan Antonio Cesi; poručnik Vani Picologio; poručnik Enrico Galterio Franco Scaselati, biv. pref. u Kotoru; Pietro Loti, biv. kvestor policije u Kotoru; sveštenik Don Luigi Dies na Ponzi.

Državna Komisija smatra da, pored ministara fašističkih vlada i članova Vrhovne Komande Italije, ovi generali, oficiri, podoficiri, civilni funkcioneri i vojnici italijanske fašističke okupacije Crne Gore i Boke Kotorske moraju biti strogo kažnjeni za sve zločine koje su počinili nad našim narodima.

Pretsednik Državne komisije,
Dr. Dušan Nedeljković

Sekretar,
Dr. Ivan Grgić

H4076 – 0042

САОПШТЕЊЕ БР. 3

Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача

У допуну *саопштења бр. 2.* о злочинима италијанских фашистичких окупатора почињеним над народом Црне Горе, Државна комисија објављује овде документа, конкретне податке и сведочанства самих италијанских официра, поглавито о *Пирциу-Биролиу,* једном од најцрњих италијанских фашистичких крвника нашега народа.

„Убијајте, стрељајте, палите и уништавајте овај народ!"

Један од главних фашистичких злочинаца у нашој држави, италијански гувернер Црне Горе, армиски генерал АЛЕСАНДРО ПИРЦИО-БИРОЛИ је за дивизије „Торо" и „Месина" отштампао у виду књижице-потсетнице своје наређење, које је раздељено официрима и војницима тих дивизија.

Ево главних ставова те књижице-потсетнице, коју је потписао лично *„Гувернер Црне Горе, армиски генерал* АЛЕСАНДРО ПИРЦИО-БИРОЛИ":

„Војници Италије који се борите у Црној Гори!

Обраћам се свима вама, који се борите за рат осовине на овом грубом и тешком балканском фронту.

Али говорим нарочито свима који, у тешком герилском рату на овом пакленом терену, имају да супротставе разбојничким системима „побуњеника" онај смели и одважни дух, који је оживљавао ардите на Карсу и на Пијави, легионаре Дисперате. . . .

Рат који овде водите није одељен од оног великог рата који букти у целом свету. . . .

Италијани у Црној Гори и у Хрватској, Немци у Србији боре се да би *уништили* на Балкану оне исте непријатеље, војнике бивше Југославије. . .

H4076 – 0043

Вама, који сте донели римску хиљадугодишњу културу . . ., тај је непријатељ одговорио подлим и подмуклим нападом, убијајући вашу браћу. Уображени, нестални и осветољубиви, они имају још у души исте особине старих азијатских хорди. . .

Они одбијају нашу римску цивилизацију у име српа и чекића, мрзе нашу супериорност расе и идеала, из разлога због кога се Зло бори против Добра. Гони их исконска мржња због које је кроз векове Венеција морала да брани

Сл. 12. — Горњи, једино сачувани, део насловне странице ове књижице генерала Пирциа-Биролиа

своје лепе колоније на далматинској обали против упада варварских разбојника са планина.

Ви водите ону исту стару борбу коју је благородна латинска крв, најпре под барјаком Светога Марка и после, заједно са ријечким легионарима под заставом Команданта, — водила против ових истих непријатеља.

Ви се борите на Балкану за Италију, да бисте јој обезбедили оно место које јој обезбеђује поседовање јадранске обале од Крфа до Трста.

H4076 – 0044

Покажите овим варварима да, ако је учитељица и мајка цивилизације, Италија уме и да казни неумитним законима правде.

Нека за сваког погинулог друга плате животом десет побуњеника.

Немајте поверења у оне који су око вас. Запамтите да је непријатељ свуда: пролазник кога сретнете и који вас

Soldati d'Italia, combattenti in Montenegro!

Mi rivolgo a tutti voi che combattete la guerra dell' Asse su questo aspro e difficile fronte balcanico.

Ma parlo specialmente a coloro che, nella dura guerriglia in questo infernale terreno, sanno contrapporre ai sistemi briganteschi dei "ribelli,, lo spirito scanzonato e sbaraglino che già animò gli arditi del Carso e del Piave, gli squadristi della Disperata

E' questa la voce di un vecchio soldato che si rivolge a giovani soldati, è la voce di chi molti eventi ha vissuto e che conosce molto bene il vostro animo, le vostre gioie e le vostre sofferenze, e che a voi oggi parla cuore a cuore, occhi negli occhi, sapendo di essere compreso!

IL GOVERNATORE DEL MONTENEGRO
GENERALE D'ARMATA
Alessandro Pirzio Biroli

Сл. 13. — Прва страница књижице генерала Пирциа-Биролиа

поздравља, жена којој пријете, домаћин који вас угости, кафеџија који вам продаје чашу вина. . ."

Ове ставове преводимо са оригинала, чију горњу половину корице, прву, другу и трећу страницу објављујемо овде у фак-симилу.

H4076 – 0045

Ово исто злочиначко наређење, које је у виду књижице делио италијанској окупаторској војсци, ПИРЦИО-БИРОЛИ је достављао у виду циркулара својим командантима места у

I

La guerra che state combattendo qui non è staccata dal grande quadro della gigantesca che divampa in tutto il mondo, dalle piane gelate della Murmania alle isole dell'eterna primavera del Pacifico, dal mare di Norvegia, in cui galleggiano le mastodontiche montagne di ghiaccio, al dolce e tiepido nostro Mediterraneo.

Gli Italiani in Montenegro e in Croazia, i Tedeschi in Serbia combattono per debellare nella Balcania quegli stessi nemici, soldati dell'ex Jugoslavia i quali, non avendo saputo difendere la loro Patria in una guerra leale, nello scorso aprile, tentano invece ora, col sistema del sabotaggio e dell'aggressione proditoria, di minacciare alle spalle gli eserciti che lottano contro il morente impero comunista di Stalin.

Perciò, la missione che svolgono qui le divisioni italiane, nel quadro complessivo della guerra, è altrettanto importante di quella delle unità che hanno piantato il tricolore e la bandiera del Reich nel cuore della Russia bolscevica.

Сл. 14. — Друга страница књижице генерала Пирциа-Биролиа

окупираној Црној Гори и Боки. Ево шта о томе каже италијански официр *Ђовани Феро*, мајор дивизије „Венеција": „У Црну Гору сам дошао крајем јула 1941 године из Грчке, у својству команданта батаљона дивизије „Венеција". Службу

сам добио одмах са својим батаљоном у Лијевој Ријеци, у својству команданта места и команданта батаљона. Чим сам ступио на дужност, добио сам циркулар од команде диви-

Se, per esigenze di politica, i giornali non possono per ora parlare di questo vostro fronte, vi assicuro che da Roma siete seguiti da vicino, coll'interesse più vivo ed appassionato I vostri sacrifici sono conosciuti; un giorno il velo cadrà e tutti sapranno e capiranno la portata e l'importanza della battaglia da voi combattuta.

II

Il nemico che vi sta di fronte lo conoscete!

A voi che portavate la millenaria civiltà di Roma, dimostrando da vincitori la più ampia generosità, ha risposto con l'aggressione vile e subdola, trucidando i vostri fratelli. Il comunismo di Stalin, alleato all'oro inglese, ha avuto facile presa su uomini avidi, perfidi presuntuosi, incostanti e vendicativi, che conservando nell'animo le stesse stigmate delle antiche orde asiatiche, non disdegnano di adottare modi di guerra ignobili.

Essi rifiutano la nostra civiltà romana in nome della falce e martello, odiano la nostra superiorità di razza e di ideali per lo stesso motivo che spinge il Male contro il Bene. Li sospinge l'atavico odio

Сл. 15. — Трећа страница књижице генерала Пирциа-Биролиа

зије, у коме је стајало, колико се сећам, овако: „Мрзите овај народ! Ово је онај исти народ противу којега смо се вековима борили на обалама Јадрана. Убијајте, стрељајте, палите и уништавајте овај народ! Не верујте човеку са којим чашу

H4076 – 0046

H4076 – 0047

пијете, па чак ни ономе који вас обавештава. Не верујте жени која вам се насмеши...“ Остале садржине се не могу сетити. Циркулар је потписан од стране гувернера *Пирциа-Биролиа*“.

Специјални кољачки батаљони

Штампаном књижицом и специјалним циркуларима гувернер Црне Горе, АЛЕСАНДРО ПИРЦИО-БИРОЛИ наређивао је, дакле, да се наш народ „убија, стреља, пали и уништава“, и његова је наредба слушана. Али окорели злочинац ПИРЦИО-БИРОЛИ није веровао да ће увек бити како ваља послушан, па је имао и специјалне кољачке батаљоне, којима је непосредно командовао. Ево шта о овоме каже италијански резервни капетан, иначе трговац из Болоње, Ђино Паникучи: „Ја сам 27 јула 1941 г. био премештен из Албаније у Подгорицу, у својству командира 7 чете, 2. батаљона, 83 пешадиског пука, дивизије „Венеција“. 2 августа 1941 год. добили смо наређење да предузмемо акцију чишћења у правцу Колашина. Сви командири чета добили су усмена наређења да имају одрешене руке у погледу становништва, тј. да убијају све становништво и да пале куће. Наш пук није чинио никаква зверства, нити је могао шта предузимати, јер су испред нас били један батаљон албанских црних кошуља под командом једног италијанског официра, чије име не знам, и два батаљона алпинаца од којих се један звао Латизоне, а други Тањаменто. Ови батаљони су припадали дивизији „Пустерија“. Ова три батаљона су била непосредно потчињена гувернеру Црне Горе ПИРЦИУ-БИРОЛИУ. Ови батаљони алпинаца и Албанаца у своме чишћењу од Подгорице до Матешева попалили су све куће и поубијали становништво на које су наилазили. Ми смо наишли на лешеве жена и стараца око Лијеве Ријеке. Наш батаљон није могао да врши никаква чишћења, јер је све било уништено...“

Интернирање — спремање меса за стрељање

Грозно је уништавао наше мирно становништво тај италијански генерал џелат помоћу својих бандитских батаљона, којима је непосредно командовао. Али док су му за овакво дивљачко клање били нужни специјални батаљони, — за постепено уништавање нашег народа Црне Горе путем масовног хапшења у концентрационим логорима и масовног стрељања ових затвореника под изговором талаштва и ре-

пресалија, имао је он на расположењу сву послушну италијанску окупаторску војску. Сва је она хапсила и по четничким списковима и све што је ухватила, а карабиниери (жандарми) су, уз помоћ специјалних чета и батаљона, стрељали. Ево шта капетан Ђино Паникучи сведочи о своме сопственом батаљону: „По новом наређењу морали смо интернирати све мушкарце од 16 до 56 година. Између Лијеве Ријеке и Подгорице наишли смо на три жене и два мушкарца, које смо интернирали... Од месеца августа до децембра 1941 био сам у Колашину. У септембру 1941 добио сам наређење од команданта пука, пуковника ФЕРНАНДА ГРАЦИАНИА (из Фераре), да извршим хапшење становника села Требаљева и Сирогосте. Штаб пука ставио нам је на расположење једнога четника, који је имао списак по коме смо вршили хапшења. Ухапшене смо предавали штабу пука, који их је даље предавао команди карабиниера. Тако смо у току септембра ухапсили у првој акцији чишћења око 110 људи, а у другој око 30 људи. Из истих села смо у новембру ухапсили 130—140 особа. У децембру је ухапшено око 40 особа... У августу месецу 1943 мој батаљон је извршио чишћење од Колашина до Мојковца и том приликом ухапсио око 300 особа (мушкараца, жена и деце) и предао карабиниерима. Два до три дана после тога карабиниери су довели из Подгорице у Колашин 10 особа, њима придружили још двојицу ухапшених са територије Колашин—Мојковац, и стрељали их у Колашину. Стрељање су извршили војници другог батаљона, заједно са једном десетином црних кошуља из Матешева, под командом потпоручника ГУЉОНТА из 8 чете 2 батаљона, који се сам понудио".

Зверско убијање талаца

И гувернер-џелат Црне Горе извлачи као таоце из концентрационих логора недужне људе и у групама од 20 до 30 особа разашиље у све градове Црне Горе, да се истога дана стрељају. Па чак о овоме извештава „становништво Црне Горе" званично, крупним словима, на првој страни и уводном месту окупаторског листа *Глас Црногорца* (бр. 129, год. II, од 26 јуна 1943) да је стрељано 180 људи Црне Горе који су били затворени у црногорским концентрационим логорима, потписујући ову објаву са „Гувернерство Црне Горе". Убиство недужних људи, које је побио под изговором талаштва и репресалија, званично објављује овај фашистички гувернер-џелат истичући своје „гувернерство" као пример

H4076 – 0048

H4076 – 0049

онима, којима је већ на све могуће начине наредио: „Убијајте, стрељајте, палите и уништавајте овај дивљачки народ!“

А ево шта о овом објављеном масовном стрељању 180 интернираца каже италијански генерал *Карло Изаска:* “За стрељање 180 интернираца из Бара знам следеће: при крају јуна 1943 г. ја сам са службом био у Андријевици као командант места. На два дана пре овог стрељања добио сам акт од команде корпуса са списком лица, која се имају стрељати. У акту је стајало, да се по наређењу ПИРЦИА-БИРОЛИА имају стрељати пом. 180 Црногораца, као репресалија за побијене Италијане од стране партизана у борбама на месту Биочу близу Подгорице. У поменутом наређењу стајало је да се стрељају 20 у Андријевици, 20 у Беранима, 30 у Подгорици, 20 у Никшићу и остали у другим местима Црне Горе. Два дана доцније, пошто сам примио овај акт, доведени су 20 интернираца из Бара у Андријевицу и сутрадан у 4 сата били су стрељани, — а касније сам чуо да су у исто време и истог дана били и остали стрељани по другим местима. Више немам шта рећи осим тога да су сви злочини стрељања, интернирања, паљења кућа и слично морали бити извршени по наређењу или одобрењу Гувернерства.“

И сведочанства многих италијанских официра, који су били у италијанској војсци за време окупације Црне Горе, потврђују речи генерала Карла Изаске.

Тако мајор дивизије „Венеција” *Ђовани Феро* изјављује: „Познато ми је кад су стрељани оних 180 интернираца из Бара по градовима Црне Горе као и то, да је Пирцио-Бироли био онда гувернер Црне Горе, јер се ово стрељање вршило у јуну месецу а Пирцио-Бироли је отишао из Црне Горе негде око 20 јула 1943 године. Познато ми је кад је у почетку септембра 1943 године стрељано 12 Црногораца у Колашину, као репресалија за напад на нашу колону у Требаљеву. Ово наређење је издала Команда трупе, чији је командант био ЂЕНЕРАЛ РОНКАЉА. — Још док сам био у Албанији, чули смо за устанак у Црној Гори као и то, да је тамо упућена дивизија алпинаца „Пустерија“ којој је дато овлашћење од стране Гувернерства, да ради штогод хоће од народа.“

Наведимо овде још само сведочанство једнога официра окупаторског IX-ог армиског корпуса у Подгорици, *пуковника Антониа Зителиа,* који је изјавио: „У вези са одговорношћу за стрељања цивилног становништва, интернирања, паљења и рушења кућа по селима у Црној Гори за време

H4076 – 0050

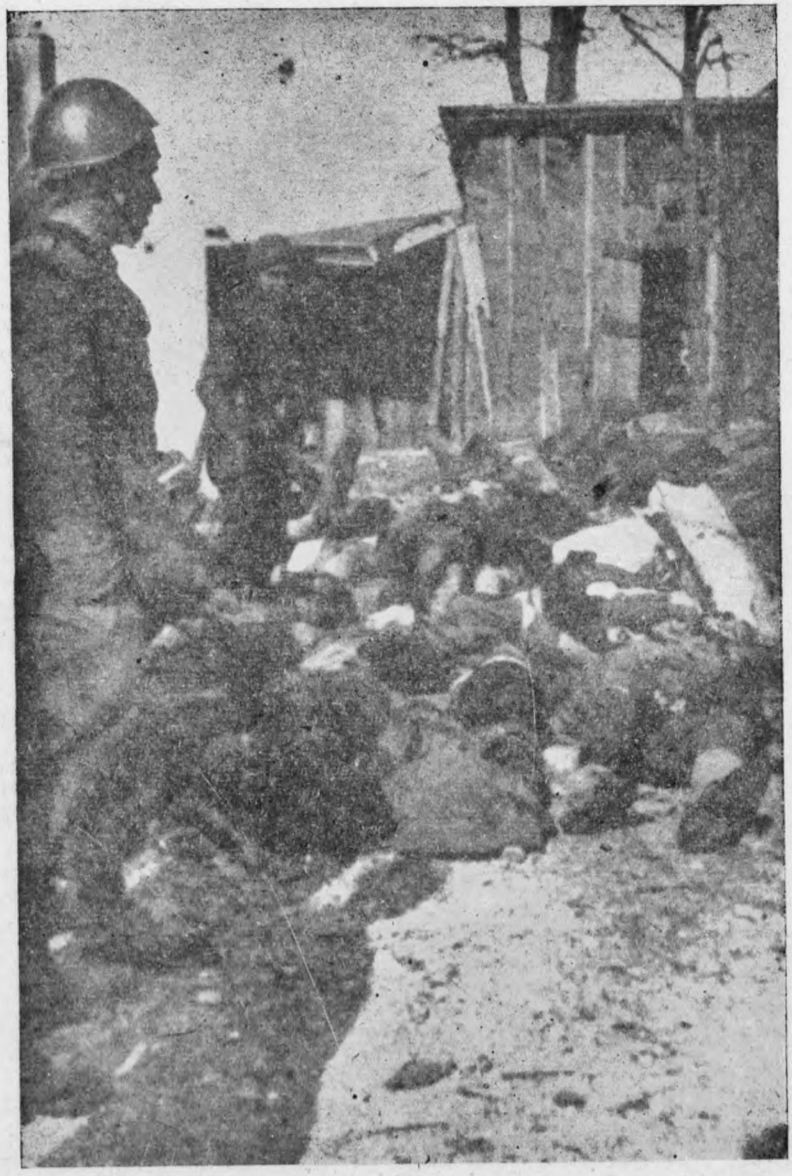

Сл. 16. — Италијански снимак италијанског зверског убијања талаца

H4076 – 0051

окупације од стране италијанских трупа, сматрам одговорним армиског генерала АЛЕСАНДРА ПИРЦИА-БИРОЛИА, цивилног и војног гувернера Црне Горе за време италијанске окупације и за време читавог његовог деловања и рада. Све почињене репресалије у Црној Гори, у које спадају и стрељања, напосе она наређења од стране војног суда на Цетињу, произилазиле су директно од њега. У једној јединој прилици коју сам имао да говорим са гувернером у присуству генерала Ронкаља, команданта IX армиског корпуса у Подгорици, гувернер ми је рекао, да у Црној Гори не може бити друге политике осим његове."

А његова „политика" је: истребити народ Црне Горе; то смо видели из његовог првог циркуларног наређења, које је отштампао и у посебну књижицу, тај потсетник италијанског окупаторског војника.

Злочиначка раскалашност извесних италијанских официра

И ово његово наређење су извесни италијански окупаторски официри-злочинци примењивали и онда кад за злочине над мирним цивилним становништвом нису имали изричне наредбе. Ево једног примера злогласног италијанског окупаторског „растреламента", те грозне кољачке хајке на мирно становништво, — пример клања у санџачком Бродареву, о коме нам поред народа говори и италијански капетан *Ђино Паникучи* овим речима: „Сећам се да је у априлу 1943 била у Бродареву опкољена једна италијанска колона од 343 војника. Њима упомоћ су отишла два батаљона: један под командом мајора Ђузепа Пициа и други батаљон 84 пука под командом мајора Ђемелиа (имена му не знам) из Милана. Партизани су напустили Бродарево. У Бродарево су ушла поменута два батаљона. Војници батаљона мајора ПИЦИА стрељали су 13 грађана, а војници мајора ЂЕМЕЛИА поубијали су мушкарце, жене и децу и палили куће. Укупан број побијених мушкараца, жена и деце није ми познат. О броју стрељаних знам по причању официра и војника, који су учествовали у тој акцији. Ђемели ми је причао у штабу дивизије да је у Бродареву вршио освету без ичијег нарочитог наређења." Није овим зликовцима Пициу и Ђемелиу никакво нарочито наређење ни било потребно поред општег наређења гувернера ПИРЦИА-БИРОЛИА да се наш народ уништава. Зато су се они у свом штабу могли својим злочинима и хвалити.

Сл. 17. — Италијански снимак италијанског зверског убијања талаца

H4076 – 0052

H4076 – 0053

„Свим средствима" и „без милости"

А како је ПИРЦИО-БИРОЛИ сам лично наређивао да се „свим средствима" и „без милости" удари на наш народ, сведочи италијански артилериски капетан Анђело Грациани овим речима:

„У парку хотела *Империал* у Скадру, ујутро 23 јула 1941, чуо сам ђенерала ПИРЦИО-БИРОЛИА (онда именованог Војним гувернером Црне Горе) да преноси нека усмена наређења ђенералу Бонини Силви-у, команданту дивизије „Венеција", који са неким органима команде дивизије бјеше на путу за Црну Гору, поводом устанка од 14 јула 1941.

Том приликом ђенерал ПИРЦИО-БИРОЛИ даде ђенералу Бонини-у, који имаше правац Подгорице, пуну власт и у првом реду нагласи да сузбије побуну одлучно са *„свим средствима* и *без милости"*."

„Репресалије"

Најомиљеније међу „свим средствима" за ПИРЦИА-БИРОЛИА и италијанске окупаторе јесте „репресалија", затварање цивилног становништва и стрељање затвореника поводом губитака које окупатори имају у борби са Народноослободилачком војском.

И све ове „репресалије" је наређивао лично генерал ПИРЦИО-БИРОЛИ. Ова наређења је често доносио без зазора разбојнички и сам италијански окупаторски „Глас Црногорца". Тако у бр. 15 (Год. I) од 19/4-1942 под насловом *„Саопштење Гувернерства Црне Горе"* каже се: „Његова Екселенција Гувернер је издао налог, да се смјеста подузму мјере репресалија, које се састоје у стријељању елемената за које је установљено да су комунистички настројени, а који се сада налазе као таоци у рукама наше војне власти", а познато је да су окупатори сматрали све наше народе привржене народноослободилачкој борби „комунистички настројеним". Италијански *„Глас Црногорца"* је често извештавао и кад је која „репресалија" извршена. Тако се у бр. 26 (Год. I) од 20/6-1942, под насловом *„Из војног уреда Гувернества"*, каже: „извршило је Гувернество Црне Горе чинове репресалија против 95 заробљених комуниста", а „комунисти" су били опет цивилно становништво.

А да се ту радило о цивилном становништву, говоре умрлице. Навешћемо овде примера ради умрлице из два стрељања у Никшићу.

H4076 – 0054

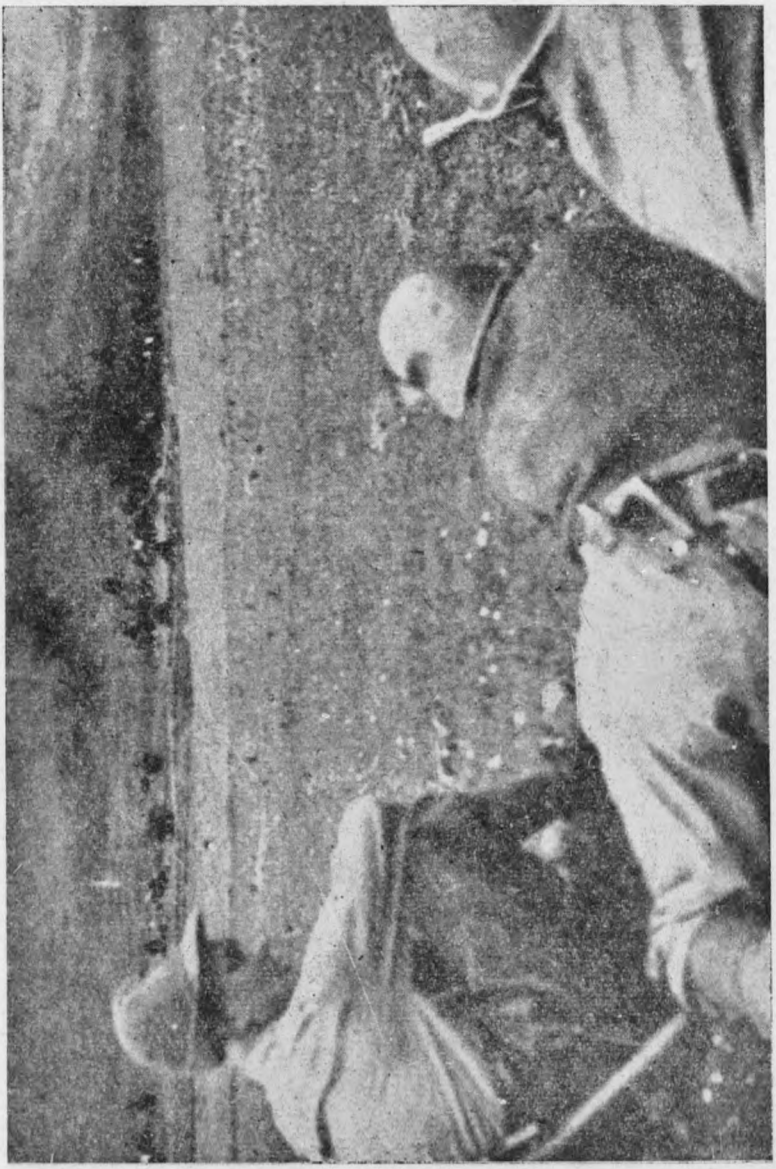

Сл. 18. — Италијански снимак италијанског масовног стрељања талаца митраљезима

H4076 – 0055

Прота Милан Ђуковић је издао следећи *„Извод из матице умрлих парохије I, II и III никшићске"*:

„СПИСАК стријељаних од стране италијанске дивизије „Ферара" дана 27 јуна 1942 године у мјесту под Требјесом, општина никшићска, срез никшићски.

1. Јовановић Даница, село Хлаче, стара 29 година,
2. Ковачевић Коста, село Спила, општина Гравоса, срез никшићски, стар 32 г.
3. Радовић Вељко Милутинов, Глибовац, општ. требјешка, срез никшићски, стар 30 г.
4. Зајовић Ђорђе Шујов, тежак из Бршна, општина жупска, срез никшићски, стар 60 година,
5. Видовић Милорад Лазарев, из Трубјела, општина руд. трепачка, срез никшићски, стар 15 година,
6. Шпиро Видовић Лазарев из Трубјела, општина руд. трепачка, срез никшићски, стар 31 годину,
7. Ђукић Блажо Бајов, правник из Студенаца, општина требјешка, срез никшићски, стар 28 година,
8. Поповић Бошко Милованов, свештеник из Драговољића, општина луковска, срез никшићски, стар 43 године,
9. Лазовић Павле из Горњег Поља, општина требјешка, срез никшићски,
10. Мудреша Крсто из Бокова (Цетиње),
11. Ераковић Милица Гаврилова, домаћица из Велимља, срез никшићски, стара 22 године,
12. Трошовић Лазар Ристов из Бршна, општина жупска, срез никшићски, стар 40 година,
13. Чамовић Марко Петров из Бршна, општина жупска, срез никшићски, стар 47 година,
14. Алексић Даница Николина, стара 18 година,
15. Ивановић Васо Павлов, стар 42 године,
16. Вучковић Ђурко Марков из Лукова, стар 42 године,
17. Радовић Војин Новичин из Лукова, стар 32 године,
18. Костић Крсто Бранислављев из Стубице, стар 18 год.,
19. Габрић М. Станко из Пакраца,
20. Дервиш Б. Мато из Цетиња."

Исти прота је издао и следећи *„Извод из матице умрлих парохије I, II и III никшићске"*:

„Стријељани од стране италијанске дивизије „Ферара" дана 25 јуна 1943 г. у мјесту Моштаница-Капино-Поље, општина кочанска, срез никшићски.

1. Бојовић Војислав Јеремин из Вуче (Беране), стар 22 године,

2. Цицовић Трипко Радованов из Никшића, стар 29 г.,
3. Цицовић Блажо Радованов из Никшића, стар 22 г.,
4. Цицовић Јово Радованов из Никшића, стар 27 г.,
5. Чукић Милић Гавров из Трешњева (Андријевица), стар 36 година,
6. Драговић Димитрије Михаилов из Подгорице, стар 33 године,
7. Дубљевић Божидар Петров из Никшића, стар 26 г.,
8. Дамјановић Ђорђије Горчинов из Броћанца, стар 32 године,
9. Филиповић Саво Милов из Доброског села (Цетиње), стар 27 година,
10. Губеринић Владислав Јованов из Берана, стар 20 г.,
11. Гргуровић Марко Милов из Данилов-града, стар 29 година,
12. Гргуровић Ђорђије Милосавов из Косовског луга (Даниловграда), стар 55 год.,
13. Гргуровић Тодор Јованов из Ораха (срез подгорички), стар 48 година,
14. Гргуровић Вукадин Павићев из Ораха (срез подгорички), стар 22 године,
15. Јовановић Радован Милошев из Јовановића (срез даниловградски), стар 39 г.,
16. Јовановић Милорад Ристов из Сјенице, стар 48 год.,
17. Ивановић Ново Петров из Подгорице, стар 23 год.,
18. Каровић Небојша (Бошко) Милинков из Никшића, стар 29 година,
19. Лазаревић Лука Стеванов из Рогама (срез цетињски), стар 31 годину,
20. Лабовић Никола Перов из Краља (срез андријевачки), стар 36 година,
21. Марковић Лука Марков из Брчела (срез барски), стар 72 године,
22. Матијашевић Марко Петров из Бијелог Поља, стар 28 година,
23. Мићуновић Васо Боров из Рудина (срез никшићски), стар 36 година,
24. Мугоша Благота Нешов из Подгорице, стар 25 год.,
25. Нововић Миладин Милошев из Пренчана (срез бјелопољски), стар 65 година."

А како је извршено, на пример, ово последње стрељање, то говоре оба никшићска свештеника прота Милан Ћуровић и Владимир Злопаша. Из њихових саопштења види

H4076 – 0056

H4076 – 0057

се такође, да су Италијани узимали људе за стрељање из тзв. „националистичког затвора", а то је затвор који су држали четници Драже Михаиловића, тј. припадници тзв. „националистичког покерта", који је, под вођством Баје Станишића, мајора Лашића и Павла Ђуришића, био десна рука Пирцију Биролиу у злочиначком његовом уништавању народа Црне Горе. Навешћемо сведочанство свештеника Владимира Злопаше, које гласи:

„Било је ујутро око 9 часова, 27 јуна 1942 год., када ме у улици Цара Душана пресрео један талијански караб. марешал и позвао ме да одем са њим и повео ме до националистичког затвора, који је био смјештен у кући Митра Никовића, улица Ц. Душана. Код затвора нас је пресрео карабинерски поручник Битони, који ми је наредио да као свештеник идем да исповиједим оне, који су осуђени на стрељање. У том моменту била су ту два теретна камиона. Срђа Мијушковић, који је тада наишао, потврдио ми је да ће се извршити стрељање. Успут из стана поведен је и свештеник Ђуковић Милан. Сви смо заједно дошли до иза „Старог двора" под Требјесу. Ми смо били први који смо ту дошли осим Јеврема Шаулића и Срђе Мијушковића који су раније дошли од грађана. Војска је била постројена, међу којом чета фашиста, која је доцније и извршила стрељање. У том моменту дошла су два теретна камиона на ово мјесто. Одмах је наређено извођење из камиона одређених за стрељање. Међу њима познао сам свештеника Поповића Бошка. Послије извођења приведени су на стрелиште, повезани сви у ланцима и то сваки посебно изузев њих двојице, који су били заједнички повезани. Ми смо као свештеници позвани да извршимо причешће. Прота Ђуковић их је позвао да приме причешће. На ово је свештеник Поповић рекао: „Ја нијесам комуниста, а ни остали нијесу комунисте, али нећемо примити причешће." Ово је рекао зато да одбије причешће, што му се исто дава од стране нашег свештеника под окупатором.

У овом моменту плануле су пушке од стране фашиста 82. батаљона.

Видио сам да један од оних у које пуцају са десног крила бјежи у правцу поља. То је био Ђукић Блажо и у том моменту почели су и остали бјежати, те је пуцњава настала са више страна и настао такав метеж, да се није знало куда се пуца, а то најбоље илуструје случај рањавања њиховог (италијанског) свештеника који је ту и умро.

Послије овога видио сам да је италијански официр ишао уз „Требјесу", и проналазећи их онако рањене, пуцао у њих, да не би остали живи.

Ове моменте више итал. официра снимало је фотографским апаратом".

Мало ниже ћемо се вратити на документе који показују најтешњу сарадњу италијанских окупатора и Дражиних бандита, тзв. „националиста". Овде само утврдисмо да свесан народни човек, свештеник, није хтео, не као комунист, јер то није био, већ као прави родољуб, да прими ни причест пред смрт из руку некога који се појављује заједно са убицама свога народа. Саопштавамо следеће документе о крвничком уништавању нашег народа путем репресалија, које је утврдила Земаљска комисија Црне Горе.

1. Италијански наредник водник Амлето Сасо саопштава горе примера ради узето стрељање у Никшићу 27/6-1942 на следећи начин:

„Једном приликом, 27/VI-1942 год., прије подне видио сам да су се постројили фашисти и карабиниери на мјесту званом Под Требјесом, које је удаљено свега 300 метара од наше дивизијске радионице. Одмах иза тога видио сам да долазе камиони у којима су били Југословени и чим су дошли до строја фашиста и карабиниера, камиони су стали и Југословени су постројени испред талијанских фашиста и карабиниера. Одједанпут су запраштале пушке и Југословени су почели да беже. Видео сам како бежећи падају један по један. Не знам тачан број колико их је на овом мјесту стрељано али отприлике их је било преко 20. Видио сам да су ово стријељање извршили фашисти 82. батаљона звани „Мусолини" и карабиниери дивизије „Ферара". Не знам како се звао командант 82. батаљона фашиста, нити карабиниерски официр, само знам да је командант дивизије „Ферара" онда био *Франческо Зони* из Модене".

2. Стрељање Маринка Вујиновића:

„23 марта 1942 год., од стране дивизије „Таро", Маринко Вујиновић затворен је и интерниран у Кавају, где је остао све до 24 јуна 1943 год. када је преведен у затвор на Данилов Град.

25 јуна 1943 год. изведен је из затвора и стрељан код моста на Орју Луку далеко од Данилов Града један километар.

Стрељање су извршили војска и фашисти.

Стрељањем су руководили официри војске и фашиста.

H4076 – 0058

H4076 – 0059

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА.

Наредба је отштампана у „Гласу Црногорца".

3. Стрељање Радојице Перовића:

„22 фебруара 1942 год., од стране дивизије „Таро", Радојица, свршени правник, затворен је и интерниран у логору Клос-Албанија, где је остао све до месеца фебруара 1943 г., када је преведен у логор Бар-Црна Гора и ту остао до 18 маја 1943 год., када је преведен у цетињски затвор и ту остао до 25 јуна 1943, када је изведен из затвора и стрељан на Умци крај Цетиња.

Стрељање је извршила војска и карабиниери дивизије „Таро". Стрељањем су руководили официри италијански.

Командант дивизије је био генерал Педразоли.

Репресалије су извршене по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА.

Наредба је отштампана у „Гласу Црногорца".

4. Стрељање Божидара Дубљевића:

„23 фебруара 1942 год., од стране дивизије „Таро", Божидар Дубљевић, свршени матурант, затворен је и интерниран у Кавађи, где је остао до новембра 1942 године, када је преведен у логор Бар-Црна Гора, где је остао све до 24 јуна 1943 године, када је преведен у никшићски затвор.

25 јуна 1943 год. изведен је из затвора и стрељан на Моштаници код Новога Моста.

Стрељање је извршила војска у заједници са карабиниерима. Војска је припадала дивизији „Ферара".

Стрељањем су руководили официри војске и карабиниера, а под командом ппоручника карабиниера *Франческа Панарели*, родом из Сицилије и маршала *Сантолиниа*.

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА, а наредба је отштампана у „Гласу Црногорца".

5. Стрељање Цвјетка Станишића, свештеника:

„23 фебруара 1942 од стране дивизије „Таро" поп Цвјетко Станишић затворен је и интерниран у Кавађи, где је остао до новембра 1942, када је преведен улогор у Бар, где је остао све до почетка јуна 1943, када је стрељан на Умци код Цетиња.

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА, која је отштампана у „Гласу Црногорца".

Са поп Цвјетком стрељано је још 29 Црногораца, а у Црној Гори 180.

Стрељање су извршили војска дивизије „Таро".

Командант дивизије звао се генерал Педразоли".

6. Стрељање Марка Абрамовића:

„22 фебруара 1942, од стране дивизије „Таро", Марко Абрамовић, шофер из Никшића, затворен је и интерниран у Албанији, у логору Клос, где је остао до фебруара 1943, када је преведен у логор Бар-Црна Гора, где је остао све до 18 маја 1943, када је преведен у цетињски затвор, где је остао до 25 јуна 1943; тада је изведен из затвора и стрељан на Умци код Цетиња.

Стрељање су извршили војници дивизије „Таро". Стрељањем су руководили официри. Командант дивизије „Таро" звао се генерал Педразоли.

Стрељано је тад још 29 Црногораца.

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА, која је отштампана у „Гласу Црногорца"."

7. Стрељање Тврткa Бијелића:

„22 фебруара 1942, од стране дивизије „Таро", Тврткo Бијелић, студент права из Никшића, затворен је и интерниран у Албанији-Клос, где је остао до месеца августа 1942 и преведен у логор Каваја, одакле је новембра 1942 преведен у логор Бар-Црна Гора, где је остао до 18 маја 1943. Тада је преведен у цетињски затвор, где је остао до 25 јуна 1943, када је изведен из затвора и стрељан на месту зв. Умци код Цетиња. Стрељањем су руководили официри. Командант дивизије „Таро" звао се генерал Педразоли.

Стрељано је тад још 29 Црногораца.

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА, која је отштампана у „Гласу Црногорца"."

8. Стрељање Бошка Каровића:

„8 августа 1941 године од стране војске и карабинера дивизије „Месина" ухапшен је Бошко Каровић, по занимању бачвар, и интерниран у Албанији, у логору Клос, и ту остао до месеца фебруара 1943, када је преведен у логор у Бару, где је био до 24 јуна 1943 г. и преведен у никшићски затвор.

25 јуна 1943 изведен је из затвора и стрељан са још 24 Црногораца на Моштаници.

H4076 – 0060

H4076 – 0061

Стрељање је извршено од стране војске и карабиниера дивизије „Ферара". Стрељањем су руководили ппоручник *Франћешко Панарели* из Сицилије и *марешал Сантолини.*

Стрељање је извршено по наредби гувернера Црне Горе ПИРЦИА-БИРОЛИА, чија наредба је отштампана у „Гласу Црногорца"."

9. Ево исказа Јевамире Брачковић о прогоњењу и стрељању њенога мужа Хусе, исказа који је утврђен као тачан:

„Мој муж Брачковић Хусо Ћамилов, мајке Ханифе, рођене Арсланагић из Никшића, стар 45 година, кројач, вјере муслиманске, био је одведен од стране италијанских карабиниера дана 6 јула 1941 год., и затворен у италијански затвор у Никшићу, а послије три дана спроведен у казнени италијански завод у Подгорици; ту је остао у затвору мјесец дана и спроведен послије за концентрацијони логор у Клосу (Албанија). У Клосу је остао до 21 новембра 1941 год., када је био пуштен на слободу и дошао својој кући у Никшићу.

Дана 22 фебруара 1942 године био је поново ухапшен од италијанских војника дивизије „Таро". Италијански војници су дошли и одвели га од куће у 12 сати ноћу и затворили у италијански затвор под Бедемом. Колико се сјећам, командант ондашње дивизије „Таро" звао се је пуковник Кочи, чије ближе појединости не знам. Мој муж, пошто је ухапшен, одмах сјутра дан одведен за Подгорицу, одакле спроведен за Клос у Албанију. У Клосу је био 12 мјесеци гдје сам и ја била са својом кћерком. У фебруару мјесецу 1943 године, он је био одведен за концентрацијони логор у Бару, а после три дана одведена сам и ја са својом кћерком Ифетом у логор у Бару. У Бару смо били у логору све троје до маја мјесеца 1943 године. Дана 8 маја 1943 године Хусо је одведен за Цетиње.

Из затвора на Цетињу писао ми је два пута. Задње писмо од њега са Цетиња добила сам 17 јуна 1943 год., у коме ми је говорио да никако није извођен на суд и да не зна зашто је доведен тамо. Касније, око 25 јуна 1943 год., он је био стријељан од стране Италијана на Цетињу. Ово сам сазнала од његових другова који су писали нама у логор. У исто вријеме биле су изашле јавне листе по граду Цетиње у којима су изношена имена оних, који су стријељани и на једној од оваквих листа било је име мога мужа."

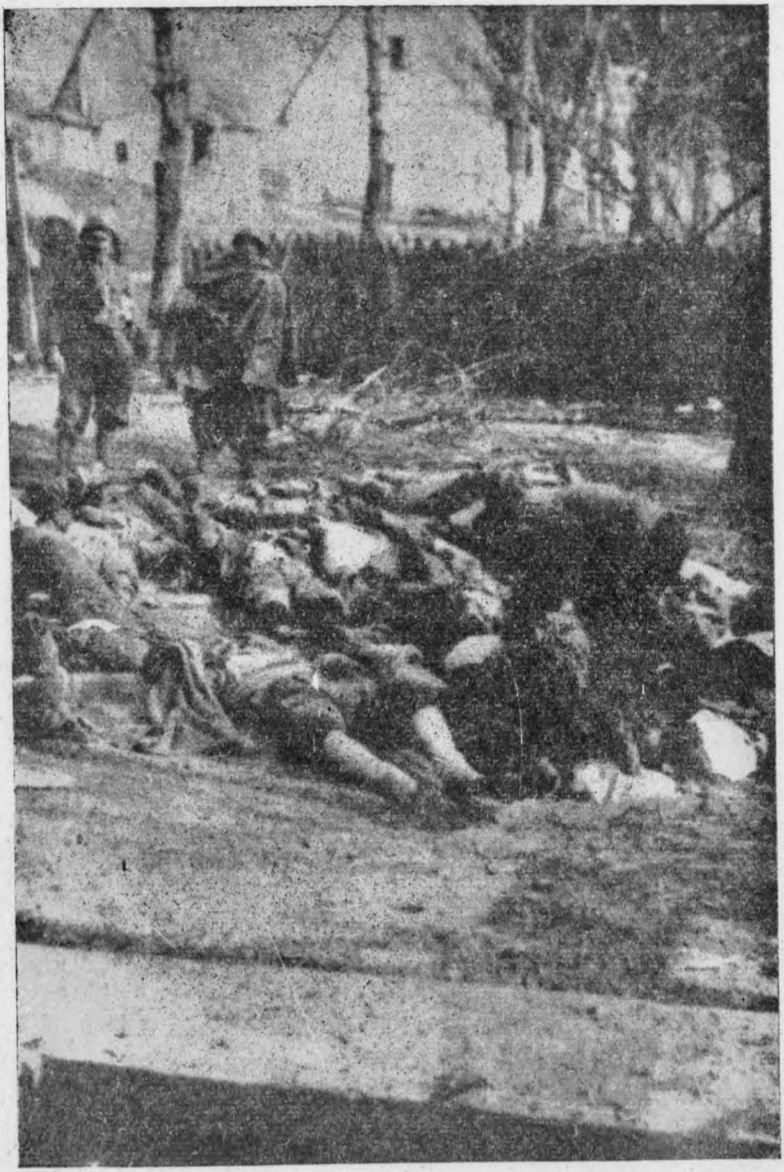

Сл. 19. — Италијански снимак италијанских „репресалија"

H4076 – 0062

H4076 – 0063

10. А ево шта је Иво Л. Мијушковић, чиновник болнице и тумач код цивилног комесара у Никшићу, изјавио о јуначком држању стрељаних народних људи:

„Не сјећам се тачно датума, али мислим да је то било крајем јуна 1943 год. када су доведени 25 Црногораца из разних крајева Црне Горе, који су били раније интернирани у Барском логору и који су стријељани на мјесту зв. „Капино Поље" у близини Никшића.

О овом догађају знам само толико, да је сјутра-дан послије овог стријељања дошао у овдашњи цивилни комесаријат у коме сам се ја налазио као тумач, ондашњи замјеник команданта територијалних карабиниера, карабинијерски поручник *Ђузепе Пардини* и у незваничном разговору са комесаром признао му, да је извршио стријељање 25 горе наведених затвореника. Чуо сам да му је рекао том приликом, како је био дубоко потресен извршењем ове веома тешке дужности. Додао је још и то, да му је један од осуђених рекао: „Ви ћете бити криви за нашу смрт." Чуо сам и то кад је горе наведени Пардини рекао комесару, да су осуђеници пред само стријељање пјевали пјесме и грдили њега и остале италијанске војнике који су вршили стријељање."

Крвава сарадња Драже Михаиловића са Пирцием-Биролием у „репресалијама"

Горе смо видели у сведочанствима два никшићска свештеника, како италијански окупатори изводе из четничког затвора, који се налази усред Никшића, цивилно становништво Црне Горе за стрељање ради репресалија. Али и свако дете у Црној Гори зна за најприснију и отворену, јавну сарадњу тзв. „националног покрета" на чијем челу је стајао ДРАЖА МИХАИЛОВИЋ и италијанских окупатора којима је командовао ПИРЦИО-БИРОЛИ. Овај последњи се том сарадњом китио као великим својим успехом. Овој сарадњи ћемо посветити неколико специјалних *Саопштења,* али кад је овде реч о крвавим окупаторским „репресалијама", слика не би била потпуна, кад не бисмо објавили бар неколико докумената о најприснијој сарадњи Дражиних четника, Дражиног „Националног покрета", са италијанским окупаторима, који су наредили да треба убијати, палити и уништавати наш народ, о њиховој најтешњој сарадњи нарочито у „репресалијама".

Ова сарадња није током 1942 и 1943 године уопште скривана у Црној Гори и Санџаку. Напротив, она се штампала чак и званично у окупаторском „Гласу Црногорца".

Тако, сам претседник Дражиног четничког „Националног покрета" у Црној Гори генерал *Блажо Ђукановић* објављује у бр. 32 од 17 јула 1942 „Гласа Црногорца" већ поодавно створени споразум са крволоком нашег народа, са окупаторским гевернером ПИРЦИЕМ-БИРОЛИЕМ под насловом *„Ријешење унутрашњег покрета у Црној Гори"*. Текст ове издајникове изјаве, донете у „Гласу Црногорца", гласи:

„Претсједник Црногорског Националног Покрета Ђенерал госп. Блажо Ђукановић дао је нашем сараднику слиједећу изјаву:

„Прихваћајући са задовољством понуду сарадње упућену ми са стране Његове Екселенције Гувернера Црне Горе, примио сам у потпуној сагласности са мојим сарадницима Претсједништво Црногорског Националног Одбора а тиме у вези и дириговање свих националних добровољачких одреда. Разумије се да ће свака моја акција бити предузета у потпуној сагласности и са одобрењем италијанских војних и цивилних власти."

У истоме окупаторском листу објављују се и образовања појединих Дражиних четничких „Националних одбора". Тако у бр. 52 од 19 септембра 1942 читамо под насловом *„Мјесни Национални одбор на Цетињу"* следеће:

„Одлуком Главног националног одбора постављени су за чланове Мјесног националног одбора на Цетињу гг. Душан Капичић, Милан Буј, Др. Мило Прља, Симо Весковић и Никола Беговић. На заједничкој сједници одржаној у прошли понедјељак овај одбор је конституисан. За претсједника је изабран г. Душан Капичић, а за секретара г. Милан Буј."

Овој цивилној организацији Дражиног „националног покрета" у служби италијанским окупаторима, одговарала је војна четничка организација, која је често своје име мењала, али увек била у непосредној служби непријатељу, италијанском окупатору. О овоме наведимо само два карактеристична документа из којих се види да су италијански окупатори управљали од саме њихове војне организације до њихових трака на рукавима.

H4076 – 0064

H4076 – 0065

I.

„КОМАНДА ПЈЕШАДИЈСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ФЕРАРА" (23)

Канцеларија начелника штаба

1. Секција: Операције и служба.

Бр. 01/495

4 јула 1942 године

Предмет: Националистичке оружане формације.

НАЦИОНАЛИСТИЧКОЈ КОМАНДИ

СТРАШЕВИНА

Наредбом екселенције Гувернера Црне Горе, Господин пуковник Станишић треба да сачини нарочити пројекат, у вези са оружаним формацијама, које би желио да има у својој зависности.

У вези јучерашњег саопштења, које ми је учинио господин пуковник Станишић, извештавам да сами пројекат, треба да буде сачињен писмено и уредно потписан од стране господина пуковника.

Тај пројекат треба да садржи:

1) број оружаних људи које би желио да има у својој зависности раздијељен на одред, националистичку сеоску милицију, људство одређено за полицијску службу, зависно од краљевских карабинијера;

2) Дислокација свих горе поменутих елемената;

3) Евентуалне предлоге о начину употребе и принадлежностима људства;

4) Органска конституција разних-појединих-јединица, означивши евентуалне материјалне потребе;

5) Имена Команданата.

И најзад, о броју оружаног људства водити рачуна, да њихов укупан број мора бити мањи од овог сада постојећег.

Остаје се у очекивању пројекта о којему је горе ријеч.

По наређењу
Начелника штаба, мајор

Марио Торцијело, с. р.

5. VII.
КОМАНДА НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
Црне Горе и Херцеговине
ГЛАВНИ ШТАБ
Број 1294
14. јула 1942 године
Старешевина

Пошто је под број 1386 од 14 јула достављен тражени извештај то ово у акта.

По заповести
Команданта, мајор
Бл. Гојнић, с. р."

II.

КОМАНДА ПЈЕШАДИЈСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ФЕРАРА" (23)
Канцеларија начелника штаба
1. Секција: Операције и служба

Бр. 01/549 12 јула 1942-20
Предмет: Траке и значке за националисте.

НАЦИОНАЛИСТИЧКОЈ КОМАНДИ
СТРАШЕВИНА

Гувернеман Црне Горе је наредио да значке и траке треба да служе искључиво за персонал који зависи од те команде.

Моли се да се предузму потребне мјере.

По наређењу
Начелника штаба
(М. П.) (Мајор **Марио Торцијело**)
Својеручни потпис

13. VII.
КОМАНДА НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
Црне Горе и Херцеговине
ГЛАВНИ ШТАБ
Број 1972
19. IX. 1942 године.
Страшевина

По пријему к знању у акта.

П. З.
Команданта,
Помоћник, мајор
Б. Павић, с. р."

H4076 – 0066

H4076 – 0067

Али у истом окупаторском листу читамо и то да Гувернерство ПИРЦИО-БИРОЛИА врши „репресалије" и зато што је неки четник, неки „националист" Драже Михаиловића погинуо. Тако у бр. 83 (Год. II) „Гласа Црногорца" стоји ова званична објава ПИРЦИА-БИРОЛИА:

„Војни уред Гувернерства јавља:

Ради репресалија стријељане су следеће особе:

Дедић Бошко пок. Луке
Дедић Радисав Бошков
Дедић Вуксан Бошков
Дедић Вуко Бошков
Дедић Јелица Бошкова
Перић Арсо Лукин.

Именоване особе биле су криве због:

— Учешћа и саучесништва у убиству националисте Милутина Дракуловића.

Смакнуће је извршено 31 децембра 1942 године у 16.30 часова у близини Подгорице."

Али о овој крвничкој сарадњи окупатора и Дражиних четника у уништавању нашег народа путем „репресалија" не читамо ми само у италијанском „Гласу Црногорца", већ и у архивама штабова Дражиних четника или „националиста". Наведимо овде, примера ради, само онај четнички документат који је нађен у архиви Дражиних четника, чији је штаб био у Никшићу, документат о ономе стрељању у Никшићу 27 јуна 1942, о коме је у овом *Саопштењу* већ неколико докумената говорило. Следећи документат ће показати како је „репресалија", коју су окупатори извршили, била, како документат вели, извршена по изричитом захтеву италијанских власти а по наређењу дражиновског четничког команданта. Документат лажно назива похапшене таоце „заробљеницима (комунистима)", а издајничку четничку банду Драже Михајловића „Народно-ослободилачком војском Црне Горе и Херцеговине", јер се та банда стварно тако и називала, желећи да превари народ, знајући шта и кога народ воли. Овај документат је списак некаквог издајничког никшићског дражиновског четничког суда који је похватао и позатварао народне људе окупаторима за „репресалије", за стрељање. Овај документат гласи:

„СПИСАК

стрељаних заробљеника (комуниста) који су се налазили у затвору овог суда. Стрељани на дан 27 јуна 1942 г. по изричитом захтеву италијанских власти а узети по наређењу К-та народ. осл. вој. Ц. Г. и Хер.

Редни бр.	Чин и звање	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	ОДАКЛЕ ЈЕ			Кривично дело	Примедба
			село	општина	срез		
1	професор	Даница М. Јованић ...	Хлаче	Сушак	Сушак	Чл. 2	По налогу Гувернера и ђен. Ђукановића ове су стрељали Италијани 27 јуна 1942 г. у подне
2	поручник	Станко М. Грабрић ...	Пакрац	Пакрац	Пакрац	тачка X	
3	земљорад.	Чановић П. Марко....	Косова	Штимље	Неродим	Нар.	
4	суд. прип.	Блажо Б. Ђукић.....	Студен.	Требј.	Никшић	бр. 14	
5	земљорад.	Милорад Л. Видовић .	Трубј.	Трубј.	„		
6	поручник	Вељко В. Радовић....	Глибовац	Требј.	„		
7	земљорад.	Крсто Мудреша	Боково	Ријеч.	Цетиње		
8	„	Коста Ј. Ковачевић ...	Спиле	Грах	Никшић		
9	„	Шпиро Л. Видовић ...	Трубј.	Трубј.	„		
10	столар	Мато Н. Дервиш.....	Цетиње	Цетиње	Цетиње		
11	земљорад.	Лазар Л. Трошовић...	Бршно	Жупа	Никшић		
12	поп	Бошко М. Поповић...	Драгов.	Луков.	„		
13	домаћица	Милица Г. Ераковић ..	Велим.	Р. Треп.	„		
14	студент	Павле Г. Лазовић.....	Т. Поље	Требј.	„		
15	„	Ђорђе Ш. Зајовић....	Бршно	Жупа	„		

НАПОМЕНА: У списку су ушли само стријељано особље из затвора овога суда.

Претседник суда,
судски мајор"

H4076 - 0068

H4076 – 0069

Наведимо овде још један документат из којег се види, да су у овој злочиначкој сарадњи са непријатељем на затварању, интернирању, осуђивању на смрт ради „репресалија", четници Драже Михаиловића толико превазишли своје господаре, да су господари покушали да растуре судове и затворе својих толико ревносних слугу. На овом документу, заплењеном у архиви Главног Штаба четника Црне Горе, налази се и потпис једнога од најцрњих дражиновских злочинаца, пуковника Станишића.

„КОМАНДА ПЈЕШАДИСКЕ ДИВИЗИЈЕ „ФЕРАРА" (23)

Канцеларија команде мјеста

Бр. 11/1561

В.П. 5 2 15 октобра 1944-XX

КОМАНДИ НАЦИОНАЛИСТИЧКОГ ЛЕТЕЋЕГ ОДРЕДА „ЗЕТА"

МАН. ОСТРОГ

По наређењу Њ. Е. Госп. Гувернера, националистички затвори и судови који још постоје у Никшићу и Подгорици, имају се распустити крајем текућег мјесеца.

Молим ту Команду да најхитније предузме мјере за ослобођење оних лица за која је утврђено да нијесу криви, да би тако могли предати Команди Краљ. карабиниера лица предложена за интернацију и она лица којима се мора судити.

Заједно са затвореницима, судови морају предати све судске предмете које поседују.

Исто тако вас извештавам, да ако судови и затвори не буду распуштени до 31 текућег мјесеца, Команда трупа Црне Горе мораће употребити власт за распуштање истих.

(М. П.) **(Франческо Цани)** с. р.
Генерал Командант

КОМАНДА НАРОДНЕ ВОЈСКЕ
Црне Горе и Херцеговине
ГЛАВНИ ШТАБ
Број 2575
11. XI. 1942 године.
Манастир Острог.

Пошто је ово питање решено ово у акта.

Командант пуковник,
Б. Станишић, с. р."

Међутим, грозан овај злочин издајника Драже Михајловића у оваквој сарадњи на окупаторским „репресалијама" са џелатом нашег народа, ПИРЦИЕМ-БИРОЛИЕМ, само је кап у мору злочина које је починио над нашим народима овај најгори изрод, најцрњи кољач наших народа. Али у овоме *Саопштењу* је реч о тешком ратном злочинцу ПИРЦИУ-БИРОЛИУ.

Хитлерово одликовање Пирциа-Биролиа

За свој злочиначки рад у Црној Гори гувернер и генерал АЛЕСАНДРО ПИРЦИО-БИРОЛИ добио је највеће признање највећег злочинца међу свима злочинцима који су икада постојали у човечанству, одликовање од ХИТЛЕРА орденом „Великог Крста Немачког Орла са мачевима". И безочни дрски овај следбеник Хитлера и Мусолиниа даје објавити у своме *„Гласу Црногорца"* (број 57, год. I, од 23/9-1942) вест о овоме одликовању следећим речима:

„Високо одликовање Његове Екселенције Гувернера Црне Горе

Вођа Немачког Рајха г. Адолф Хитлер одликовао је Његову Екселенцију Армијског Генерала Александра Пирцио-Биролиј, Гувернера Црне Горе, орденом Великог Крста Немачког Орла са мачевима, одајући му тим високим одликовањем највише признање за његове сјајне војничке и организаторске способности, показане у безброј прилика како током рата у Абисинији, тако и у последње вријеме у грчкоме походу и у Црној Гори."

На основу горе наведених докумената, конкретних података и сведочанстава италијанских официра, *Државна комисија* утврђује да је један од главних криваца за злочине почињене над нашим народом Црне Горе и Боке под италијанском окупацијом цивилни и војни гувернер Црне Горе, армиски генерал АЛЕСАНДРО ПИРЦИО-БИРОЛИ, и да су, поред наведених у *Саопштењу бр. 2* италијанских окупаторских официра, ратни злочинци командант италијанског IX армиског корпуса у Подгорици, генерал РОНКАЉА; командант 83 пеш. пука дивизије „Венеција" пуковник ФЕРНАНДО ГРАЦИАНИ; команданти батаљона 84. пеш. пука дивизије „Венеција" мајор ЂЕМЕЛИ и мајор ЂУЗЕПЕ ПИЦИ; командир 8 чете 2 батаљона 83. пука потпоручник ГУЉОТИ; генерал БОНИНИ СИЛВИО, командант дивизије „Венеција"; ФРАНЧЕСКО ЗОНИ из Модене, командант ди-

H4076 – 0070

H4076 – 0071

визије „Ферара"; генерал ПЕДРАЗОЛИ, командант дивизије „Таро"; пуковник КОЧИ, командант дивизије „Таро"; мајор МАРИО ТОРЦИЈЕЛО, начелник штаба пешадиске дивизије „Ферара"; карабинијерски поручник БИТОНИ; карабинијерски поручник ЂУЗЕПЕ ПАРДИНИ, заменик команданта територијалних карабинијера; поручник ФРАНЧЕСКО ПАНАРЕЛИ родом из Сицилије; маршал САНТОЛИНИ; а да су издајници свога народа, ратни злочинци помагачи окупатора генерал ДРАЖА МИХАИЛОВИЋ, министар војни избегличких југословенских влада, као главни вођа, и њему потчињени генерал БЛАЖО ЂУКАНОВИЋ, претседник Националног Црногорског Покрета; БАЈО СТАНИШИЋ, пуковник; мајор ЛАУШИЋ; капетан ПАВЛЕ ЂУРИШИЋ; мајор ВЛ. ГОЈНИЋ; мајор Б. ПАВИЋ; ДУШАН КАПИЧИЋ, претседник Месног националног одбора на Цетињу; МИЛАН БУЈ, секретар Месног националног одбора на Цетињу; и чланови овог Одбора Др. МИЈО ПРЉА; СИМО ВЕСКОВИЋ; НИКОЛА БЕГОВИЋ.

Државна комисија сматра да, поред министара фашистичких влада Италије и чланова Врховне Команде италијанске војске, сви ови италијански официри, са генералом АЛЕСАНДРОМ ПИРЦИЕМ-БИРОЛИЕМ на челу, морају бити строго кажњени за све злочине које су извршили над нашим народом Црне Горе и Санџака.

Претседник Државне комисије,
Др. **Душан Недељковић**

Секретар,
Др. **Иван Гргић**

H4076 – 0072

САОПШТЕЊЕ БР. 4

Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача

На основу докумената, фотографија и сведочанстава, које је словеначка *Земаљска комисија* прикупила, *Државна комисија* утврђује да су италијански окупатори починили масовна зверства над словеначким народом са намером и планом да га потпуно истребе.

За време окупације од 11/-4-41 до 8/9-43 италијански окупатори су само у Љубљанској покрајини стрељали око 1.000 талаца, мучки поубијали преко 8.000 лица, међу којима и такве који су на злогласном Љубљанском преком војном суду били ослобођени, спалили 3.000 кућа, одвели у разне концентрационе логоре у Италији преко 35.000 људи, жена и деце, и потпуно опустошили 800 села. Кроз љубљанску Квестуру је прошло десетинама хиљада Словенаца. Ту су подвргавани најгрознијим мукама, жене су силоване и до смрти мрцварене. Војни суд у Љубљани је осудио многе на доживотну и дугогодишњу робију, од којих је само у казамату на Рабу уморено глађу више од 4.500 људи.

Поред оваквог зверског уништавања цивилног становништва Словеније, италијански фашистички окупатори су још — оглушив се о одредбе међународног права, а нарочито о II. Хашку Конвенцију (од 29-7-1899) и то о чланове 1—4, 23, 25, 27, 28, 44, 46—47, 50 — уништавали заробљене војнике НОВ, рањенике и читаве болнице Народно-ослободилачке војске.

Нарочита хајка на народ Словеније је приређена после Мусолинијевог говора у Горици, јула 1942, у којем је овај фашистички крвник позвао својих 60.000 војника да у чувеној Рошкој офанзиви попале Словенију и Словенце побију или Словенију умире.

H4076 – 0073

По инструкцијама Мусолинија и његове владе, а по наређењима команданта II. Армије, генерала М. Роате и њему потчињених генерала Мариа Роботиа и Гастона Гамбаре, уништавано је словеначко цивилно становништво под свим могућим изговорима.

О овоме говоре многи оригинални документи, које је запленила НОВ, запленивши у Новом Месту архиву италијанске дивизије „Изонцо". Ево главних докумената и њихове садржине:

Сл. 20. — Први таоци које су Италијани стрељали у Словенији

Расписом својим од 1/3-1942, *„Циркуларе 3С"*, генерал *Марио Роата* је наредио II Армији стрељање свих заробљених војника НОВ и талаца, интернирање читавих „сумњивих" породица и села, и масовно предавање цивила војним судовима.

Приводећи у дело овај распис, а према упуствима команданата XI-ог армиског корпуса генерала *Мариа Роботиа,* издао је командант дивизије „Изонцо" генерал *Алесандро Макарио* 23/3-1942 наређење под бр. 02/1537, да треба стрељати лица која припадају породицама партизана и она која живе у истом месту.

Сл. 21. — Италијанско стрељање талаца. На слици генерал Роботи са цигаретом

H4076 – 0074

H4076 – 0075

Даље, сам генерал *Роата* је 7/4-1942 издао под бр. 7.000 наређење да цивили одговарају за све саботаже које се десе на реону њихових села, и да се после прве саботаже има њихова имовина запленити, да се имају њихови домови порушити, а они предати судовима и интернирати; а, ако би се цивили задесили у позадини каквих оружаних сукоба, имају се стрељати.

Генерал *Марио Роботи* је 2/7-1942 издао на основу расписа ЗС наређење, под бр. 02/6029, да суду треба приводити само похватане рањенике, жене и мушкарце до 18 година, а све остале стрељати на лицу места. — Ово наређење је пренео на своје дивизиско подручје генерал *А. Макарио*. — Међутим, фашистички зликовци су у пракси ишли и даље од ових злочиначких наређења, па су стрељали и све рањенике; тако, познат је на пр. случај зверског ликвидирања читаве партизанске болнице Јеленов жлеб.

Високи комесар Љубљанске покрајине *Емилио Грациоли* је наредио, и генерал *М. Роботи* је наређење пренео 5/8-1942, да се сваки онај код кога се нађе ма каква исправа и документат народно-ослободилачког покрета, има на лицу места стрељати, а кућа у којој би се овако нешто нашло, читава уништити.

Под бр. 05/1036 је генерал *А. Макарио* наредио 3/3-1943, да се у извештајима о убијању словеначког становништва не пише да је неко „био стрељан" (fucilato- passato per le armi), већ „да је био убијен у сукобу са италијанским одредима".

А како су се сва ова злочиначка наређења извршивала, то говоре опет следећи оригинални италијански документи:

Својим актом бр. 350 од 27/7-1942 цивилни комесар у Црномљу, инж. Емилио Казаного, извештава Грациолиа да је у околним селима попаљено 120 домова, а у затворе Црномља и Метлике приведено 280 лица за интернацију. Актом бр. 317 од 1/8-1942 извештава он да се број затворених попео већ на 500, а да у околини пламте пожари на свим странама, и да у „операцијама" учествују лично генерал *Макарио*. Већ 8/8-1942 исти извештава Грациолиа да је по наређењу пуковника *Ф. Кнанкабиле*, команданта 23 пешадиског пука „Комо", попаљено у близини Чрмошњица више села и похватано 200 мушкараца. Број затворених мушкараца од 18 до 55 година попео се у Црномљу на 900 лица. *Казаного* у извештају додаје: „Нећу да Вас извештавам о очајању породица интернираних лица, — већ сам, према Вашем наређењу, одустао

H4076 – 0076

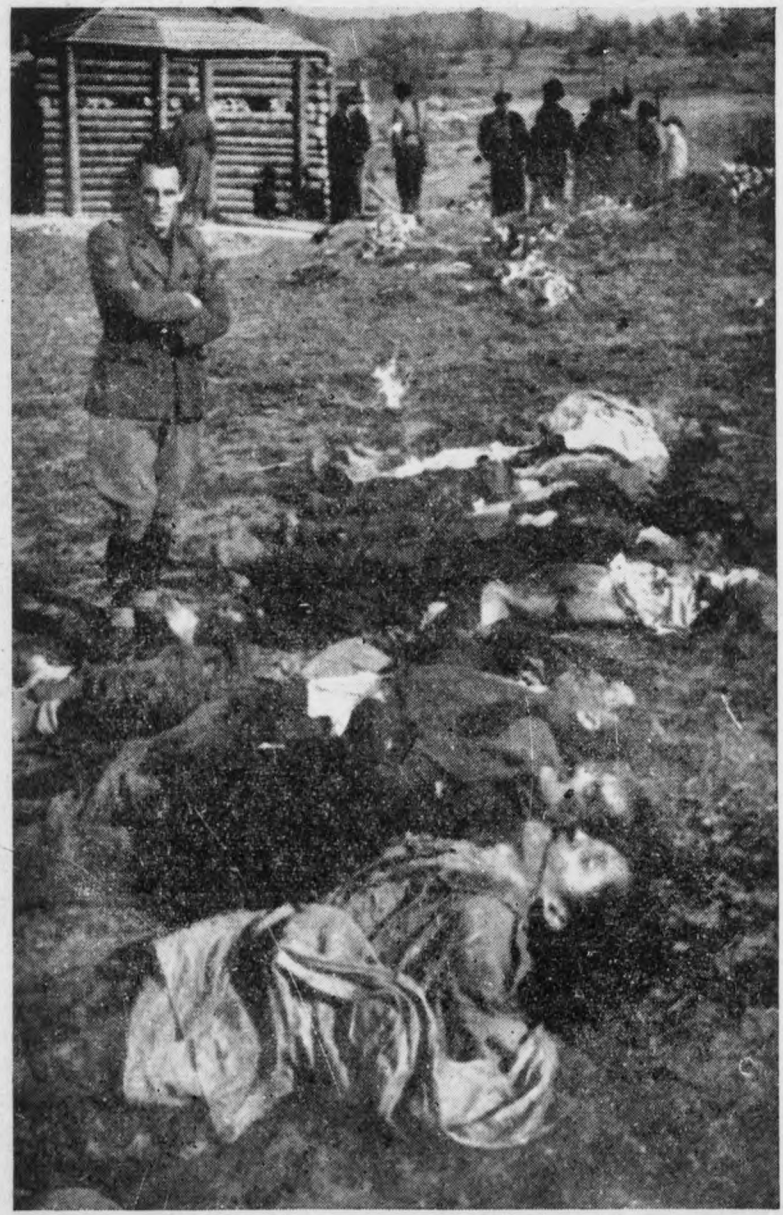

Сл. 22. — Један црнокошуљаш триумфује над зверски стрељаним таоцима у Словенији

H4076 – 0077

од сваке интервенције...“ „Иако признајем да се ради о невином свету, морао сам их уклонити.“

Сâм пак *Грациоли,* својим актом бр. 1354/6 од 16/8-1942, извештава да је притворено из околине Новог Места 114 породица и заплењено много стоке.

А пуковник *Ф. Кнанкабиле,* командант 21 пеш. пука „Комо“, извештава својим актом бр. 3576 од 3/8-1942 дивизију, да је акцију чишћења у околини Црномља извршио командант дивизиских карабиниера, капетан *Фернандо ди Фуриа,* који је затворио 73 породице са 251 чланом и запленио бројну стоку и разну робу, додајући и хвалећи овога капетана, фашистичког пљачкаша: „Његова нарочита брига је била у трагању и заплењивању вредности и имовине, и постигао је сјајне успехе.“

Но на свим странама су италијански окупатори стрељали таоце, а огласе о овим стрељањима су потписивали генерали Роботи и Гамбара и цивилни комесар Грациоли.

Стрељани су заробљени војници НОВ чак и по писменим наређењима, од којих поседујемо оригинално наређење бр. 72/6/4 од 16/12-1942 генерала *Гастона Гамбара* за стрељање 9 заробљеника, међу којима и словеначког писца Ивана Роба, који је пре своје смрти записнички изјавио: *„Ко умре за своју отаџбину, живео је довољно“.*

Фашистички злочинци су нарочито тражили партизанске болнице и трудили се да их на сваки начин униште. Тако, на пр., пуковник *Т. Сорди* је телеграмом бр. 3232 тражио, и генерал *Макарио* наредио, да се 12/7-1943 бомбардују из ваздуха Сопоти, јер је било јављено да се тамо налази партизанска болница.

Али су италијански окупатори убијали у својим „чишћењима“, „растреламентима“ и „офанзивама“ кога су стигли, правећи праву хајку на људе. Наведимо за пример једно од многих стотина уништених села у злогласној фашистичкој Рошкој „офанзиви“, која је започела 16/7-1942, наведимо село Бабно Поље у чабарском срезу. Први талас окупаторске војске који је пролазио кроз ово село, покупио је 9 сељака, који су на ливади косили, да буду водичи, — а неколико дана доцније њихови лешеви су нађени у Јермен-Долу. Други талас италијанских фашистичких зликоваца је успео да око овога села похвата 98 мушкараца цивила. Од овога броја је, после мучења и срамоћења, 40 стрељано митраљезом на брду Вражјо-Врхов. Са њима су 4 жртве бачене живе у гроб. Интернирано је 83 лица, од којих је 19 умрло на острву

Рабу. Село је у три маха (2, 25 и 30 јула) паљено и најзад, по наређењу поручника *Верња,* скоро сасвим попаљено.

И свуда је италијански окупатор наступао на њему својствен, фашистички зверски начин, примењујући у дело кривична наређења својих команданата. За пример фашистичких зверстава наведимо два типична случаја:

Италијански квестурини су из Трста упали 28/5-44 у село Габровец, читаво село спалили, 9 лица ухватили и убили, а међу њима једно петогодишње дете и једног шесетогодишњег старца, које су после убиства бацили у ватру.

Сл. 23. — Италијани стрељају на брзу руку похватане сељаке у Словенији

Једна већа јединица „Кравате росе" је направила 21/7-44 упад у долину Купе и успела да зароби два партизана, младог Звонка Појеа, механичара из Љубљане, и једног активног капетана југословенске војске чије је име остало непознато. Окупатори су од њих захтевали да издају партизанске положаје, на што је Поје рекао: „Нас двојица, као и сви партизани, боримо се на словеначкој земљи за словеначки народ, ви Италијани идите у своју земљу и борите се за свој народ!" Разбеснели командант је наредио читавој својој јединици, која је бројала 160 војника, да му сваки

H4076 – 0078

H4076 – 0079

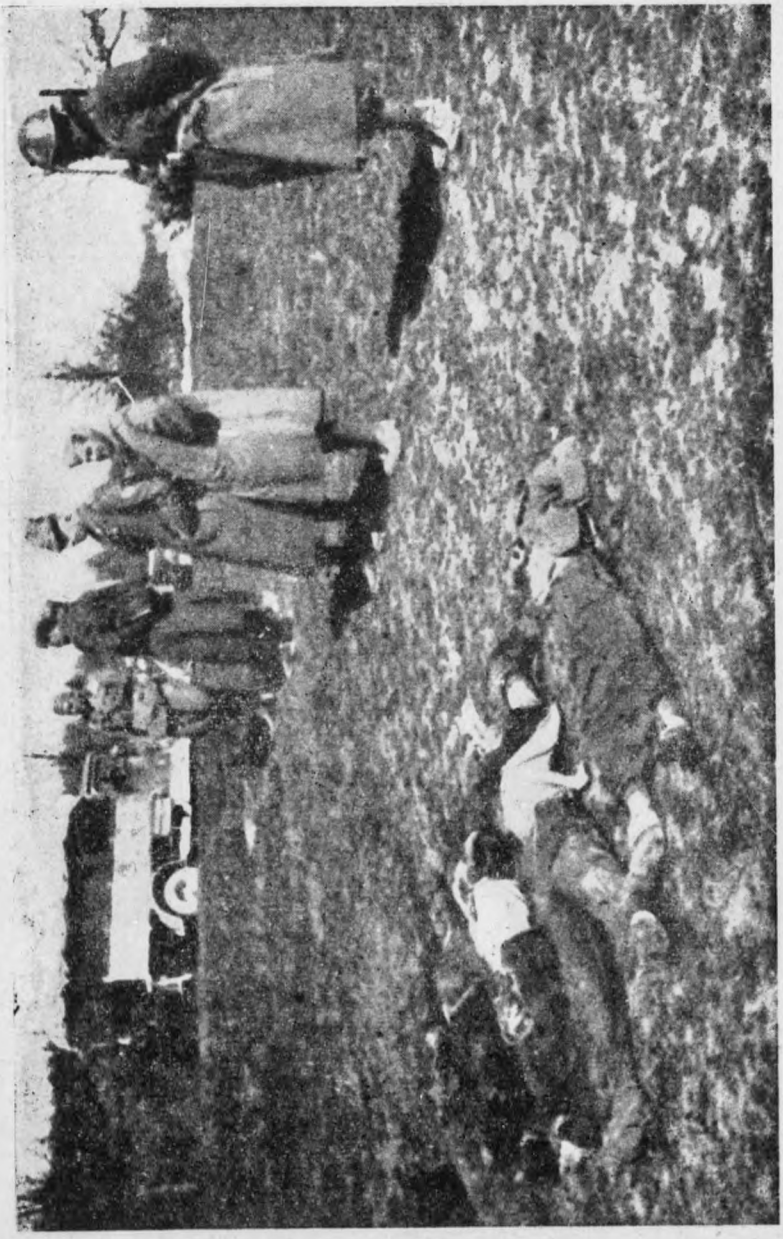

Сл. 24. — Италијански официри надгледају стрељање талаца у Словенији

војник зада по један ударац. Јуначки је партизан издржавао ове ударце, и срушио се пре него што су се свих 160 мучитеља изређали на њему. Тад, пошто се више није могао на ногама држати, мучитељи су закуцали у висини његове главе два клина у зид школске зграде, па га везали са разапетим рукама за клинове, тако да је висио као разапет на крсту, а затим су га, заједно са капетаном и још једним, раније заробљеним партизаном, стрељали.

Фотографије које објављујемо заплењене су у италијанским штабовима. На њима су се крволочни италијански окупатори снимили заједно са својим жртвама, стрељаним таоцима или на брзу руку похватаним сељацима. На једној се неки црнокошуљаш приказује као зликовачки триумфатор, а на другој генерал, по свој прилици главом генерал Роботи, наполеоновским кораком гази поред невиних својих жртава. На трећој се види како се ови зликовци садистички занимају да сниме баш тренутак стрељања и падања жртава. На четвртој италијански официри врше смотру над стрељаним таоцима.

Из горњих докумената и фотографија се добија јасна слика злочиначке италијанске окупације како италијанског дела окупиране Словеније тако и Истре, Горице и околине Трста. Њима се непобитно доказује да су најодвратнији ратни злочинци: главни аранжер и наредбодавац БЕНИТО МУСОЛИНИ са својом владом и својом Врховном Командом, затим генерал МАРИО РОАТА, генерал МАРИО РОБОТИ, генерал АЛЕСАНДРО МАКАРИО, високи комесар ЕМИЛИО ГРАЦИОЛИ, генерал ГАСТОНЕ ГАМБАРА, пуковник Ф. КИАНКАБИЛЕ, пуковник Г. СОРДИ, цивилни комесар ЕМИЛИО КАЗАНОГО, капетан ФЕРНАНДО ДИ ФУРИА, поручник ВЕРЊА.

Државна комисија сматра да су сви они тешки ратни злочинци и да морају бити строго кажњени за злочине које су починили над нашим народима.

Претседник Државне комисије,

Др. Душан Недељковић

Секретар,

Др. Иван Гргић

H4076 – 0080

H4076 – 0081

SAOPŠTENJE BR. 5

Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača

Ogroman je broj dokumenata koji svedoče o najgroznijim zločinima koje je hitlerovska okupatorska horda počinila nad narodima Jugoslavije. *Državna komisija* će sadržaj ovih dokumenata, kao i, na osnovu njih, svoja konkretna utvrđivanja hitlerovskih zločina i zločinaca, saopštiti takvim redom, da se u objavljenim konkretnim primerima vide posebni oblici opšte sprovođenog fašističkog planskog uništavanja naroda Jugoslavije. Tako, u ovom saopštenju ćemo objaviti dokumenta i konkretne primere uništavanja našega naroda putem 1) ofanziva na oslobođenu teritoriju sa zadatkom »čišćenja« i »uništavanja« mirnog stanovništva i 2) putem streljanja svakog zarobljenog vojnika i oficira Narodno-oslobodilačke vojske.

Hajka na mirno stanovništvo

Dva originalna nemačka dokumenta, koja su pala u ruke XXIX-toj diviziji NOV-e, govore o tome da se okupatorski zločin istrebljivanja mirnog stanovništva naše zemlje vršio planski i po najvišim naređenjima.

Prvi dokumenat je »Divizisko *naređenje* br. 121« (Divisionsbefehl Nr. 121), kojim general-lajtnant *NEIDHOLDT* naređuje (pod br. 240/44 od 11/VII-44) svojoj 369-toj Pešadiskoj diviziji »čišćenje« Hercegovine, koje ima početi 13-VII-44. A šta ovo čišćenje znači, to govori na pr. tačka 8 ovog *naređenja* sledećim rečima: »*Die Orte Zagnjezde und Udora sind zu vernichten. Die männliche Bevölkerung dieser Orte ist aufzuhängen, die weibliche Bevölkerung u. die Kinder nach Stolac abzuführen.*« »*Mesta Zagnjezde i Udora imaju se uništiti. Muško stanovništvo tih mesta povešati, a žensko stanovništvo i decu sprovesti u Stolac*«.

B 042708

H4076 – 0082

Iz ovoga dokumenta jasne su dve stvari: 1) da se okupatorska »čišćenja« mirnog stanovništva, vešanje muškaraca i odvođenja žena i dece u »logore smrti« vrše po naredenjima sa

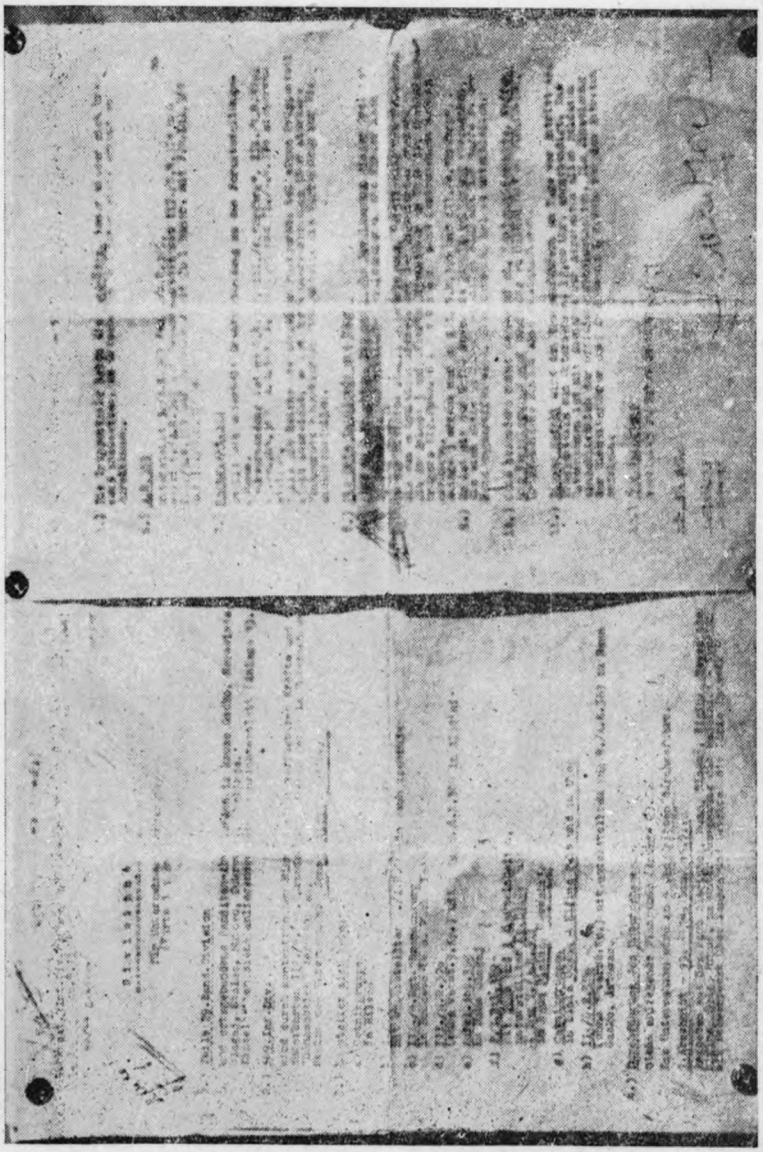

Sl. 25. — Faksimil 1 i 5 stranice naredenja generala Neidholdta

B 042709

H4076 – 0083

najviših mesta, i 2) da je Hitlerov general-lajtnant *NEIDHOLDT* tipični ratni zločinac.

Drugi dokumenat je »*Obaveštenje o neprijatelju*« (Feindnachrichtenblatt), koje, pod Pov. Br. 1025/44, daje komandantima pukova pred ofanzivom obaveštajni pukovnik *BUSSMANN* i šef Ic (tj. obaveštajnog) odelenja ove divizije. Ovo strogo poverljivo *obaveštenje BUSSMANN* završava sa dva uputstva.

Prvo, on veli: »*Prilikom izveštaja o gubicima neprijatelja imaju se kao zarobljenici i poginuli na strani neprijatelja javiti samo oni, koji su uhvaćeni sa oružjem u ruci, odnosno koji su ubijeni u borbi. — Svi ostali (alle übrigen) važe kao uhapšeni civili i ostali mrtvi (sonstige Tote). Ovo razlikovanje je važno.*« — Da, ono je važno, jer će Hitlerovi štabski zločinci pobrkati pobijeno mirno stanovništvo, one »sve ostale« ili »ostale mrtve«, sa retkim izginulim borcima i imati netačnu sliku o borbi. Ovo je važno, jer nam dokazuje da postoji jedno opšte naređenje kao što na terenu postoji praksa, kako ćemo to malo niže videti, tamanjenja našeg mirnog stanovništva, onih »svih ostalih mrtvih«.

Drugo, BUSSMANN naređuje: »*Svaki mrtvac se ima pretražiti, svi upotrebljivi predmeti odeće imaju se prikupiti i doneti.*« Znači u ofanzivi 369-te Hitlerove divizije na oslobodjenu teritoriju Hercegovine je naređeno da se i mrtvaci svuku i do gola opljačkaju.

U gornjim dokumentima se vidi da su uništavanje civilnog stanovništva i pljačkanje, čak i mrtvaca, zločini koje su naređivali komandant 369-te divizije, general-lajtnant *NEIDHOLDT*, i njegov prvi obaveštajni generalštabni oficir, pukovnik *BUSSMANN*. Iz njih se vidi i to, da su svi zločini koje je vršila hitlerovska okupatorska vojska širom Jugoslavije, odozgo naređivani i da je ona zverska hajka na mirno stanovništvo bila naređivana odozgo.

Von Neidholdt-ova ofanziva na oslobođenu teritoriju Hercegovine bila je razbijena od junačke XXIX divizije NOV, i zlikovačka naređenja Hitlerovog general-lajtnanta *NEIDHOLDTA* i pukovnika *BUSSMANN-a* nisu mogla biti privedena u delo.

Međutim, kad hitlerovski zločinci nisu mogli tamaniti naše narode na dobro čuvanoj oslobođenoj teritoriji, oni su to činili na onoj teritoriji koju su držali njihovi pomogači, Pavelićevi ustaši i domobrani. Evo, na primer, kakav strahoviti zločin je počinila 118-ta nemačka divizija u okolini Sinja, koja je bila pod kontrolom Pavelićevih domobrana. Ovde ćemo preneti

B01271

H4076 – 0084

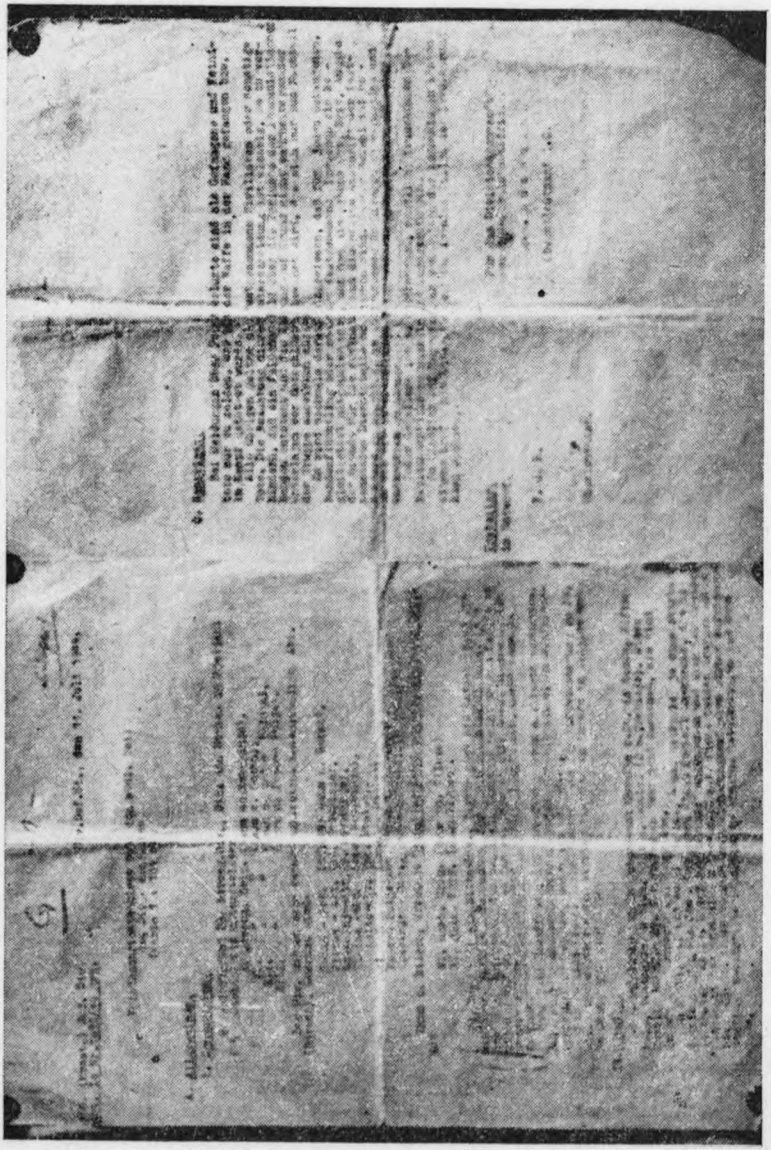

Sl. 26. — Faksimil »Obaveštenja« pukovnika Bussmann-a

6

B 142711

H4076 – 0085

tekst »Saopćenja br. 3« (Br. 49/944 od 30-IX-44) Hrvatske Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, u kojem ova komisija, pored ostalog, utvrđuje ovaj zločin i na osnovu originalnog izveštaja samog domobranskog potpukovnika Potočnika, komandanta mesta u Sinju, toga bednog pomagača iste nemačke 118 divizije, koji o ovome zločinu izveštava Pavelićevo »Ministarstvo oružanih snaga«:

»Po naređenju komandanta 118 njemačke divizije, jedan bataljon SS iz sastava divizije »Prinz Eugen« i jedan bataljon iz sastava »Vražje Divizije« pod komandom njemačkog potpukovnika DIETSCHE preduzeli su 27 marta 1944 i slijedećih dana »akciju čišćenja« iz pravca Sinj u pravcu sela Otok—Ruda —Udovičić—Krivodol—Voštane—Grab. — 28 marta upao je SS bataljon redom u sela Otok Gornji, Rudu i Dolac Donji i tu izvršio užasan pokolj, palež i pljačku. U jednom samom danu germanske zvijeri ubile su u trima navedenim dalmatinskim selima 834 osobe, žene i djecu pored odraslih muškaraca, zapalili 500 kuća i opljačkali sve što se opljačkati dalo. Sa mrtvaca skidali su prstenje, satove i druge vrijedne predmete. — Masovni pokolj vršen je u svima selima na isti okrutan način. Njemački vojnici su žene, djecu i ljude sakupljali u jednu prostoriju i tada na zbijenu gomilu otvarali vatru iz mitraljeza, bacali bombe, a potom pljačkali i palili. U kući Milanović-Trapo pronađeno je 45 spaljenih lješeva, a u drugoj kući, u istom selu Otoku, pronađena su na gomili 22 nespaljena lješa. U selu Rudi sakupili su stanovništvo na jedno mjesto i sve poubijali. Tko je slučajno izostao, ubijen je na mjestu gdje je zatečen. Ni najsitnija djeca u naručju majki nisu poštedjena. Negdje su žrtve zalili benzinom i zapalili. Ubijali su i one koji su im, iz straha, pružali gostoprimstvo. Ljude koje su sobom poveli, da im ponesu municiju i druge stvari, poubijali su. — Prema iskazima vjerodostojnih svjedoka ovaj pokolj unaprijed je pripremljen, tim prije, što pomenuta sela prilikom »akcije čišćenja« nisu baš ničim dala povoda za ma kakve represalije. Ni jedan metak nije na području ovih sela ispaljen na njemačke vojnike niti je proti njima izvršen bilo kakav akt neprijateljstva, tada, niti prije ikada.«

Pomahnitali od besa što ne uspevaju da privedu u delo svoja zločinačka naredjenja na širokim teritorijama koje je oslobodila Narodno-oslobodilačka vojska, nemačke zveri su se bacale u ovakve hajke na mirno stanovništvo onih teritorija koje su držane od izdajničkih jedinica Pavelićevih ustaša i domobrana.

B 012712

H4076 - 0086

Streljanje zarobljenika

Nemački okupatori su zločinački tamanili naš narod i na taj način što su, suprotno kategoričkim odredbama međunarodnih zakona, streljali sve zarobljene vojnike Narodnooslobodilačke vojske. Da je ovaj zločin sistematski odozgo naređivan i da su za njegovo sprovođenje u delo odgovorni svi štabovi nemačke okupatorske vojske, imamo egzemplarni dokaz u dokumentu »strogo poverljivog« naređenja *Richtlinien über das Verhalten der Truppe im Einsatz,* koje je izdao general-major *RÜBLER 118-toj jurišnoj diviziji pod Br. B. Nr. 1418/43* geh. (a obaveštajnog Ic odelenja) od 12 maja 1943. U odeljku 2, koji govori o zarobljenicima, ovaj Hitlerov general-major naređuje: *Gefangene: Wer sich offenbar am Kampf ge-*

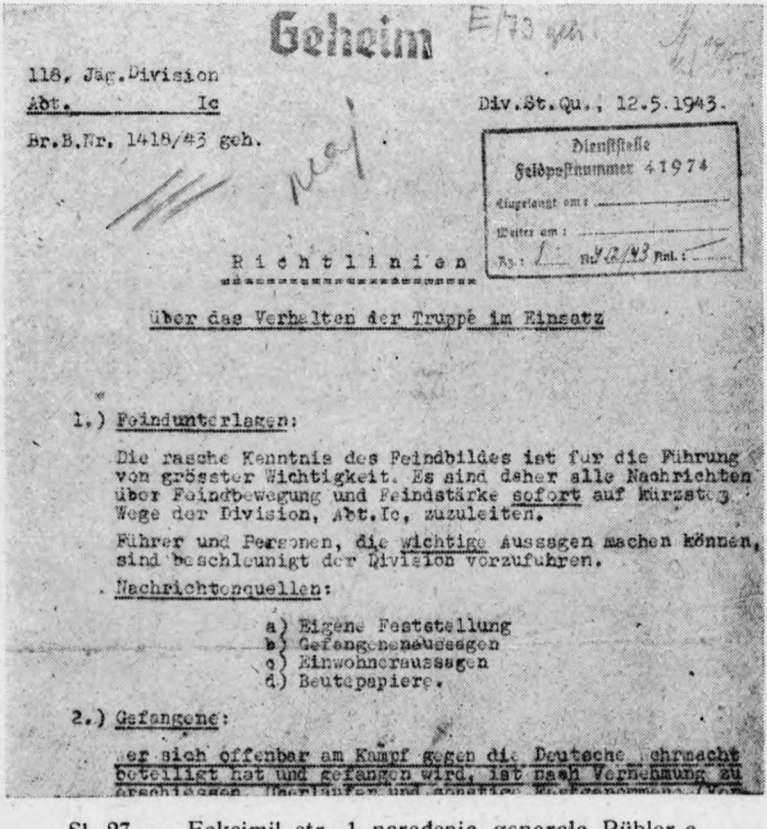

Geheim E/73 geh.

118. Jäg.Division
Abt. Ic
Br.B.Nr. 1418/43 geh.

Div.St.Qu., 12.5.1943.

Dienststelle
Feldpostnummer 41974
Eingelangt am:
Weiter am:
Bg.: 1 Nr. 412/43 Anl.:

R i c h t l i n i e n

über das Verhalten der Truppe im Einsatz

1.) Feindunterlagen:

Die rasche Kenntnis des Feindbildes ist für die Führung von grösster Wichtigkeit. Es sind daher alle Nachrichten über Feindbewegung und Feindstärke sofort auf kürzstes Wege der Division, Abt.Ic, zuzuleiten.

Führer und Personen, die wichtige Aussagen machen können, sind beschleunigt der Division vorzuführen.

Nachrichtenquellen:

a) Eigene Feststellung
b) Gefangenenaussagen
c) Einwohneraussagen
d) Beutepapiere.

2.) Gefangene:

Wer sich offenbar am Kampf gegen die Deutsche Wehrmacht beteiligt hat und gefangen wird, ist nach Vernehmung zu erschiessen. Überläufer und sonstige Festgenommene (Ver-

Sl. 27. — Faksimil str. 1 naređenja generala Rübler-a

B 012713

H4076 – 0087

gen die Deutsche Wehrmacht beteiligt hat und gefangen wird, ist nach Vernehmung zu erschiessen. (Zarobljenici: ko u borbi protiv nemačke vojne sile učestvuje i bude zarobljen, ima se po saslušanju streljati).

Ovom zločinačkom naredjenju Hitlerovog generalmajora Rüblera usledili su mnogobrojni zločini ubijanja zarobljenih vojnika NOV-e. Evo imena oficira i podoficira nemačke 118-te alpiske jurišne divizije, za koje je utvrđeno da su ovakve zločine počinili, najčešće na najzverskiji način:

1. *Major THÖRNER,* rodom iz Hamburga, komandant 738 regimente, je prilikom »kaznene ekspedicije« na Braču januara 1944 dao pobiti zarobljene vojnike NOV na taj način što su bili živi zakopani.

2. *Pukovnik TITZE,* rodom iz austriskog Tirola, komandant I bataljona 738 regimente u Crnoj Gori i Bosni (Trnovo i Kalinovik), streljao je tokom već dve godine zarobljene vojnike NOV, a mnoge i žive zakopavao.

3. *Kapetan PREUSLER,* rodom iz Salzburga, kao komandant II bataljona 738 regimente, terorisao je i pljačkao narod Sandžaka i Hercegovine, a kod Imotskog je za zločinačku zabavu dao streljati 5 zarobljenih partizana topovima.

4. *Poručnik WAGNER,* organizator Ic (špijunske) službe, rodom iz Salzburga, je kao oficir III bataljona 738 regimente u Konjicu mučio i streljao 7 vojnika NOV.

5. *Kapetan FRIEGER,* rodom iz Stettin-a, na službi u štabu 118 divizije, je u maju 1943 godine u Konjicu i Ostrošcu grozno mučio i streljao nekoliko vojnika NOV. On je još sproveo i sistematsku pljačku ovih gradova.

6. *Poručnik WOLFINEK,* Austrijanac, na službi u štabu 118 divizije, je u V-oj ofanzivi pljačkao civile i mučio i ubijao kod Kalinovika zarobljene vojnike NOV.

7. *Poručnik FÖRSTINAUER,* rodom iz Hamburga, na službi u štabu 118 divizije, je meseca juna 1943 u V-oj ofanzivi kod Kalinovika grozno mučio dva zarobljena politička komesara (rezao im noseve, udove itd.), a zatim ih streljao. U zimu, početkom 1944 godine je na Braču podvrgao groznim mukama i najzad pobio 18 ljudi, medju kojima i nekoliko vojnika NOV.

8. *Kapetan WIETEMAN,* rodom iz Pruske, na službi u štabu 118 Divizije, je jula 1943 u V-oj ofanzivi mučio i streljao u Croj Gori zarobljene vojnike NOV.

9. *Poručnik WIETER,* rodom iz Pruske, na službi u štabu 738 regimente, je jula meseca 1943 godine u V-oj ofanzivi

B 042714

H4076 – 0088

mučio i streljao kod Trnova i u Crnoj Gori zarobljene vojnike NOV.

10. *Poručnik SCHULZE,* Austrijanac, komandir 1 kompanije, 1 bataljona, 738 regimente, mučio je kod Imotskog, Duvna i Livna i mitraljezom streljao zarobljene vojnike NOV.

11. *Oberlajtnant WIEDNER,* rodom iz Bavarske, oficir 1 bataljona 738 regimente, mučio je i pobio oko 100 vojnika NOV u Kalinoviku, jula 1943, prilikom V-te ofanzive.

12. *Poručnik WEISS,* rodom iz Graz-a, oficir 3 kompanije, 2 bataljona, 738 regimente, je u Crnoj Gori, prilikom V-te ofanzive, lično terorisao stanovništvo i klao zarobljene vojnike NOV.

13. *Poručnik TENIZEL,* Austrijanac, oficir 3 kompanije, 2 bataljona, 738 regimente, je kod Danilovgrada terorisao narod i klao zarobljene vojnike NOV.

14. *Poručnik AHRENZ,* iz Saarbrücken-a, oficir 9 kompanije, 2 bataljona, 738 regimente, takmičio se sa prethodnom dvojicom u vršenju zločina nad narodom Crne Gore i vojnicima NOV.

15. *Oberfähnrich SCHULEIN,* Austrijanac, u 2 bataljonu, 738 regimente, komandir baterije na Gracu kod Omiša, opasni član naci-partije, lično je mučio, a zatim ubijao zarobljene vojnike NOV u Crnoj Gori i kod Kalinovnika u V-oj ofanzivi.

16. *Feldwebel KRUSE,* iz Pruske, iz 2 bat., 738 regimente, pored toga što je pljačkao civilno stanovništvo Bosne, Hercegovine i Crne Gore, ubio je u Starom Baru lično 8 vojnika NOV i nekoliko građana.

17. *Feldwebel STUBENRAUCH,* iz Rajha, u 2 bat. 738 regimente, je u Konjicu 24-VII-1943 streljao 7 zarobljenih vojnika NOV, a kod Kolašina ubijao decu.

18. *Feldwebel KINAS,* iz Rajha, u 2 bat. 738 regimente, je u Crnoj Gori uleteo 1943 godine, kao podnarednik, streljao 15 zarobljenih vojnika NOV i odmah bio unapređen u čin narednika. Na ostrvu Braču je poubijao 30 civila.

19. *Podoficir KAJUMI,* iz Tirola, iz iste jedinice, u Kolašinu je lično streljao 3 zarobljena vojnika NOV.

20. *Podoficir KRAFT,* iz Beča, u istoj jedinici, isticao se svojim krvološtvom, a u Crnoj Gori streljao 15 zarobljenih vojnika NOV.

Ovo je dosad utvrđeno o tome kako je u delo sprovođeno zlikovačko naređenje general-majora Rüblera i njegove hitlerovske Vrhovne Komande, odnosno njegove hitlerovske vlade Nemačke.

B 042715

H4076 – 0089

Izdajstvo Draže Mihailovića

Ovde ćemo, samo uzgred, obratiti pažnju na izvesna mesta u nemačkim dokumentima, koje smo ovde objavili u faksimilima, na kojima se vidi vojna saradnja četničke organizacije Draže Mihailovića sa nemačkom vojskom u koncentričnoj ofanzivi na oslobođenu teritoriju Hercegovine i XXIX-tu udarnu diviziju NOV, koja je branila ovu oslobođenu teritoriju i razbila ovu ofanzivu od 11-VII-44, do nogu potukavši neprijatelja. U ovim okupatorskim vojnim operativnim dokumentima vidimo da je na dan 11/VII-44 četnička organizacija Draže Mihailovića bila pod komandom nemačkog generala Neidholdta.

U rasporedu nemačkih snaga koje će učestvovati u koncentričnom napadu na oslobođenu teritoriju, general-lajtnant Neidholdt navodi u tački 3, pod A i G, »Četnički odredi na liniji Odžak—Kifino selo i u Ulogu« (slika 25), a obaveštajni pukovnik iste divizije Bussman obaveštava pod II: »*Cetniks. Führungsstäbe von DM-gebundenen Cetniks z. Zt. in Kifino selo, Nevesinje, Stolac, Bileca, Gorica. Diese Cetniks kämpfen mit der Deutschen Wehrmacht zusammen.*« (»*Četnici. Štabovi četnika koje je organizovao D. M. (Draža Mihailović) nalaze se sada u Gacku, Kifinom selu, Nevesinju, Stocu, Bileći, Gorici. Ovi četnici se bore zajedno sa nemačkom vojskom.*«)

Ono, dakle, što se čita ovde u samim nemačkim operativnim dokumentima, jeste da se izdajnička organizacija Draže Mihailovića borila rame uz rame sa nemačkim okupatorima u ofanzivi od 13/VII-44 protivu oslobođene teritorije Hercegovine i protivu Narodno-oslobodilačke vojske. Izdajstvo četničke organizacije, sa Dražom Mihailovićem na njenom čelu, utvrđuju, pored mnogih drugih, i ovi dokumenti.

Na osnovu gore izloženih dokumenata i konkretnih dokaza, *Državna komisija* utvrđuje da su nad narodima Jugoslavije izvršili teške ratne zločine, pored Hitlerove vlade i Vrhovne komande nemačke oružane sile, još i pod njihovom komandom: *generallajtnant NEIDHOLDT, obaveštajni pukovnik BUSSMANN, potpukovnik DIETSCHE, generalmajor RÜBLER, major THÖRNER, pukovnik TIETZE, kapetan PREUSLER, poručnik WAGNER, kapetan FRIEGER, poručnik WOLFINEK, poručnik FÖRSTINAUER, kapetan WIETEMAN, poručnik WIETER, porujnik SCHULZE, Oberlajtnant WIEDNER, poručnik WEISS, poručnik TENIZEL, poručnik AHRENZ, Oberfähnrich SCHULEIN, Feldwebel KRUSE, Feldwebel STUBENRAUCH, Feldwebel KINAS, podoficir KAJUMI, podoficir KRAFT.*

B042716

H4076 – 0090

Na osnovu mnogobrojnog drugog dokaznog materijala, koji će Državna komisija naročitim saopštenjem objaviti, i na osnovu gore iznetih dokumenata, *Državna komisija* utvrđuje za izdajnika i teškog ratnog zločinca DRAŽU MIHAILOVIĆA, glavnog organizatora i komandanta čitave četničke bande, takozvane »Jugoslovenske vojske u otadžbini«, a posebno četničkih jedinica koje su, kao i ostale jedinice četničke bande na drugim mestima, učestvovale na strani Nemaca, a pod komandom Neidholdta u ofanzivi na oslobođenu teritoriju Hercegovine.

Državna komisija smatra da svi ovi nemački ministri, generali, oficiri i podoficiri, kao i izdajnik i težak ratni zločinac Draža Mihailović, moraju biti strogo kažnjeni zato što su naredivali, organizovali i vršili zverske zločine nad narodima Jugoslavije.

Pretsednik Državne komisije,
Dr. **Dušan Nedeljković**

Sekretar,
Dr. **Ivan Grgić**

B 042717

H4076 – 0091

САОПШТЕЊЕ БР. 6

Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача

На основу докумената које је досад прикупила, испитала и објавила *Земаљска комисија* СНОС-а, *Државна комисија* утврђује да су немачки окупатори, својим безбројним и разноврсним злочинима које су вршили над словеначким народом, плански ишли на то да га у кратком року униште.

Ово се јасно види из следећих чињеница које је објавила словеначка Земаљска комисија.

Расељавање словеначког народа

Хитлеровци су одмах после упада у Доњу Штајерску, Горењску и Источну Долењску угушили цео словеначки јавни и културни живот, затворили школе, спалили све словеначке књиге и затворили све интелектуалце, свесније сељаке, раднике и привреднике. По затворима су их срамотили и унижавали, затим су 12.000 њих депортирали у Недићеву Србију, 18.000 у Павелићеву Хрватску, где су били без средстава за живот, настањени у крајевима где су православни Срби били истребљени. Велики део тих депортираних, нарочито деце и стараца, су поумирали од немаштине. Затим су стопостотно иселили крајеве са обе стране Саве уз хрватску границу и преко 60.000 сељака и радника насилно послали у Шлезију, а нису им дозволили понети, осим личног веша, ништа друго. Тамо су их као сужње терали на принудан рад у рудницима и фабрикама. Неке су од њих гонили на пољопривредни рад у Пољску и Украјину, а девојке у војничке борделе. Ретко ће ко од тих депортираних да се врати у отаџбину. На њиховој земљи и у њиховим домовима Немци су населили Бесарабијце и Кочеваре. Грозан је био начин депортације. Ево примера што га је саопштио један

H4076 – 0092

жељезничар: Приликом транспортовања одвојили су децу од родитеља, па се у једном вагону за време вожње нашло 42 леша деце која су помрла од глади. На хиљаде словеначких радника и интелектуалаца је било пресељених у Немачку, а хиљадама словеначких младића насилно мобилисано и послато на фронт против Савезника. Главно је било да се словеначки народ расели, да би се разбио и најзад уништио.

Логори смрти и стрељање талаца

И поред убрзане германизације покрајине у којима раније није било ни 2% Немаца — на хиљадама скупова говорили су вође Хајматбунда *Штајндел* и његови људи, да Штајерци нису Словенци, већ Немци који говоре словеначки и који се сада враћају у крило Немачке.

Да угуше сваки и најмањи знак народне свести, Немци су палили словеначке домове, одводили народ у концентрационе логоре, нарочито у злогласни Дахау, где их је хиљадама помрло, затварали их по затворима и логорима за принудан рад, свуда их уништавали, мучили и убијали.

Скоро свакодневно су фрктали рафали у дворишту казненог завода у Марибору и Цељу, у Бегуњама и у околини Граца. Група талаца је била у Цељу јавно обешена о касапске ченгеле, на које су набадали вратове људи. У Марибору је морало по пет жртава товарити стрељане таоце у сандуке и на камионе, затим стати пред пушке, идућих пет је морало склонити опет ове, и тако даље. Содна улица у Марибору је била поливена крвљу која је текла из камиона. Изгледа да је број 50.000 тако побијених људи још увек премален, пошто се одједном стрељало по више стотина, а у Грацу чак и по 500 особа. То клање се у мањим групама још увек продужава у Марибору, Цељу, Бегуњама, — а после капитулације Италије и у Љубљани, где су Немци за само један месец стрељали 205 талаца.

Тако је 25-IV-1944 објавио генерал-лајтнант и СС-групни вођа *Ресенер* да је стрељано 25 талаца на подручју којим управља гаулајтер *Рајнер* и генерал *Рупник*.

Тако, Немци су из среза Добрава одвели 50 становника са мотивацијом да иду на принудан рад у Немачку. — На Барје евђ пристижу умрлице из Немачке оних које су наводно одвели тамо на принудан рад, као што су

H4076 – 0093

Јакоб Модиц, угледни поседник, Иван Шкраба и Марија Аличева, чији леш већ три месеца лежи у Гошчи.

Хитлер је 26 априла 1941 наредио штајерском гаулајтеру Др. Иберрајтеру да му „његову Доњу Штајерску поново начини немачком", — и *Др. Иберрајтер* у Доњој Штајерској, са вођом хајматбунда *Штајндлом*, и гаулајтер *Рајнер* у Горењском трудили су се да расељавањем, одашиљањем у логоре смрти, масовним стрељањима словеначког народа испуне жељу Хитлерову.

Најомиљеније им је средство стрељање талаца.

Наведимо само још један пример.

У селу Фрам код Марибора је 16-VI-1944 стрељано 25 талаца, и то: Јоже Хлебец, Антон Негро, Емил Пајтлер, Хенрик Плавшак, Рудолф Шрол, Антон Стухец, Винценц Стухец, Фридерик Старц, Јоже Ступник, Иван Борко, Ернест Црозјан, Јожеф Истинич, Франц Херни, Антон Миклич, Алојз Ортер, Јожеф Оцепек, Франц Подлесник, Богомир Симончич, Франц Рашник, Франц Ракун, Јожеф Захрастник, Антон Ступар, Јоже Берчон, Франц Титовшек и Франц Чесен.

Побијени таоци су сами Словенци, по занимању сељаци, радници, обртници и неколико интелектуалаца. Стрељање је наредио виши СС- и полициски вођа у одбранбеном округу XVIII РЕСЕНЕР, СС-групни вођа и генераллајтнант полиције. У доказ тога служи нам оригинална плаката са објавом стрељања горе наведених жртава и датирана у Марибору 16-VI-1944.

Зверско спаљивање живих грађана

Хитлеровским немачким зверима је ипак био најомиљенији начин уништавања словеначког народа бацањем живих људи, жена и деце у ватру запаљених домова и стаја.

То су они чинили свуда по Словенији, па и у Словеначком приморју.

Тако, 19-V-1944 ујутру, Немци су опколили село Томиње, скупили све мушкарце, затворили их у сенару, ову запалили и пуцали из пушкомитраљеза у њу. Двојицу људи, који нису могли ходати, побили су пијуцима, а три жене, које су хтеле да помогну несретним овим мученицима, бацили су међу остале у ватру. Чуо се врисак народа и језовито запомагање из ватре и дима где су жртве гореле. На тај грозан начин су нашли мученичку смрт:

H4076 – 0094

Kundmachung-Objava!

Vom Feldgericht wurden nachstehende Banditen, Bandenhelfer und Funktionäre der OF wegen begangener Mord- und Raubüberfälle an Untersteirern, sowie wegen Unterstützung kommunistischer Banden

zum Tode verurteilt:

1. Hebler Josef, geb. [illegible], Bergarbeiter, geb. 1903, St. Martin, Zeichnet, Marburg, Bismarckstrasse 21;
2. Negrin Anton, geb. [illegible], Junior, geb. 1908, Laufen, Schmiedehelfer, Marburg, Kärntnerstrasse 35;
3. Peitler Emil, geb. [illegible], September 1911, Packerl, wohn. Zeichnet, Marburg, Hans-Schemm-Platz [illegible];
4. Pivetschnig, Heinrich, geb. [illegible], Juni 1903, Marburg, Krankenkassenkontrollor, Marburg, Brucknergasse 5;
5. Schroll Rudolf, geb. [illegible], 1922, 1924, Marburg, Hilfsarbeiter, Marburg, Gaudeligasse 6;
6. Stuchetz Anton, geb. [illegible], Juni 1911, Hermannsberg, Landwirt, Hermannsberg 18, Gmd. Gem. Sonntag, Kreis Oberradkersburg;
7. Stuchetz Vinzenz, geb. [illegible], April 1900, Klein-Sonntag, Schneidermeister, Marburg, Valentin Schönerstrasse 1;
8. Stura Friedrich, geb. [illegible], Nov. 1915, Gemeinde, Viehzüchter, Marburg-Pragwerker, Bollbrücke 9;
9. Stupnik Josef, geb. [illegible], Juni 1911, Bauer und Marburg, Chauffeur, Marburg, Schmiedereistrasse 9;
10. Berko Johann, geb. [illegible], 1914, 1915, Zwischendorf, Besitzer, Königsberg 13, Gmd. Stainertal, Kreis Pettau;
11. Bresian Ernest, geb. [illegible], Okt. 1910, Fachtal, Lagerhalter, Ratschach 56, Kreis Tribail;
12. Istenitsch Josef, geb. [illegible], März 1895, Vitmarsberg, Versicherungsvermeter, Ratschach 64, Kreis Tribail;
13. Mernik Franz, geb. [illegible], Januar 1908, Pallersberg, Landwirt, Gondorf 2, Gde. Hagenau, Kreis Marburg-Land;
14. Miklitsch Anton, geb. [illegible], Juni 1913, Mokronog, Hilfsarbeiter, unseren Aufenthaltes;
15. Orter Alois, geb. 4. Mai 1904, Waidacz, Hilfsarbeiter, unseren Aufenthaltes;
16. Osterk Josef, geb. 26. Dezember 1911, Osterkid, Handelsangestellter, Ratschach 66, Kreis Tribail;
17. Pödlesnik Franz, geb. [illegible], Juni 1913, Nowitz, Landwirt, Nowitz 4, Gde. Ratschach, Kreis Tribail;
18. Resnik Franz, geb. 28. November 1923, Vosen, Landwirt, unseren Aufenthaltes;
19. Rakun Franz, geb. [illegible], 1908, Rudelsberg, Landarbeiter, Rudelsberg 58, Gde. Ratz i. S., Kreis Cilli;
20. Schrankuk Josef, geb. 01. Oktober 1903, Ratschach, Maschinenführer, St. Margarethen 52, Gde. Ratschach, Kreis Tribail;
21. Simonitschitsch Gottfried, geb. 28. September 1909, Ratschach, Gemeindeangestellter, Ratschach 12, Kreis Tribail;
22. Schuper Anton, geb. 13. [illegible], 1915, Pickenstein, Steinbrecher, unseren Aufenthaltes;
23. Wertschon Josef, geb. 10. Februar 1923, Bakar, Fotograf, unseren Aufenthaltes;
24. Tomschek Franz, geb. 9. September 1925, Laibach, Zahntechniker, Ratschach 20a, Kreis Tribail;
25. Tschessen Johann, geb. 8. September 1904, Laibach, Reichsbahninspektor, Steinbrück 7, Kreis Tribail.

Das Urteil wurde am 16. Juni 1944 in Frauheim, Kreis Marburg-Land, am Tatort der letzten Verbrechen vollstreckt.

Marburg-Drau, am 16. 6. 1944.

Po prekem sodišču so bili sledeči banditi, pomagači in voditelji OF, radi izvršenih umorov ter roparskih napadov na spodnještajersko prebivalstvo, kakor tudi radi podpiranja komunističnih tolp

obsojeni na smrt:

Sodba je bila izvršena dne 16. junija 1944 v Frauheim-u, Kreis Marburg-Land, na licu mesta zadnjih zločinov.

Der Höhere SS- und Polizeiführer im Wehrkreis XVIII
gez. **RÖSENER**
SS-Gruppenführer und Generalleutnant der Polizei.

Сл. 28. — Ресенерова „Објава" о стрељању 25 талаца

H4076 – 0095

1) *Матко Јожеф,* 56 година старости кућни број 1,
2) *Тонц Андреј,* 70 година старости, к. број 3,
3) *Тонц Андреј,* 45 година старости, к. број 2,
4) *Коцјанчич Иван,* 55 година старости, к. број 6,
5) *Коцјанчич Сречко,* 15 година старости, к. бр. 6,
6) *Јагодник Јожефа,* 23 година старости, к. број 10,
7) *Јагодник Јожеф,* непознате старости, к. број 10,
8) *Јагодник Иванка,* 14 година старости, к. број 10,
9) *Урх Иван,* 56 година старости, к. број 11,
10) *Урх Јожефа,* 45 година старости, к. број 12,
11) *Коцјанчич Јожеф,* 26 година старости, к. број 12,
12) *Урх Милан,* 14 година старости, к. број 12,
13) *Логар Јожеф,* 78 година старости, к. број 14,
14) *Логар Антон,* 43 године старости, к. број 19,
15) *Логар Иван,* непознате старости, к. број 21,
16) *Крашевич Антон,* 18 година старости, к. број 21 (из Равчи),
17) *Јагодник Иван,* 55 година старости, к. број 25,
18) *Бошт јанчич Иван,* 44 година старости, к. број 27,
19) *Логар Јосип,* 38 година старости, к. број 28,
20) *Логар Франц,* 55 година старости, к. број 32,
21) *Матко Марија,* непознате старости, к. број 36,
22) *Матко Иванка,* 24 године старости, к. број 36,
23) *Матко Алојз,* 18 година старости, к. број 36,
24) *Примц Антон,* 88 година старости, к. број 38,
25) *Примц Марија,* 77 година старости, к. број 38,
26) *Цетин Франц,* 46 година старости, к. број 39,
27) *Урх Антон,* 46 година старости, к. број 41,
28) *Божич Алојз,* 36 година старости, к. број 41,
29) *Тонц Јосип,* 50 година старости, к. број 34,
30) *Урх Јожеф,* 50 година старости, к. број 13,
31) *Урх Иван,* непознате старости, к. број 13,
32) *Урх Милан,* 14 година старости, к. број 12,
33) *Коцјанчич Јожеф,* непознате старости, к. број 12,
34) *Логар Јожеф,* непознате старости, к. број 12.

Немци су, затим, продужили пут у Залесје, одакле су становници из страха од исте судбине побегли, али су ухватили два старца, убили их и бацили у ватру кућа које су запалили. Неку жену у бекству стрељали су, па је затим још и заклали.

Ту су нашли смрт:

35) *Лакота Ивана,* 70 година старости, кућни број 7,
36) *Деклева Урша,* 71 година старости, к. број 8,

H4076 – 0096

Сл. 29. — Немачко убијање становништва и паљење кућа 18 маја 1944 у Бркинама (Северна Истра)

H4076 – 0097

37) *Примц Ана,* 85 година старости, к. број 9,
38) *Примц Франц,* 49 година старости, к. број 9,
39) *Примц Ангела,* 5 година старости, к. број 5,
40) *Лакота Антон,* 84 година старости, к. број 9,
41) *Лакота Марија,* 99 година старости, к. број 9.

Осим жртве под 35), сви су остали нашли смрт у пламену.

Кад је ове Немце на путу за Прегаре разбила партизанска заседа, они су се пробили у Подбеже и тамо у млину заклали 80-годишњу жену, њеног сина и 4-годишњег унука, кућу запалили и лешеве бацили у ватру. Само село Подбеже су запалили и 40 мушкараца побили и бацили у ватру. Поподне су Немци добили велико појачање, партизанска заседа морала се повући. Немци су тад запалили Прегаре, Хује и Габерк, убили два старца и три средовечна мушкарца стрељали. Остало становништво су партизани благовремено иселили.

Овде су нашли мученичку смрт:

42) *Саина Иван,* 61 годину старости, кућни број 2,
43) *Гостинчич Антон,* 48 година старости, к. број 5,
44) *Чуш Рудолф,* 16 година старости, к. број 7,
45) *Валенчич Иван,* 44 година старости, к. број 8,
46) *Барбо Антон,* 59 година старости, к. број 10,
47) *Барбо Антон,* 58 година старости, к. број 11,
48) *Фабјанчич Јосип,* 47 година старости, к. број 13,
49) *Маврич Јожеф,* 66 година старости, к. број 14,
50) *Ширцељ Петар,* 56 година старости, к. број 17,
51) *Крижман Јоже,* непознате старости, к. број 16,
52) *Крижман Јоже,* син првонаведеног, 40 година старости, кућни број 10,
53) *Крижман Рудолф,* непознате старости, к. број 13,
54) *Зодел Иван,* 46 година старости, к. број 19,
55) *Чош Франц,* 47 година старости,
56) *Примц Јожеф,* 55 годниа старости, к. број 22,
57) *Вичич Антон,* 40 година старости, к. број 26,
58) *Маврич Рудолф,* 30 година старости, к. број 28,
59) *Лакота Антон,* 45 година старости, к. број 30,
60) *Мршник Петар,* 47 година старости, к. број 31,
61) *Барбо Иван,* 47 година старости, к. број 32,
62) *Фабјанчич Иван,* 50 година старости, кућни број 35,

— сви ови из села Подбеже. Осим жртава под 38), 52) и 58) спаљени су и ови, неки и живи. Под број 58) наведени Ма-

H4076 – 0098

Сл. 30. — Зверско немачко мучење и убијање словеначких партизана

H4076 – 0099

врич Рудолф погођен од звери куршумом у остави која је горела, покушавао је рањен да побегне, али је у бегству био погођен и умро након два сата.

Из села Прегарје били су спаљени:

63) *Лавер Јалоб,* 80 година старости, кућни број 80,
64) *Бобнич Ивана,* 72 године старости, к. број 80.

У селу Габерку стрељани:

65) *Франк Иван,* 64 година старости, кућни број 10,
66) *Франк Јожеф,* 63 године старости, к. број 5,
67) *Томажич Мирко,* 24 године старости, к. број 1.

Томажич Мирко био је тежак болесник.

Свеукупно побили су тога дана 75 особа и спалили у наведеним селима 270 кућа. Неколико мушкараца су одвукли да би им ови носили муницију, затим су их у једном јарку стрељали.

Немци који су извршили ове злочине, били су чланови СС-одреда из Трста. Домобранске јединице које су учествовале при овим походима, припадале су посади у Толмину, и њима је командовао домобрански капетан ЦВЕТЛИЧИЧ, и њему потчињени ФРФОЉА ВИКТОР.

Командант Јадранске оперативне зоне је генералоберст фон ЦАНГЕН, и до њега генерал КИБЛЕР. Заповедник 16 СС панцергренадира у Приморској је СИМОН. У Горици је СС-групни вођа генерал ГЛОБОЧНИК.

Дана 22 маја 1944 су Немци у Словеначком Приморју напали Гор. Церово и тамо стрељали као таоце, пред кућом поседника Бурје, десет особа, сваку посебно појединим хитцима кроз уста, нос и очи. Петоро деце поседника Бурје морало је присуствовати стрељању свога оца. Кућу су злочинци спалили, децу отерали од куће. Пљачкали и палили су још и даља села, запалили су много кућа у Небљем, Крушевју и Брегу. У овим селима стрељали су укупно 21 мирног становника, људе, жене и децу. У Шент Ловренцу навалили су у гостионицу Петернел, где су закључали пет чланова Петернелове породице са још неким непознатим страним лицима у кућу, па затим кућу запалили; тако је спаљено седморо невиних особа. У Шент Ловренцу стрељали су више особа оба пола. Исто су тако поступали и раније, када су 18-III-1944 пуцали топови на села Церкно, Оталеж и Равне, стрељали машинским пушкама мирно грађанство и том приликом спалили преко 50 кућа.

H4076 – 0100

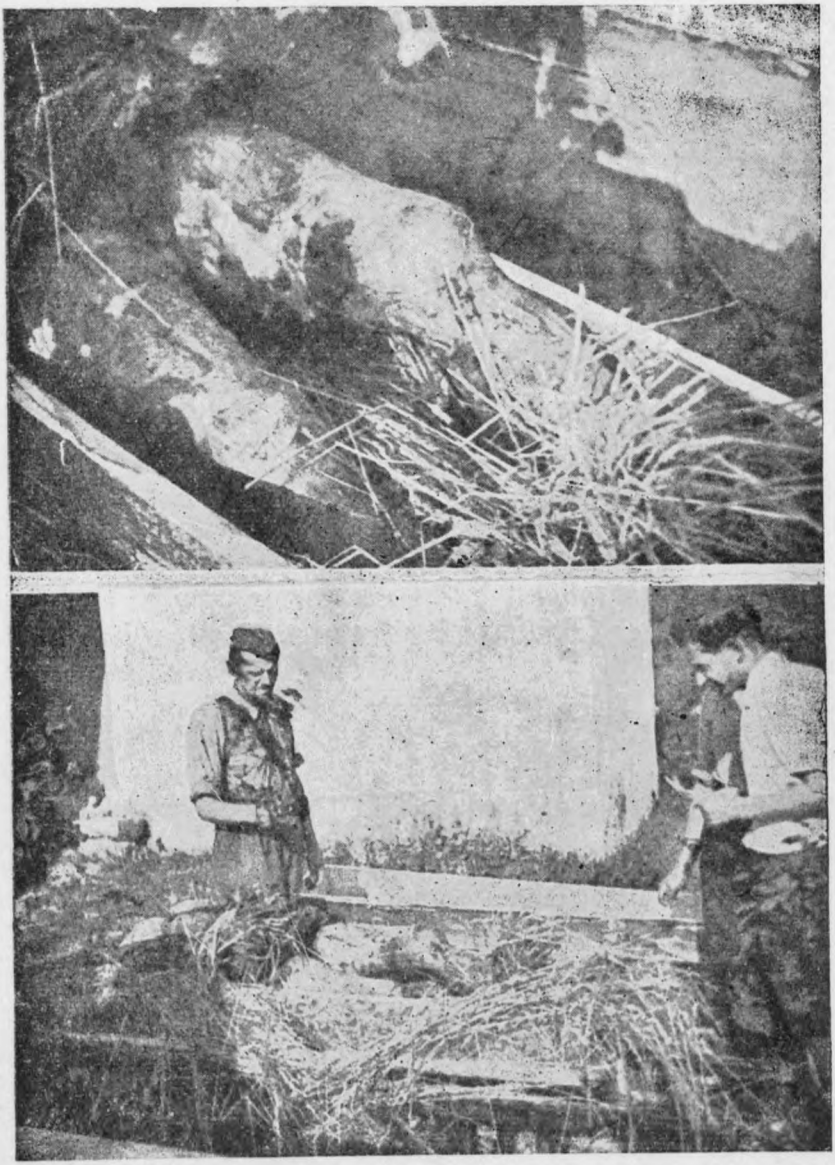

Сл. 31. — Чланови словеначке земаљске комисије испитују лешеве Марије Краљ и њене кћери које су од окупатора и њихових помагача зверски мучене и убијене у своме селу Племберку (код Новог Места)

H4076-0101

Око 210 људи 33 чете СС-оваца, под командом неког команданта који има гвоздену руку, изненада је 18 маја 1944 опколило село Ореховицу код Загорја на Сави. Утерали су све становништво у куће и запретили им да ће свакога ко се буде појавио, стрељати. Поседник Цирил Сопотник покушао је да побегне, али га је одмах смртно погодио немачки куршум.

Опколили су имања Франца Кланчишара, Цирила Сопотника и Ивана Дрновшека, те су зграде у којима је био свет затворен, запалили. Кланчишару је изгорела кућа, штала, сушница жита и сена, и остава за жито. Дрновшеку кућа, млин, и све споредне зграде; Сопотнику, пак, кућа и млин. У Кланчишаревој кући је изгорело 6 живих особа, међу њима 1 и по годишњи син Славко; у Сопотниковој кући 7 особа, међу њима 4 малолетне деце.

После тих зверстава су Немци и даље остали у селу, и идућег дана стрељали још сељанку Дрновшекову, која се вратили кући, и бацили је на још усијано згариште њеног дома.

Садистички хитлеровци и лешеве масакрирају

6-VI-1944 су домобранци и Немци код Радовнице код Мирне стрељали Јожефу Коленчеву из Мирне, мртвој подигли сукњу, раставили јој ноге и мртву искасапили. Њеног мужа Јанка Коленцоа стрељали су на Трбинцу. Имање су опустошили.

Зверско хитлеровско уништавање партизанске болнице

Немци врше помоћу домаћих издајица белогардиста и у Горењској страхотна зверства над мирним грађанством.

9-V-1944 издали су Рупникови домобранци Немцима једну партизанску болницу. Немци су везали и отерали 35 болесника и болничког особља, 10 пак, који нису могли ходати, поређали су у ред, стрељали у главу, мртве бацили на гомилу, набацали дрва и запалили.

Нико Чемаз, који је био међу ових 10 жртава а није био добро погођен у главу, неприметно се извукао из гомиле која је горела и поднео записнички изјаву.

Немци су спалили ближње село Рове и запретили спаљивањем свих околних села. Немци се тиме нису огрешили само о изричите забране Хашке конвенције о рату и међународном уобичајеном ратном праву, већ и о начела цивилизације и човечности.

H4076-0102

Хитлеровско мобилисање словеначког народа

Народ у Горењској, који за последње три године трпи страхотна насиља принудног исељавања безброј породица, отеривањем хиљадама на принудан рад у Немачку, принудном мобилизацијом, затворима и уништавајућим интернацијама, плаћањем крвљу таоца у Бегуњама и другде, трпи још даље од окупатора, али сада помоћу словеначких издајица. Сва ова насиља утврђујемо; а сви чиниоци, како директни убице тако и њихови претпостављени, нарочито гауфирер *Рајнер,* који је прогласом мобилизације 23 и 25 годишта у такозваној „Љубљанској покрајини" дана 4-VI-1944 учинио нов ратни злочин међународног права, биће за све ове злочине кажњени.

Терор над борбеним словеначким народом Штајерске

Тешким терором противу мирног цивилног становништва окупатори су одговорили на народноослободилачки устанак Словенаца у Штајерској. Бесни у својој немоћи, хитлеровски крволоци ИБЕРРАЈТЕР и вођа хајматбунда, гауфирер ШТАЈНДЛ, су путем објава оглашавали да ће ти и ти мирни грађани, рођаци народних бораца, бити стрељани, да ће домови њихових сељака бити претворени „у прах и пепео", и да ће читава села из којих има партизана, опљачкати, раселити и попалити.

Такву су једну објаву, на пр., издали они 10/7-1944, и исте вечери приступили остваривању њеног садржаја. Верманшафт из Словењградца је ухапсила Ивана Врхњака из Св. Једерте, оца 7 деце. Идућег дана ујутру стигао је камион са 12 талаца из мариборског затвора у Памече. Ове таоце и Врхњака су ставили уза зид гробља, скинули их до паса, везали им очи и крајевни сељачки вођа (ортсбауернфирер) *Третјак* морао је уз присуство целог села, два СС-официра и осталих да прочита пресуду. Свештеника им нису одобрили. Под плотуном вермана пало је 12 најбољих људи: Ферлуга Иван, рођен 6-VI-1897 у Трсту, грађ. инж. Марибор; Хаџић Хасиб, радник; Кастелиц Јосип, радник; Качич Фердинанд, обућар; Комад Карел, рудар; Кошар Матија, радник; Крвх Иван, сељак; Мрак Иван, столар; Земљич Иван, ткач; Штрасер Карл, радник; Чечко Франц, општински намештеник; Врхњак Иван, гостионичар. Сахранити их нису дали на гробљу, већ у неком воћњаку.

H4076-0103

Затим су хитлеровски злочинци затворили и у Памечама читаве породице: Антон Рачл са 3 члана, Иван Рачл са 5 чланова, Франц Ховник са 4 члана, Матија Лазник. Из Св. Једерте одвели су породицу Ивана Врхњака са 7 чланова и породицу Франца Мрзела. Из Шент Јанжа одвели су Марију Часл са 3 члана, Зофку Гнаумужеву (остали су побегли), Јожефу Бартову са 7 чланова, Ленарта Крпача са 3 члана, Симона Гологранца; трговкињи Марији Јамниковој, која је побегла, оба детета, и Терезију Јамникову у Отишком Врху.

Спалили су куће Антона Рачла и Ивана Рачла. У Шт. Јанжу су од породица одвојили мушкарце и жене и све мајке од деце и одвели их према Марибору. Верманшафт је опљачкала све куће ових породица.

Нарочити окупаторски терор на словеначком приморју

Са нарочитом жестином су немачки окупатори, уз помоћ италијанских фашиста и Рупникових белогардејаца и домобрана, навалили на цивилно становништво словеначког народа Приморја, који ступа у НОВ да се бори за своју слободу.

Тако, 15-IV-1944 су Немци у Саводњама напали студента Леандра Горкича и Његована Мозетича, стари 18 и 20 година, те 24-годишњег Шантина из Сплита. Овај је пао, остала двојица су били рањени. Горкичу је успело да побегне, док су Мозетича ухватили. Пред црквом су га, уз помоћ фашиста, обесили заједно са мртвим Шантином. Жртвама су на тело прикачили цедуље са написом: „Пуцао на Немце, за нас је партизан". Висили су до идућег дана до 16 сати. Немци су спалили и опљачкали кућу бр. 52 у Саводњама, где су наведене нашли, сопственика Горкич Андреју и Ивана одвукли у немачко ропство. Леандер Горкич је од задобивених рана умро.

30-V-1944 су Немци у селу Манцано за два погинула Немца јавно обесили 24 особе, оставили их да висе три дана и забранили да их ко скине пре.

9-VI-1944, те у идућим данима, су јединице СС из Трста извршиле следећа убиства:

а) у Шебрељама:

1) *Хвала Иван,* из Шебреља број 61, — стрељан је пред својом кућом;

2) *Чернилогар Франц,* из Шебреља број 64. Њему су СС војници, када је рањен у ногу лежао на поду, сломили обе ноге, бајонетом извадили десно око, па тек овако мученом кундацима разбили главу;
3) *Чернилогар Јулију,* рођ. Озебек, убили су када се са рада на њиви враћала кући;
4) *Грошељ Јожа,* из броја 154, је покушавао да гаси своју кућу. Када су то приметили, СС-овци су при-

Сл. 32. — Немачки крвник се снима заједно са својом убијеном жртвом

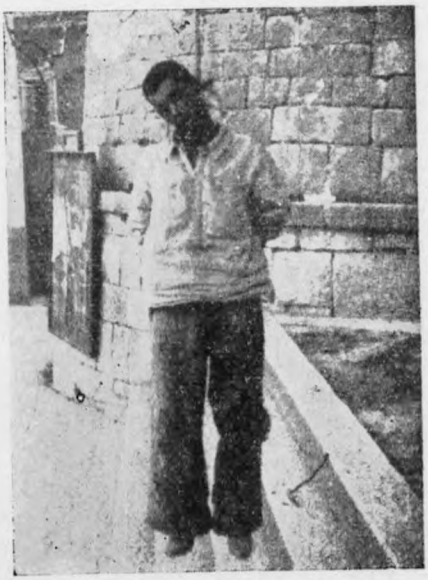

Сл. 33. — Немачко зверство у Словеначком Приморју

пуцали на њ машинским пушкама и погодили га. Рањен, пао је он у ватру и изгорео;
5) *Божич Франц,* из броја 3, 80-годишњи старац, је стрељан кад је журио према запаљеној штали да би спасао своју једину краву;
6) *Бончина Андреј*-у, исто тако цивила, стрељали су.

б) у Реци:

7) *Подреко Андреј*-у и
8) *Подобник Алојзију,* из броја 24, СС-овци су стрељали док су се враћали са рада на њиви, а ова последња је носила на рукама своје 4-годишње дете.

H4076-0104

H4076-0105

в) у Јагрочама:

9) *Тушар Јожу*, кога су стрељали и ако је био болесник;
10) *Тушар Антона*, кога су већ мртвога тукли кундацима по глави.

Истовремено су спалили: у селу Шебреље 96 кућа заједно са споредним зградама; у Реци 12 кућа са споредним зградама; и у Јагрочама 31 кућу са споредним зградама.

Све то извршиле су СС трупе из Трста. Одговорни командант јесте СС-генераллајтнант И. ГЛОБОЧНИК.

Сл. 34. — Масовно стрељање талаца на Словеначком Приморју

Приликом офанзивних акција у Брдима немачки окупатори су, како је утврђено, спалили 33 куће и 20 споредних зграда, побили 34 лица, 18 живих спалили.

16-VI-1944 су немачки нељуди ухватили на Хрибу код Св. Павла умоболног Франца Чермеља из Подгоре-Вртова, вукли га везаног кроз Чрниче, ударали га кундацима и кочевима, да су кочеви остали крвави. Најзад су га са 3 метка из револвера убили.

Истог дана су немачке звери и домобрани у селу Подгора-Вртовима грозно истукли сељанку Алојзију Першичеву

и тражили да се скине гола. Кад је то одбила, затворили су је са децом у кућу и кућу запалили. Када је већ све било у пламену, спасли су је али помрачена ума.

18-VI-1944 су дошли Немци у село Равне изнад Чернича и из неке куће извели мирне становнике Јосипа Шлејка и Јосипа Деклеву из Старе Васи код Постојне, тукли их, натоварили им тешке сандуке муниције и у оближњој шуми стрељали.

17-VI-1944 су немачки гадови и њихови верни помагачи домобрани у селу Трново покупили седам девојака од 14

Сл. 35. — Немачко зверско убијање заробљених словеначких партизана

до 18 година и одвели их у село Крницу, где су их затворили у засебну собу и изјавили да могу спасити живот само на тај начин ако им се подаду. Истовремено су довели три заробљена партизана, чије су руке биле везане на леђима, лица крвава и који су услед мучења једва стајали на ногама. Под кухињским прозором натакли су им око врата гвоздену жицу и сву тројицу одједном неком нарочитом справом повукли навише. Уз грохотни смех су пустили на њих великог полициског пса, који је живим жртвама кидао комаде меса. Девојке су сутрадан одвели. Само је једној успело да побегне. Село су запалили, те је изгорело 53 куће.

21-VI-1944 су Немци у селу Поточе покупили мушкарце који су се спремали на рад. Винко Шавли, Андреј Подгорник, Рудолф Батагељ, Алојз Бизјак и његов син морали су носити муницију до порушеног моста код села Какање и опра-

H4076-0106

вити мост, а затим су их митраљезом побили. Немачки војници су били родом из Бачке, Седмограшке и Мађарске.

Све жешћа борба народа Словеначког Приморја у редовима НОВ за своју слободу противу немачких и италијанских окупатора изазива код ових зликоваца прави злочиначки бес, кога у својим зверским експедицијама искаљују на мирном становништву, на деци и старцима који се не успеју да на време склоне и не могу да следе борбени партизански покрет Народноослободилачке војске.

Тако на дан 27-VII-1944 дојурио је у село Локве одред Немаца од око 600 војника из Идрије и Горице, коме је било прикључено око 40 домобранаца из Толмина. Они су почели одмах изреда тући свеколико цивилно становништво овог краја, без обзира на старост и пол. Кундацима су тукли, обарали и шамарали 94-годишњег Бенка Штефана из Локве, 85-годишњег Коленц Антона из Локве итд. Под претњом смрти силовали су мајку 3 деце из Локве. По кућама су опљачкали дословно све шта су могли однети, а сву стоку су одвукли. Напљачкану робу су натоварили на кола и само из села Локве су отерали више од 20 крцатих кола напљачкане робе. При томе није било ствари које нису дигли. Винклер Амалији су н. пр. однели поред других ствари и 2 тестере, 2 секире, 2 кокошке, 15 јастука итд.; Шулигој Викторији поред краве, свиње и кокоши чак и домаће зечеве (када је она замолила домобранског изрода, немачког помоћника, да јој остави бар млека деци за вечеру, тако је ударио песницом по образу, да је пала у несвест); Коленц Штефанији опљачкали су, у недостатку другог, једино јаре и овцу.

Сведок очевидац, жупник Јоже Брежан из Локве, изјавио је: „Поступак Немаца и домобранаца био је све пре само не човечански. Како су били дошли без хране, одузимали су без икакве дозволе цивилном становништву говеда и ситну стоку, кокошке, зечеве. Куће које су биле празне, јер су се становници повукли, претворили су у рушевине. На другим местима, где је понеко остао у кући, покупили су баш сву храну, сва одела, сву обућу и хартије од вредности. Новац су изнуђивали оружјем у руци и претњама, да ће дотичног стрељати у року од 5 минута ако паре не преда. И поред тога што су становништво опљачкали и отели му сву храну, покрали су по њивама још несазрео кромпир и тражили од света, да га кухају. Како незрео кромпир нису могли јести, побацали су га. За 12 дана извадили су толико кромпира,

H4076-0107

да је много сељака остало без њега. Наведени вандали претворили су црквену зграду у касарну. Црквену одећу употребљавали су као јастуке, црквено рубље исцепали и употребили као завоје. У цркви су вршили нужду и сву је загадили. Из црквених врата избили су браве и одвукли црквене степенице."

Одговорни за те злочине су команданти: генерал *Киблер,* поручник *Штекер,* поручник *Кроненберг* и поручник *Шуман,* поред непосредних извршилаца, словеначких издајица, домобранаца из Толмина (под командом надпоручника Илије, по псеудониму Петрича, поручника Кук Августина,

Сл. 36. — Немачко зверско убијање заробљених словеначких партизана

поручника Бајт Виктора, поручника Ацкович Александра, вишег наредника Флегарич Вилибалда, наредника Макуц Лудвика итд).

Истог и следећег дана су у крају Чепован око 25 немачких војника из батаљона „Хајне" спалили 23 куће и уједно опљачкали све што су нашли, нарочито намирнице, веш и скупоцености. Сву стоку су одвели. У појединим случајевима су покрали појединцима и већ скувана јела са огњишта. Само у овом крају проузроковано је штете у покретнинама за преко 1 и по милион предратних лира.

Истом приликом су дана 27-VII-1944 у Средњем Локовцу стрељали цивила Шулигој Рафаела и ранили пушчаним мецима цивиле Подгорник Јанеза, Хвала Елизабету и Шулигој Андреја, те и ту опљачкали све што су нашли као: 1624 комада јаја, 95 кгр путера, око 14.000 кгр кромпира итд. У ово-

H4076-0108

H4076-0109

ме селу су били примећени у непријатељским јединицама и фашисти.

Поред извршилаца је за ове злочине одговоран и капетан *И. Хајне*, командант СС-одреда у Идрији, под чијом командом су ови злочини и почињени.

Немоћни бес хитлеровских, фашистичких и рупниковских домобранских зликоваца не пада у Словеначком Приморју само на најнижу грану пребијања стараца, вандалског скрнављења цркве и голога пљачкаштва, већ и много ниже: у лудачки зверско убијање деце и отсецање глава заробљеним борцима Народноослободилачке војске сикиром.

Тако 26 августа 1944, поподне, у 16 часова, враћала се са правца Ајдовшчине према Горици немачка колона од 3 тенка и више камиона.

У селу Село, код Ајдовшчине, играли су се недалеко од куће Кркоча 15-годишњи Славко Подгорник и 10-годишњи Франц Подгорник. Када су чули лупу мотора, хтели су да се сакрију. Подгорник Франц побегао је у нужник. Када је један немачки војник то приметио, зауставио је мотор, пришао нужнику, насилно отворио врата и опалио више метака према Францу Подгорнику, који се срушио смртно погођен. После извршеног злочина војник је продужио пут.

9-VI-1944 и следећих дана извршиле су СС јединице из Трста, којима је командовао генераллајтнант *И. Глобочник*, над словеначким народом у Приморју насиља и злочине које смо већ горе утврдили. Међу тим злочинима починили су они један садистички грозан злочин, који су и снимили и чије снимке имамо и овде објављујемо, злочин који верно одражава зверски бес немоћних, побеђених немачких крволока.

Тога дана су хитлеровски зликовци заробили два војника НОВ и ПОС и довели их у Разоре, где су им бајонетима исекли лице, извадили очи, па их питали да ли сада виде друга Тита.

Затим су сазвали сељаке и обема жртвама пред кућом Седеја отсекли главе.

Тад су обе главе ставили на сто, метнули им титовке и у очне дупље положили цедуље са натписом: „Смрт фашизму — слобода народу!"

Доцније су у борби на једном погинулом Немцу заплењене фотографије из којих се види да се тичу горе наведеног догађаја у Разорима, снимљеног од самих крвожедних

немачких џелата. Те слике грозног немачког зверства ми овде објављујемо.

Прва слика (сл. 37) претставља моменат кад је немачки подофицирски крволок први пут ударио сикиром по врату прве жртве, првог партизана. Овај варварски џелат се при том садистички смеје, док друге хитлеровске звери држе жртву за руке и газе је ногама.

Друга и трећа слика (сл. 38 и 39) претстављају језовиту смрт другог партизана. На првој од ове две види се исти немачки зликовац, без кошуље, како је већ задао први ударац

Сл. 37. — Зверско немачко сечење сикиром главе заробљеном партизану

по врату, који се налази на окрвављеном пању, и замахује да по други пут удари. На другој је ова звер ударила по други пут и глава је пала са пања. И опет се немачки крволок задовољно смеје.

Четврта слика (сл. 40) претставља обезглављене трупове жртава.

На петој слици (сл. 41) су изложене њихове главе на столу. Једној се још увек налази подругљива цигарета у устима и дивна титовка на глави. А на другој се очитује мучење, коме је ова жртва била претходно подвргнута.

H4076-0110

H4076-0111

Сл. 38. — Зверско немачко сечење сикиром главе другом заробљеном партизану

Сл. 39. — Глава је другим ударцем отсечена

Сл. 40. — Бачени обезглављени трупови

Сл. 41. — Изложене отсечене главе партизана

H4076-0112

H4076-0113

На шестој слици (сл. 42) се виде исте главе бачене у траву.

Овде објављујемо и седму слику (сл. 43), која је нађена са претходним, а која претставља трећу жртву, која има исечено лице, доњу вилицу и врат, око које немачки наоружани бандити стоје вукући жртву за косу увис. Десно у дну види се још једна жртва оборена наузнак.

Ова зверства и немачки снимци о њима заиста верно одражавају с једне стране зверску суштину свеколиког фашизма, а с друге неустрашиво, грозно мучеништво кроз које пролазе приморски Словенци, ти двадесетогодишњи робови италијанског фашизма, данас херојски корачајући, уједињени у Народно-ослободилачкој војсци Југославије, своме коначном ослобођењу.

Сл. 42. — Исте главе бачене у траву

Хитлеровски терор у Жумберку

Хитлеровска банда постаје све немоћнија, и у срдитој немоћи, окупивши око себе сав европски олош од француских и холандских пробисвета преко дражиновско-рупниковских домобранских и павелићевских усташких гадова до

Власовљевих „Козака", тих издајица дивне совјетске отаџбине, прави сад бедне испаде на ослобођеној територији Словеније, где на џепарошки начин пљачка, мародерски убија по којег заосталог старца или старицу, силује жене и пали куће, штале и сенаре.

Ево како су, на пример, ови олињали зликовци упали 10 7 1944 год. на ослобођену територију Жумберка. Окупили су они огромну руљу свакојаког олоша, шарено друштво разноврсних разбојника и џепароша.

Напад је извршила 1 козачка дивизија, којој је командовао генераллајтнант *фон Панвиц*. У саставу ове дивизије био је 1. донски коњички и 4. кубански пук, 1. регимента немачких „јегер-ерзац", 1 батаљон гестаповаца, 2 дивизиона артилерије и 10., 13. и 30 усташка бојна. Делове непријатељских јединица водио је домаћи издајица у немачкој униформи *Иван Улага* из Метлике. Током операције највише су претрпела места: варош Метлика, у коју је непријатељ упао за сат и по, и села Драшичи, Чуриле, Росалници и Радовичи.

При упаду у Метлику имали су непријатељски војници унапред спремљене нацрте, које куће треба спалити и која лица нарочито тражити. Тако су спалили Здравствени дом, кућу трговца и бившег жупана Ивана Малешича, гаражу

Сл. 43. — Мучење треће жртве

H4076-0114

H4076-0115

механичара Јоже Цвелбара и Пакара. Изгореле су и 32 зграде за становање и 99 споредних зграда, те штета износи 15,000.000.— предратних динара. Истовремено су опљачкали много кућа и одвукли стоку, намирнице, одела и украли у готовом новцу 312.626 лира, 104 рајхсмарке и 3000 куна. Када се нека госпођа обратила немачком официру за заштиту од пљачке козака, тај јој је одговорио: „Ми смо Метлику запосели, а козаци имају налог да је опљачкају." Остали немачки официри су се жалили да у Метлики има тако мало ствари од вредности. Једној жени су истргли ручни сат. Нарочито су тражили свештеника Модеста Голио и разне друге виђеније људе. Војници, козаци, усташе и Немци, су народу из џепова крали новац. За паљење зграда су имали нарочите ручне шприце са запаљивом смесом и запаљиве фосфорне плочице.

Свештеник Модес Голиа је као сведок изјавио да је упад Немаца у Метлику био најобичнији пљачкашки поход лоповске банде. У једној од цркава су у освештаном колежу за мису мешали сапун за бријање, док им је „монштранца" служила за огледало. У Драшичима су опљачкали цркву, разбили колеж, однели олтарске чаршаве, свеће, завесе, свештеничку одећу и разбили оргуље. Свештеник Голиа одлучно побија мишљење да би Немци могли бити браниоци ма какве културе и осуђује сваку сарданју са њима.

У Метлици убили су више особа. Тако су 16 јула 1944 без узрока стрељали слабоумног 40-годишњег Мартина Воглара у потиљак. Нађено тело је било јако изгорело.

И у Росалницама су тражили одређене особе, које су имали забележене на цедуљама. Сведоке који нису могли дати обавештење о боравишту тражених, тукли су. У овом и другим крајевима силовали су девојке и жене; утврђена су 4 случаја, док се остали, из схватљивих разлога, крију. Жене су натерали на полни однос тучом и тако што су им уперили пушке у груди. Глувог 10-годишњег дечка су тако дуго шамарали и питали да ли сада чује, док им није досадило.

У Радовичима су стрељали сељака Марка Режека, старог 63 године, и заклали другог сељака Марка Режека. У овоме су учествовали Козаци, Немци и усташе. —У виноградима су бурадима за вино вадили чепове да је све вино исцурило. У многим крајевима су становништву подметали муницију, затим се враћали и на основу те муниције тврдили да народ има оружје.

У селу Свржаки су Немци наредили 67-годишњем Мартину Симоничу, да их води у Метлику. Пошто је, услед своје старости, ишао полако, тукли су га и на крају на Жвирковом врху, више Метлике, стрељали. Његову 58-годишњу жену Марију хтео је усташа убити, али како је помакла главу, куршум јој је прошао кроз оба образа. У Божацима су Немци стрељали 60-годишњег Козјан Антона.

У селу Железники Немци су стрељали Јожефа Сепанера. Немачки војник је намерно оставио пушку у његовој кућици у винограду, а после њега су дошли други Немци и тврдили да Сепанер има пушку. Одвели су га у виноград,

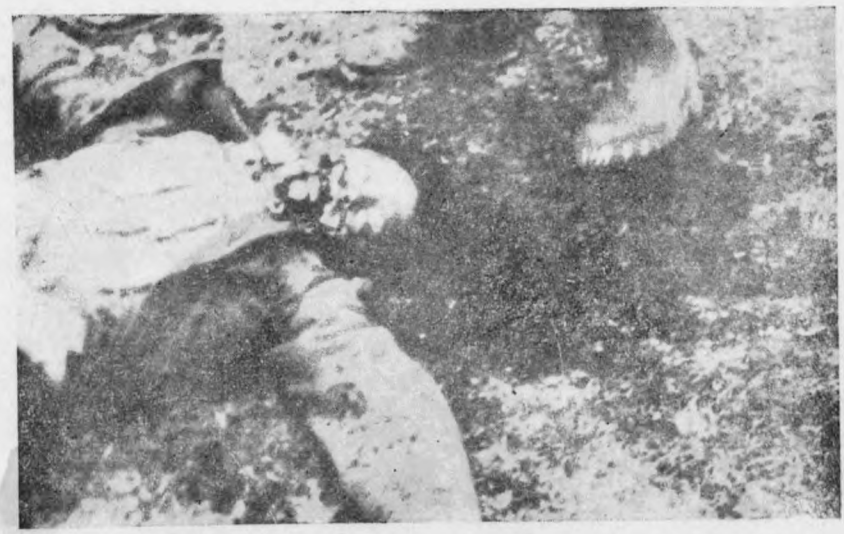

Сл. 44. — Окупаторско зверство на Словеначком Приморју

стрељали га у трбух и потиљак, а затим потпуно опљачкали.

10 јула 1944 је козачка дивизија у селу Драшичи спалила 10 кућа и око 50 споредних зграда и зграда у виноградима. Украли су све што је иоле било од вредности. Једној жени је козачки официр украо новац сакривен испод каде. Увече се вратио и наговарао је на полно општење, јер да ће јој вратити новац ако му се пода. Када је одбила, ударио је тврдим предметом по образу.

Сељанку Даницу Пездирц, која је била у 9 месецу трудноће, хтели су натерати на полно општење, па је неки

H4076-0116

H4076-0117

козак револвером тако тукао по трбуху да се сва надула и родила мртво дете. Ово, као и остале повреде, је званично утврдила лекарска комисија. Оца ове жртве, Антона Жугеља, су одвели Немци, а после 5 дана су га сељаци нашли стрељаног у шуми. 70-годишњу Катарину Жугељеву, сељанку у Драшичима, су испитивали где су партизани. У току испитивања је један војник испалио на њу више метака и пробио јој десну ногу, која је морала бити отсечена. Пуцали су такође и на још једну 78-годишњу старицу, али је метак погодио њеног унука.

У истом селу био је убијен и 69 годишњи Антон Бајук са више метака из митраљеза, кад је покушао гасити своју кућицу у винограду.

У Радовичима су одвели браћу 16 годишњег Мартина и 18 годишњег Антона Мужара, мучили их и затим побили. Кућу су запалили и тела бацили у ватру. Побијене су такође 80 годишња Ана Вришчар и Тереза Јанжекович.

Убиства старица, стараца и умоболника, силовање жена, пљачка и паљење, били су средство којим је овај хитлеровски олош под командом генераллајтнанта *фон Панвица* хтео да улије мирном народу страх у кости и тако га уведе у „нови поредак". Али се народ после тога још чвршће збио око словеначке народне власти и своје народноослободилачке војске.

Из свих горе наведених злочина, која је словеначка *Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача* на многобројним документима подробно утврдила, *Државна комисија* закључује да су, поред Хитлерове владе и Врховне команде, ратни злочинци и њима потчињени извршиоци ових злочина Немци: РАЈНЕР, гаулајтер Горењске; Др. ИБЕРРАЈТЕР, гаулајтер Штајерске; генерал-оберст фон ЦАНГЕН, командант Јадранске оперативне зоне; РЕСЕНЕР, генераллајтнант полиције и СС-групни вођа; генерал КИБЛЕР; генераллајтнант И. ГЛОБОЧНИК, СС- групни вођа у Горици; генераллајтнант *фон ПАНВИЦ*; заповедник 16 СС-панцергренадира у Приморској *СИМОН;* командант СС-одреди у Идрији *И. ХАЈНЕ;* поручник *ШТЕКЕР;* поручник *КРОНЕНБЕРГ;* поручник *ШУМАН;* и помагачи ових немачких бандита и звери генерал ВЛАСОВ; генерал РУПНИК; домобрански капетан ЦВЕТЛИЧИЧ; Цветличичу потчињени ВИКТОР ФРФОЉА; домобрански надпоручник ИЛИЈА по псеудониму ПЕТРИЧ; домобрански поручници КУК АВГУШТИН; БАЈТ ВИКТОР; АЦКОВИЧ АЛЕКСАНДАР; виши

наредник ФЛЕГАРИЧ БИЛИБАЛД; наредник МАКУЦ ЛУДВИК; и ИВАН УЛАГА, из Метлике.

Државна комисија сматра да, поред Хитлера, његове владе и његове Врховне Команде, сви горе набројани немачки генерали, гаулајтери и официри, као и сви горе именовани њихови помагачи а издајници наше државе и народа, морају бити строго кажњени за све злочине које су починили над нашим народом.

Претседник Државне комисије,
Др. **Душан Недељковић**

Секретар,
Др. **Иван Гргић**

H4076-0118

H4076-0119

H4076-0120

Registar imena zločinaca utvrđenih i objavljenih u Saopštenjima 1—6

AHRENZ, poručnik S.br. 5
ALACEVICH, sekretar fašija JOSIP S.br. 1
ANARELLI, komesar S.br. 1
AUTILO DE, karabinijer SALVATORE S.br. 1
BALISTA-CATALDI, kapetan GIOVANNI S.br. 2
BANDINI, direktor logora ATILIO S.br. 2
BARBERO, karabinijer GUIDO S.br. 1
BASTINIANI, guverner Dalmacije GIUSEPPE S.br. 1
BELOSI, I° seniore LUIGI S.br. 1
BELOZZI, major S.br. 2
BIAGI, poručnik S.br. 2
BIANCHI, karabinijer S.br. 1
BIANCHI, kapetan GUIDO S.br. 2
BINDOLO, karabinijer S.br. 1
BITTONI, karab. poručnik S.br. 3
BONINI, general SILVIO S.br. 3
BRUNEO, karabinijer S.br. 1
BUIOLI, karabinijer S.br. 1
BUNGARO, kapetan CC. RR. GIUSEPPE S.br. 1
BUSSMANN, pukovnik S.br. 5
CANADA, potpukovnik S.br. 2
CANTOLINI, marešalo S.br. 3
CAPOGROSSO-CAVAGNIN, major S.br. 1
CARBONE, agent SIGISMONDO S.br. 1
CARBONI, karabinijer S.br. 1
CARUSO, cavv. Uff. PIETRO S.br. 1
CASABRIONI, I° seniore CORRADO S.br. 1
CASANOGO, civilni komesar EMILIO S.br. 4
CASTIGLIONE DE, generale console MASSIMO S.br. 1
CASSU (CASU), karabinijer GIOVANNI S.br. 1
CERLENCO (CRLJENKO) vicebrigadiere di P. S. ANTONIO S.br. 1
CESI, kapetan ANTONIO S.br. 2
CHINICI, general DOMINICO S.br. 2
CIANCABILLA, pukovnik F. S.br. 4
CIGALO FULGOSI, general conte ALFONSO S.br. 1
COCI, pukovnik S.br. 3
CONCINI, kapetan ANTONIO S.br. 1
COPPA Dr., lekar, sekretar fašist. organizac. S.br. 2
COPI, karabinijer S.br. 1
COREL, karabinijer EMILIO S.br. 1
CURRENO, pukovnik GIUSEPPE S.br. 1
DELONGHI, karabinijer GIOVANNI S.br. 1
DIES, sveštenik don LUIGI S.br. 2
DIETZE, potpukovnik S.br. 5
DOIMI, učiteljica ELENA S.br. 1
DUSTI, karabinijer BENITO S.br. 1
ELMI, karabinijer ANTONIO S.br. 1
FADDA, marešalo GIOACCHINO S.br. 1

H4076-0121

FAIS, marešalo GIOVANNI S.br. 1
FALCONE, agent ROCCO S.br. 1
FANTOLI, komesar S.br. 1
FAOTINI, pukovnik FERDINADO, S.br. 1
FICINI, karabinijer S.br. 2
FÖRSTENAUER, poručnik S.br. 5
FRANCESCA DI, brigadijer ANTONIO, S.br. 1
FRANCIOSINI, l° seniore MARIO, S.br. 1
FRANGIPANNE, poručnik GIOVANNI S.br. 1
FRIEGER, kapetan S.br. 5
FRIZARI, kapetan VITO, S.br. 2
FURIA DI, kapetan FERDINANDO, S.br. 4
GAETANO, poručnik GIUSEPPE, S.br. 1
GALTERIO, poručnik ENRICO, S.br. 2
GALVISTI, agent NELLO, S.br. 1
GAMBARA, general GASTONE, S.br. 4
GANDINI, potpukovnik S.br. 2
GEMELLI, major S.br. 3
GIUFREDI, generale console Dott. Ing. GINO, S.br. 1
GIUNDIANI, kapetan GIUSEPPE, S.br. 1
GIUNTA, guverner Dalmacije S.br. 1
GHIY, major GIOVANNI, S.br. 2
GLOBOTSCHNIK, general lajtnant S.br. 6
GRAZIANI, pukovnik FERNANDO S.br. 3
GRAZIOLI, visoki komesar EMILIO S.br. 4
GROSSI, karabinijer BERTIOTO, S.br. 1
GUGLIOTTI, potporučnik S.br. 3
HEINE, poručnik I. S.br. 6
INGLESE, pukovnik S.br. 1
INTRASSA, vicekomesar Dr. MICHELE, S.br. 1
KAJUMI, podoficir S.br. 5
KIEBLER, general S.br. 6
KINAST, Feldwebel S.br. 5
KRAFT, podoficir S.br. 5
KRONENBERG, poručnik S.br. 6
KRUSE, Feldwebel S.br. 5
LA BROCA, brigadijer GIUSEPPE, S.br. 1
LOCCI, automehaničar NICODEMO, S.br. 1
LOMAGLIO, general CESARE S.br. 1
LOMONACHI, učitelj GUIDO (VITO), S.br. 1
LOTI, polic. kvestor PIETRO, S.br. 2
LUBINI, pomorski finans ALFREDO, S.br. 1
MACARIO, general ALESSANDRO, S.br. 4
MAGALDI, general GHERARDO, S.br. 1
MAGGIARO VERGANO, general nobile ERNESTO, S.br. 1
MALENTACCHI, karab. marešalo S.br. 2
MANDEL Dr., major S.br. 2
MANDERAZZI, brigadijer S.br. 1
MANGANELLI, vicebrigadijer ANGELO, S.br. 1
MARCHI DE, poručnik FEDERICO, S.br. 1
MARCO DE, poručnik S.br. 2
MARENGHI, guardia scelta di P. S. RICCARDO, S.br. 1
MARINI, agent S.br. 2
MARINI, karab. marešalo S.br. 2
MAROTTA, general S.br. 2
MASTROIANI, potpukovnik OTTAVIO, S.br. 1
MAZZOLINI, visoki komesar za Crnu Goru SERAFINO, S.br. 2
MELOCHI, kapetan S.br. 1

MILAN, kapetan CARLO, S.br. 1
MINUTELLI, kapetan FABIO, S.br. 1
MONTORI, automehaničar GIUSEPPE, S.br. 1
MONTAROLI, kapetan SABINO, S.br. 2
MONTUORO, pukovnik S.br. 2
MORIGHI, karabinijer ANGELO, S.br. 1
MORIGHI, karabinijer GUIDO, S.br. 1
MORO, karabinijer GARINO (GAVINO), S.br. 1
MURGANTI, karabinijer S.br. 1
MURISI, karabinijer NATALE, S.br. 1
MUSSOLINI BENITO, S.br. 4
NAPOLITANO, seniore VINCENZO, S.br. 1
NASCIMBENI, kapetan S.br. 2
NEUHOLDT, general lajtnant S.br. 5
NICOLETTI, advokat TULLIO, S.br. 1
OLIVIERI, I° seniore EDMONDO, S.br. 1
PANARELLI, potporučnik FRANCESCO, S.br. 3
PANVITZ von, general lajtnant S.br. 6
PAOLI DE, brigadijer S.br. 1
PAOLO, potpukovnik GIUSEPPE, S.br. 2
PARDINI, karab. poručnik GIUSEPPE, S.br. 3
PEDRAZOLI, general, S.br. 3
PIACENTE, narednik NICOLO, S.br. 1
PICOLOGIO, poručnik VANI, S.br. 2
PIRZIO-BIROLI, general guverner Crne Gore S.br. 2 i 3
PIZZI, major GIUSEPPE, S.br. 3
PREUSSLER, kapetan S.br. 5
RADINI-TEDESCHI, I° seniore FRANCESCO, S.br. 1
RAGOZZI, potpukovnik S.br. 2
REINER, Gauleiter S.br. 6
RENDINA, komesar Dr. PIETRO, S.br. 1
RESSENER, general lajtnant S.br. 6
ROATTA, general MARIO, S.br. 4
ROBOTTI, general MARIO, S.br. 4
ROCCHI, pukovik S.br 1
ROGANI, kapetan GIANNETTO, S.br. 1
ROMEO, pukovnik PIETRO, S.br. 1
RONCAGLIA, general S.br. 3
RONCORONI, karab. kapetan ALFREDO, S.br. 1
RÜBLER, general major S.br. 5
SALVATELLI, brigadijer S.br. 1
SALVATORE, karabinijer S.br. 1
SANTIENO, vicebragadier CARLO S.br. 1
SANTINI (ODETT.), seniore UMBERTO S.br. 1
SAPARO, agent ANTONIO S.br. 1
SARTORE, caposquadre della M. V. Sn. GIUSEPPE S.br. 1
SCALPA, kapetan GIUSEPPE S.br. 2
SCASELATI, poručnik FRANCO S.br. 2
SCHUHMANN, poručnik S.br. 6
SCHULEIN, Oberfänhrich S.br. 5
SCHULTZE, poručnik S.br. 5
SCUTELLI, karabinijer S.br. 1
SERRENTINO, cavv. Uff. VINCENZO S.br. 1
SESTILLI, potpukovnik CC. RR. GUARTIERO S.br. 1
SIMON, zapovednik SS pancegrenadira S.br. 6
SIRACUSA, kapetan S.br. 2
SORDI, pukovnik S.br. 4
SPITALIERI, major S.br. 2
STECKER, poručnik S.br. 6
STUBENRAUCH, Feldweber S.br. 5
SULAS, karabinijer GIOVANNI S.br. 1
TARANTINO, marešalo ANTONIO S.br. 1

H4076-0122

H4076-0123

THÖRNER, major S.br. 5
TENIZEL, poručnik S.br. 5
TERRANOVA, potporučnik IGNAZIO S.br. 1
TITZE, pukovnik S.br. 5
TONELLI, vicebrigadijer ENRICO S.br. 1
TORZIELO, major MARIO S.br. 3
TOSCANINO, pukovnik ANTONIO S.br. 2
TUCCI, general S.br. 2
ÜBERREUTER, Gauleiter, S.br. 6
VACARO, karabinijer CARMELLO, S.br. 1
VACARO, karabinijer NATALE, S. br. 1
VANINI, marešalo GIUSEPPE, S.br. 1
VASSALLO, direktor logora SILVERIO, S.br. 2
VECCHI DE, major PIETRO, S.br. 1
VECCHIO DE, console ENNIO, S. br. 1
VERGNA, poručnik, S.br. 4
VICENZO DE, Dr., vicekomesar, S. br. 1
VICENZO DE, Dr., S.br. 1
VIGNERI, pukovnik ACHILLE, S. br. 1
VIRGILIO, karab. marešalo, S.br. 2
VISCARDI, vicebrigadijer GIUSEPPE, S.br. 1
VOLPI, kapetan ADAMO S.br. 1
WAGNER, poručnik S.br. 5
WEIS, poručnik S.br. 5
WIEDNER, nadporučnik S.br. 5
WIETEMANN, kapetan S.br. 5
WIETER, poručnik S.br. 5
WOLFINEK, poručnik S.br. 6
ZANGEN von, general obrst S.br. 6
ZANZI, major GIOVANI S.br. 1
ZONI, komandant divizije S.br. 1

АЦКОВИЋ, домобрански поручник Александар, С.бр. 6
БАЈТ, домобрански поручник ВИКТОР, С.бр. 6
БЕГОВИЋ, члан Месног нац. одбора на Цетињу НИКОЛА, С.бр. 3
БУЈ, секретар Месног нац. одбора на Цетињу МИЛАН, С.бр. 3
ВЕСКОВИЋ, члан Месног нац. одбора на Цетињу СИМО, С.бр. 3
ВЛАСОВ, генерал, С.бр. 6
ГОЈНИЋ, мајор БЛ., С.бр. 3
ЂУКАНОВИЋ, генерал, претс. националног црногорског покрета БЛАЖО, С.бр. 3
ЂУРИШИЋ, капетан ПАВЛЕ, С. бр. 3
КАПИЧИЋ, претс. Месног нац. одбора на Цетињу ДУШАН, С.бр. 3
КУК, домобрански поручник АВГУШТИН, С.бр. 6
ЛАШИЋ, мајор, С.бр. 3
МАКУЦ, наредник ЛУДВИК, С.бр. 6
МИХАИЛОВИЋ, министар војни избегличких југословенских влада ДРАЖА, С.бр. 3
ПАВИЋ, мајор Б., С.бр. 3
ПЕТРИЋ, домобрански подпоручник ИЛИЈА, С.бр. 6
ПРЉА, члан Месног нац. одбора на Цетињу Др. МИЈО, С.бр. 3
РУПНИК, генерал, С.бр. 6
СТАНИШИЋ, пуковник БАЈО, С. бр. 3
УЛАГА ИВАН, С.бр. 6
ФЛЕГАРИЧ, виши наредник ВИЛИБАЛД, С.бр. 6
ФРФОЉА ВИКТОР, С.бр. 6
ЦВЕТЛИЧИЋ, домобрански капетан, С.бр. 6

H4076-0124

ШТАМПА ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ
БЕОГРАД, ДЕЦЕМБРА 1944 ГОДИНЕ

D945

H-4076

G. B. EXHIBIT

Filed August 6, 1946

No 554 (D-945)

JUGOSLOVENSKI DOKUMENAT

J/ 132

G. B. EXHIBIT

No 554

B042705

12

H4076-0125

H4076-0126

1 Book a report